LATVIJAS BANKA

ISSN 1691–1199

FINANŠU STABILITĀTES PĀRSKATS

2010

SAĪSINĀJUMI

AS – akciju sabiedrība
ASV – Amerikas Savienotās Valstis
CSP – Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde
ECB – Eiropas Centrālā banka
EK – Eiropas Komisija
EKS – Latvijas Bankas elektroniskā klīringa sistēma
EP – Eiropas Parlaments
ES – Eiropas Savienība
ES15 valstis – valstis, kuras ietilpa ES pirms 2004. gada 1. maija
Eurostat – Eiropas Kopienu Statistikas birojs
FKTK – Finanšu un kapitāla tirgus komisija
FRS – ASV Federālo rezervju sistēma
GAP – pārcenošanas starpība jeb PJA un PJS starpība
IKP – iekšzemes kopprodukts
KNA – kredītu un noguldījumu attiecība
KPR – kapitāla pietiekamības rādītājs
LCD – Latvijas Centrālais depozitārijs
lr – likviditātes rādītājs
MFI – monetārā finanšu iestāde
NFS – nebanku finanšu sektors
NĪ – nekustamais īpašums
PJA – pret procentu likmju pārmaiņām jutīgie aktīvi
PJS – pret procentu likmju pārmaiņām jutīgās saistības
PVN – pievienotās vērtības nodoklis
ROA – aktīvu atdeve
ROE – kapitāla atdeve
RSA – riska svērtie aktīvi
SAMS – Latvijas Bankas starpbanku automatizētā maksājumu sistēma
SIA – sabiedrība ar ierobežotu atbildību
SVF – Starptautiskais Valūtas fonds
Valsts kase – Latvijas Republikas Valsts kase
VaR – *Value-at-Risk*; maksimālie gaidāmie zaudējumi noteiktā laika posmā ar noteiktu varbūtību
VID – Valsts ieņēmumu dienests
VNS – Latvijas Bankas vērtspapīru norēķinu sistēma

Aprēķinot ROE, KPR, pirmā līmeņa KPR, atklāto valūtas pozīciju, FKTK noteikto lr, kā arī likviditātes un kredītriska jutīguma un stresa testu rezultātu un valūtas un procentu likmju riska jutīguma analīzes rezultātus, netiek iekļauti Latvijas Republikā reģistrēto ārvalstu banku filiāļu dati.

Izdevumā "Finanšu Stabilitātes Pārskats" izmantoti CSP, FKTK, LURSOFT (Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra datubāzes), LCD, Reuters*, SIA "Latio", SIA "Ober Haus Real Estate Latvia", SIA "Arco Real Estate", ECB,* Eurostat*, Valsts vienotās datorizētās zemesgrāmatas, Valsts zemes dienesta,* NASDAQ OMX Riga*, Valsts kases un Latvijas Bankas dati.*

Sagatavojot grafiskos attēlus, izmantoti gan attiecīgo valstu centrālo banku un Latvijas Bankas (1.–6., 5.1., 10.1.–10.4, 13., 14., 16., 18., 24.–27., 46.–57., 59. att. un 1. tabula), Starptautisko norēķinu bankas dati (3.1. tabula), Valsts vienotās datorizētās zemesgrāmatas (4.1. att.), SIA "Latio", SIA "Ober Haus Real Estate Latvia", SIA "Arco Real Estate" (4.2. un 4.4. att.), CSP (4.3., 4.4., 5.1., 10.–12., 14. un 45. att.), SIA "MG Media" (4.5.–4.7. att.), SIA "Latio" (4.6., 4.7. un 5.1. att.), NASDAQ OMX Riga *(5.1. att.), FKTK (5.1., 7., 8., 17.–20., 28.–30. att. un 2. tabula),* Bloomberg *(6. tabula), Latvijas Bankas veiktās iedzīvotāju aptaujas "Nauda un banku sistēma Latvijā" (7.1.–7.3. att.) dati, Latvijas Bankas aprēķini, t.sk. pamatojoties uz FKTK datiem (9., 21.–23., 31.–44. att. un 2., 4. un 5. tabula), Latvijas Bankas veiktās banku aptaujas par kreditēšanu (9.1.–9.9. att.), ECB (10.2. un 15. att.),* Eurostat *(15. att.) un LCD (58.–60. att.) dati.*

Grafiskajos attēlos uzrādītie skaitļi ir noapaļotas vērtības.

Izdevumā "Finanšu Stabilitātes Pārskats" analizēta un novērtēta Latvijas finanšu sistēmas darbība, īpašu uzmanību pievēršot banku darbībai, balstoties uz informāciju un datiem līdz 2010. gada 31. decembrim. Prognozes balstītas arī uz jaunākiem datiem.

© Latvijas Banka, 2011

Pārpublicējot obligāta avota norāde.

Latvijas Banka
K. Valdemāra iela 2A, Rīga, LV-1050
Tālrunis: 67022300 Fakss: 67022420
http://www.bank.lv
info@bank.lv

SATURS

KOPSAVILKUMS 3

1. BANKU DARBĪBAS MAKROFINANŠU VIDE 4
1.1. Ārējā ekonomiskā un finanšu vide 4
1. ielikums. Sistēmiskie riski un banku pretcikliskais regulējums 5
2. ielikums. ES finanšu uzraudzības sistēmas reforma 6
3. ielikums. Bāzeles III reforma 7
1.2. Iekšzemes ekonomiskā un finanšu vide 8
4. ielikums. Latvijas NĪ tirgus 10

2. BANKU FINANSIĀLAIS STĀVOKLIS 13
2.1. Pelnītspēja 13
5. ielikums. Latvijas banku finanšu stresa indeksa dinamika 2010. gadā 15
2.2. Kapitāla pietiekamība 16
6. ielikums. Būtiskākās Latvijas banku darbības regulējuma pārmaiņas 17

3. BANKU KREDĪTRISKS 18
3.1. Banku klientu finansiālā ievainojamība 18
7. ielikums. 2010. gada iedzīvotāju aptaujas rezultātu analīze 21
8. ielikums. Maksātnespējas likuma normu pārmaiņas 22
3.2. Banku kredītportfeļa dinamika un kvalitāte 23
9. ielikums. Banku aptauja par nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību kreditēšanu 26
3.3. Kredītriska šoku absorbētspēja 29

4. BANKU LIKVIDITĀTES UN TIRGUS RISKS 32
4.1. Banku finansējuma un likviditātes risks 32
10. ielikums. KNA dinamika Latvijā 36
4.2. Banku valūtas risks 38
4.3. Banku procentu likmju risks 39

5. NFS DARBĪBAS RISKI 42

6. FINANŠU INFRASTRUKTŪRA 44
6.1. Maksājumu sistēmas 44
6.2. Vērtspapīru norēķinu sistēmas 49

PIELIKUMS. Banku darbības rādītāji 51

KOPSAVILKUMS

2010. gadā makroekonomiskā un finanšu vide kopumā uzlabojās, veicinot finanšu sektora risku mazināšanos. Eksporta kāpums noteica ekonomiskās izaugsmes atjaunošanos, stabilizējās valsts fiskālā situācija, pirmo reizi pēc krīzes tika emitētas valdības obligācijas, pastāvīgi samazinājās Latvijas kredītriska apdrošināšanas cena, un sākās valsts kredītreitinga paaugstināšana. Pieprasījuma kāpums galvenajās tirdzniecības partnervalstīs un joprojām zemas procentu likmes eiro zonā veicināja Latvijas finanšu sektora atveseļošanos. Vienlaikus auga ar valsts parāda ilgtspēju saistītās problēmas dažās ES valstīs, tādējādi radot bažas par to ietekmi uz ES finanšu sistēmu un ekonomisko izaugsmi un apstiprinot valsts parāda un finanšu risku ciešo saikni.

Atjaunojoties ekonomiskajai izaugsmei, uzlabojās arī finanšu sektora galvenie darbības rādītāji. Lai gan 2010. gadu bankas kopumā noslēdza ar zaudējumiem, tomēr tie bija ievērojami mazāki nekā 2009. gadā, un 2010. gadā banku pelnītspēja pamazām uzlabojās. Kavēto kredītu apjoms saruka. Bankas turpināja palielināt savu kapitālu (gan apmaksāto, gan subordinēto un rezerves kapitālu), un banku KPR joprojām bija augsts.

Vienlaikus turpināja sarukt banku kredītportfelis. Tas skaidrojams ar saistību līmeņa samazināšanās procesu – bankas, nefinanšu sabiedrības un mājsaimniecības vairījās uzņemties jaunus riskus un palielināt saistības, kas kredītu un NĪ buma laikā bija pārmērīgi uzkrātas. Joprojām saglabājās vērā ņemams aizņēmēju kredītrisks, un, kaut arī labāka makroekonomiskā situācija veicināja banku kredītu standartu nelielu atvieglošanu drošākajiem klientiem, tomēr kreditēšanas atjaunošanai būtu nepieciešami noturīgi ekonomiskās izaugsmes faktori – prognozējami ekonomiskās darbības nosacījumi (galvenokārt nodokļi) un tādi strukturāli un ilgtspējīgi tautsaimniecības pārkārtojumi, kas veicina ticību valsts attīstībai, pakāpenisku bezdarba mazināšanos un nefinanšu sabiedrību pelnītspējas atjaunošanos.

Turpmāk finanšu stabilitāte būs būtiski atkarīga no tautsaimniecības virzības, ko noteiks gan situācija ārvalstīs, gan iekšzemes tautsaimniecības izaugsmes temps. Lai gan 2011. gadā tiek prognozēta straujāka ekonomiskā izaugsme un kopumā spēcīgs ārējais pieprasījums, tomēr ņemami vērā vairāki riska faktori un ar tiem saistītais konfidences samazinājums 2010. un 2011. gada mijā.

Galvenie Latvijas finanšu stabilitātes riski 2011. gadā ir šādi.

1. Saglabājas augsts aizņēmēju kredītrisks. Gan mājsaimniecībām, gan atsevišķām tautsaimniecības nozarēm (operācijas ar nekustamo īpašumu, tirdzniecība, būvniecība, viesnīcas un restorāni) ir augsts parādsaistību līmenis. Mājsaimniecību maksātspēju vēl joprojām apdraud trauslā situācija darba tirgū – bezdarba līmenis ir augsts, un reālā neto darba samaksa vēl nepalielinās. Vienlaikus mājsaimniecību maksātspēju mazina cenu, t.sk. pasaules pārtikas un energoresursu cenu un administratīvi regulējamo cenu, pieauguma atsākšanās, kā arī nodokļu sloga papildu kāpums. Sakarā ar nodokļu, izejvielu un energonesēju cenu pieaugumu palielinās arī komercdarbības izmaksas. Šādos apstākļos iespējamais procentu likmju pieaugums eiro zonā vēl vairāk pasliktinās nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību, kurām ir augsts parāda līmenis, parāda apkalpošanas spēju. Situāciju varētu pasliktināt virkne ārējo risku, kas potenciāli varētu samazināt Latvijas tirdzniecības partnervalstu ekonomisko izaugsmi un tādējādi apdraudēt Latvijas eksportējošo nefinanšu sabiedrību izredzes un arī tautsaimniecības izaugsmes noturīgumu. Par potenciālu ilgāk par 90 dienām kavēto kredītu pieauguma avotu 2011. gadā uzskatāms arī pārstrukturēto kredītu kvalitātes pasliktināšanās risks, jo kredītu pārstrukturēšanas process vēl arvien turpinās un šādi kredīti veido gandrīz piekto daļu no kopējā kredītu atlikuma.

2. Tām bankām, kuras centīsies iegūt finansējumu starptautiskajos tirgos, iespējams, būs jārēķinās ar finansējuma cenas kāpumu (procentu likmju pieauguma tendence kopumā, dārgāki finanšu resursi sakarā ar valsts parāda riska kāpumu ES valstīs un virknes valstu un finanšu institūciju lielajām refinansēšanas vajadzībām 2011. gadā, kas, starp citu, var ietekmēt arī Zviedrijas mātesbanku finansējuma cenu). Naudas tirgus resursu piesaiste varētu būt grūtāka tām bankām, kurām nav mātesbanku finansējuma un kuras kredītportfeli lielākoties finansē ar īstermiņa noguldījumiem.

Ņemot vērā potenciālos riskus, bankām:
– būtu pastiprināti jāizvērtē pārstrukturēto kredītu kvalitāte un nepieciešamības gadījumā jānodrošina uzkrājumi;
– jābūt piesardzīgām, meklējot jaunus resursu izvietošanas tirgus un instrumentus, t.sk. attiecībā uz nerezidentu kreditēšanu;
– jātiecas piesaistīt ilgāku termiņu resursus, tādējādi mazinot ievainojamību pret iespējamiem negatīviem notikumiem pasaules finanšu tirgos.

1. BANKU DARBĪBAS MAKROFINANŠU VIDE

1.1. Ārējā ekonomiskā un finanšu vide

Ārējie finanšu sektora riski kopumā vērtējami kā vērā ņemami. Būtiskākie augošie riski saistīti ar Eiropas parādu krīzi, tās iespējamo negatīvo ietekmi uz valstu un banku finansējumu un cenu kāpumu izejvielu tirgū. Makroekonomiskās vides uzlabošanās pasaulē ir galvenais stabilizējošais faktors. 2010. gadā pasaules tautsaimniecības izaugsme atjaunojās: attīstītajās valstīs IKP palielinājās par 3.0%, attīstības valstīs – par 7.1% un pasaulē kopumā – par 5.0%.[1] Daudzās valstīs ekonomiskās aktivitātes kāpums bija lielāks, nekā prognozēts (īpaši 1. pusgadā). To daļēji nodrošināja apjomīgie ekonomiskās stimulēšanas pasākumi. Lai gan globālās izaugsmes perspektīvas 2011. gadam joprojām ir pozitīvas, gaidāms, ka tā būs lēnāka nekā 2010. gadā. Stimulējošās politikas pasākumu samazināšana, kā arī stingrāki kredītu standarti Ķīnā veicinās lēnāku pasaules tautsaimniecības izaugsmi. SVF analītiķi prognozē, ka 2011. gadā IKP attīstītajās valstīs palielināsies par 2.5%, attīstības valstīs – par 6.5% un pasaulē kopumā – par 4.4%.[2]

Eiropā pieauga valsts parāda risks. Tirgus dalībnieki turpina pievērst uzmanību valstīm ar augstu valsts parāda līmeni, zemu izaugsmes potenciālu un lielu parāda pārfinansēšanas risku. Pasaules finanšu tirgos 2009. gada beigās novēroto stabilizāciju 2010. gadā pārtrauca satricinājumi Eiropas valdības vērtspapīru tirgū, kad tirgus dalībnieku uzmanības centrā nonāca vairākas eiro zonas perifēriskās valstis ar augstu valsts parāda un budžeta deficīta līmeni – Grieķija, Portugāle, Spānija un Īrija. Šajās valstīs valdības vērtspapīru peļņas procentu likmēm bija tendence augt. Aprīlī grūtības piesaistīt nepieciešamo finansējumu ārējā tirgū radās Grieķijai, novembrī – arī Īrijai. Abas valstis vērsās pēc ārvalstu palīdzības. Eiropas parāda krīzes epizodēs tirgus dalībnieki kļuva piesardzīgāki pret risku, tāpēc samazinājās parasti par drošākiem uzskatīto vērtspapīru peļņas likmes, piemēram, ASV un Vācijas valdības obligāciju peļņas likmes. Vienlaikus eiro kurss attiecībā pret ASV dolāru un akciju cenas, īpaši Eiropā, samazinājās.

Eiropā situāciju valdības vērtspapīru tirgū 2010. gadā palīdzēja normalizēt vairāki pasākumi, no kuriem, visticamāk, tuvākajā laikā nevarēs atteikties, taču laika gaitā tie jānomaina pret ilgtermiņa risinājumiem. Situāciju palīdzēja normalizēt valstīs īstenotā fiskālā konsolidācija un strukturālās reformas. Sadarbojoties Eiropas valstīm un starptautiskajām organizācijām, tika izveidots Eiropas Finanšu stabilizācijas mehānisms un Eiropas Finanšu stabilizācijas fonds (šo instrumentu pēc 2013. gada aizstās Eiropas Stabilitātes mehānisms). Radušās spriedzes dēļ ECB nolēma arī mainīt savu ķīlas ietvaru, aktīviem ar reitingu no BBB+ līdz BBB– piemērojot shēmu ar pakāpeniskiem vērtējuma diskontiem, kā arī uz nenoteiktu laiku atceļot minimālā kredītreitinga prasību visiem Grieķijas valdības vai tās garantētajiem parāda vērtspapīriem.

Problēmas krīzes skartajās valstīs var ietekmēt arī citas valstis, paaugstinot to aizņemšanās izmaksas, apgrūtinot pieeju starptautiskajiem finanšu tirgiem un radot bankām investīciju zaudējumus. Valsts parāda problēmas visvairāk var ietekmēt aizņemšanās izmaksas valstīs ar zemu kredītreitingu. Latvijai šis jautājums ir īpaši aktuāls, ņemot vērā Latvijas vēlmi atgriezties eiroobligāciju tirgū un pašreizējo Latvijas banku ierobežoto tiešo pieeju ārvalstu finanšu tirgiem. Riska prēmiju kāpums sadārdzina resursu cenu arī Latvijas banku Zviedrijas mātesbankām, kuru nozīmīga finansējuma daļa nāk no starptautiskajiem finanšu tirgiem. Kopumā Zviedrijas banku izturība pret negatīviem šokiem pašlaik vērtējama kā augsta, tomēr neskaidrība joprojām pastāv gadījumā, ja notiek nozīmīgs ārvalstu izaugsmes kritums vai satricinājumi finanšu tirgos.

Pastāv augsta iespējamība, ka cenu kāpums izejvielu tirgū varētu turpināties, joprojām negatīvi ietekmējot Latvijas nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību izmaksas. Pasaules naftas tirgū augšupvērstu spiedienu uz naftas cenām rada pieprasījuma pieaugums valstīs, kurās tautsaimniecības atveseļošanās ir spēcīgāka, kā arī piedāvājuma nepastāvīgums ģeopolitisku risku ietekmē. Naftas cena 2010. gada 1. pusgadā bija svārstīga, bet 2. pusgadā, palielinoties pieprasījumam, tai bija tendence pamazām augt. Starptautiskā Enerģētikas aģentūra arī 2011. gadā prognozē augstāku pasaules naftas pieprasījumu. Pasaules tautsaimniecības pakāpeniska atlabšana var radīt industriālo metālu papildu pieprasījumu, savukārt dārgmetālu cenas lielā mērā saistāmas ar stabilitāti finanšu tirgū. Jaunajā sezonā, mainoties lauksaimniecības produktu piedāvājumam, var mazināties augšupvērsts spiediens uz lauksaimniecības produktu cenām. Tās pieauga 2010. gada 2. pusgadā, palielinoties pieprasījumam un slikto laika apstākļu dēļ mazinoties piedāvājumam.

Gaidāmā cenu pieauguma riska pastiprināšanās 2011. gadā palielina eiro bāzes likmju kāpuma varbūtību, bet ASV inflācijas apsvērums pagaidām nav dominējošs vai aktuāls. 2010. gadā ECB un FRS nemainīja bāzes likmes, pamatojot savu lēmumu ar zemu vai īslaicīgu cenu pieaugumu, kā arī ar trauslu

[1] SVF un *World Economic Outlook* (dati aktualizēti 2011. gada janvārī).
[2] SVF un *World Economic Outlook* (dati aktualizēti 2011. gada janvārī).

tautsaimniecības atveseļošanos. ECB lēmuma pieņemšanu apgrūtināja valstu un nozaru attīstības atšķirības. Būtiski augot inflācijas riskam, sagaidāms, ka ECB paaugstinās eiro bāzes likmes. Valstis, kurās vērojama straujāka tautsaimniecības atveseļošanās un inflācijas risks ir lielāks, piemēram, Zviedrija, Norvēģija, Ķīna un Kanāda, bāzes likmes paaugstināja jau 2010. gadā. Tirgus dalībnieki paredz, ka arī Lielbritānijas, Polijas un Krievijas centrālā banka palielinās bāzes likmes, kas varētu ierobežot šo valstu iedzīvotāju privāto pieprasījumu un tādējādi mazināt Latvijas eksporta pieauguma tempu uz šīm valstīm.

Inflācijas risks var likt centrālajām bankām ierobežot vai vismaz nepalielināt netradicionālo monetāro instrumentu izmantošanu. Satricinājumi eiro zonas perifērisko valstu valdības vērtspapīru tirgū neļāva ECB pakāpeniski sākt ierobežot nestandarta monetāro instrumentu izmantošanu jau 2010. gadā, lai gan jau gada sākumā tādi centieni bija. Ja ECB sāks īstenot ierobežojošu monetāro politiku, EURIBOR pieaugs, tieši palielinot daudzu Latvijas kredītņēmēju kredītu apkalpošanas izdevumus.

Ārējā pieprasījuma pieaugums, kā arī ārvalstu nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību konfidences rādītāju uzlabošanās pozitīvi ietekmēja Latvijas tautsaimniecību 2010. gadā. Tas īpaši izpaudās eksporta kāpumā. Latvijas eksporta pieaugumu galvenokārt noteica ārējā pieprasījuma kāpums Lietuvā, Igaunijā, Krievijā un Vācijā. Strauji pieauga arī Latvijas eksports uz Zviedriju un Poliju. To daļēji ietekmēja šo valstu valūtu kursu kāpums attiecībā pret eiro, tādējādi nostiprinot Latvijas cenu konkurētspēju. 2011. gadā gaidāms mazāks ārējā pieprasījuma kāpums bāzes efekta dēļ. Latvijas eksporta ārējo pieprasījumu 2011. gadā varētu mazināt fiskālās konsolidācijas pasākumi dažās no Latvijas galvenajām tirdzniecības partnervalstīm.

1. ielikums. Sistēmiskie riski un banku pretcikliskais regulējums

Topošā Kapitāla pietiekamības direktīvas 4. versija (CRD IV) paredz stiprināt uzraudzību makrolīmenī, t.i., laikus identificēt sistēmiskos riskus un veikt pasākumus to mazināšanai. Sistēmiskie riski rodas:
1) finanšu sistēmas struktūras ietekmē – pastāv finanšu iestādes, kas sava lieluma, nozīmīguma maksājumu un norēķinu sistēmā vai ierobežotas aizvietojamības dēļ ir sistēmiski nozīmīgas, jo to problēmas ietekmē arī citus tirgus dalībniekus;
2) ilgtnespējīga pieauguma tempa ietekmē kā individuāli sistēmiski nenozīmīgu banku darbības kumulatīvais rezultāts.

Katram no šiem sistēmiskā riska rašanās cēloņiem nepieciešama sava pieeja to ietekmes mazināšanai.

*Attiecībā uz sistēmiski nozīmīgām finanšu iestādēm (*systemically important financial institutions*; SIFI) paredzēts:*
– noteikt SIFI identifikācijas kvalitatīvus un kvantitatīvus kritērijus;
– identificēt globālās, reģionālās un lokālās SIFI;
– paredzēt īpašas vai noteikt stingrākas regulējošās prasības SIFI (piemēram, paaugstināt kapitāla pietiekamības prasību);
– nodrošināt SIFI pastiprinātu uzraudzību.

Ilgtnespējīga pieauguma tempa mazināšanai paredzēts pretcikliskais regulējums. Šī reformu pakete ietver vairākas jomas: grāmatvedību (finanšu rādītāju svārstīguma, kas rodas novērtēšanas patiesajā vērtībā piemērošanas dēļ, ierobežošana un gaidāmo zaudējumu koncepcijas[3] piemērošana aktīvu vērtēšanā), kā arī papildu rādītāju ieviešanu ar mērķi ierobežot kreditēšanu un uzlabot kredītu kvalitāti (kredīta summas un nodrošinājuma vērtības attiecība, parāda un ienākumu attiecība, kredītu un noguldījumu attiecība, sviras rādītājs).

Potenciāli efektīvākais instruments cikliskuma mazināšanai ir pretcikliskais kapitāla buferis. Paredzēts, ka valstīm būs tiesības noteikt pretcikliskā kapitāla bufera prasību līdz 2.5% no riska svērtajiem aktīviem, ja pieaug sistēmiskie riski. Pretcikliskā kapitāla bufera prasība būs saistoša visām bankām, kas kreditē attiecīgās valsts rezidentus, neatkarīgi no to reģistrācijas valsts. Katrai bankai pretcikliskā kapitāla bufera prasība būs vidējais svērtais rādītājs, kas atkarīgs no kredītportfeļa struktūras valstu dalījumā un katrā valstī noteiktā pretcikliskā kapitāla bufera apjoma. Citu valstu kompetentās iestādes varēs noteikt augstāku pretcikliskā kapitāla bufera prasību, ja viņu vērtējumā sistēmiskie riski kādā valstī ir lielāki, nekā to nosaka šī valsts, t.i., piemēram, ja Latvijā pretcikliskā kapitāla bufera prasība būs noteikta 2% apmērā, Igaunija varēs noteikt savām bankām pretcikliskā kapitāla bufera prasību Latvijas rezidentiem izsniegtajiem kredītiem 2.1%, bet ne 1.9%. apjomā.

[3] Sk. Latvijas Bankas 2009. gada "Finanšu Stabilitātes Pārskata" 2. ielikuma sadaļu "Kas ir makrouzraudzība?".

Tomēr šis mehānisms nav obligāts, ja kāda valsts nosaka pretcikliskā kapitāla bufera prasību virs 2.5% (Bāzelē III paredzēta iespēja īpaši pamatotos gadījumos noteikt pretciklisko buferi virs 2.5%). Šādā gadījumā citas valstis var pieņemt lēmumu ierobežot savām bankām noteikto pretcikliskā kapitāla bufera prasību attiecīgās valsts rezidentiem izsniegtajiem kredītiem 2.5% apmērā. Tā ir principiāli jauna pieeja regulējumam, kas rada instrumentu sistēmisku risku mazināšanai valstī, nepārkāpjot kapitāla kustības brīvības principu un nekropļojot konkurenci finanšu tirgū, un paaugstina pretciklisko pasākumu efektivitāti. CRD IV ietvers pretcikliskā kapitāla bufera apjoma noteikšanas metodoloģijas pamatprincipus, tomēr to piemērošanā liela loma būs arī katras valsts iestādēm, kas atbildīgas par finanšu stabilitātes nodrošināšanu. Sistēmisko risku mazināšanai ir būtiski arī pareizi noteikt ne tikai pretcikliskās kapitāla bufera prasības apmēru, bet arī laiku, kad jāsāk to veidot (bankas jābrīdina vienu gadu iepriekš) un kas var atcelt šo prasību. Jāpieņem nozīmīgs lēmums, kā līdzsvarot stabilitātes apsvērumus ar attīstības vajadzībām. Rūpīgi izsvērtu lēmumu pieņemšanai par pretcikliskā kapitāla bufera apjomu un laiku katrā valstī būs nepieciešams izveidot atbilstošo institucionālo ietvaru, kas noteiks finanšu stabilitātes nodrošināšanā iesaistīto iestāžu sadarbības un lēmumu pieņemšanas kārtību. Pretcikliskā kapitāla bufera prasība ietekmē ne tikai attiecīgās valsts bankas, bet arī citu valstu bankas, kas kreditē šīs valsts rezidentus, tāpēc ir svarīga lēmuma par pretcikliskā kapitāla bufera prasības apmēra un darbības periodu starpvalstu koordinācija.

2. ielikums. ES finanšu uzraudzības sistēmas reforma

EP 2010. gada septembrī apstiprināja normatīvo aktu paketi, liekot juridisko pamatu jauna ES finanšu uzraudzības ietvara izveidošanai. Šis solis bija turpinājums 2009. gada septembrī EK izteiktajiem priekšlikumiem par radikālu līdz šim galvenokārt uz nacionālajiem regulēšanas režīmiem balstītās ES uzraudzības sistēmas reformu. Šis lēmums ir Eiropadomes, EK un EP vairāk nekā pusgadu ilgu nopietnu politisko diskusiju rezultāts.

*Reforma būtiski maina ES banku, vērtspapīru un apdrošināšanas tirgus dalībnieku uzraudzības ietvaru. Viens no šo pārmaiņu rezultātiem ir jauna Eiropas Finanšu uzraudzības sistēma (*European System of Financial Supervision*; EFUS), kas sāka darboties 2011. gada janvārī. Paredzēts, ka jaunā divu līmeņu (makrolīmeņa un mikrolīmeņa) sistēma palīdzēs stiprināt finanšu sistēmas uzraudzību gan kopumā, t.i., makrouzraudzības līmenī, gan arī atsevišķās finanšu iestādēs, t.i., mikrouzraudzības līmenī.*

*EFUS veido par makrouzraudzību atbildīgā Eiropas Sistēmisko risku kolēģija (*European Systemic Risk Board*; ESRK) un par mikrouzraudzību atbildīgo institūciju tīkls. Šo tīklu pārstāv trīs Eiropas uzraudzības iestādes – Eiropas Banku iestāde (*European Banking Authority*; EBI), Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestāde (*European Securities and Markets Authority*; EVTI) un Eiropas Apdrošināšanas un aroda pensiju iestāde (*European Insurance and Occupational Pensions Authority*; EAPI), kā arī Eiropas Uzraudzības iestāžu apvienotā komiteja un dalībvalstu uzraudzības institūcijas.*

EFUS makrouzraudzības līmenis
Līdzšinējā ES finanšu uzraudzības sistēmā makrouzraudzībā nebija mehānismu, kuri nodrošinātu efektīvu sistēmisko risku identificēšanu un palīdzētu panākt adekvātu rīcību šo risku mazināšanā.

ESRK svarīgākais stratēģiskais darbības mērķis ir sistēmisko risku, kas apdraud visas ES finanšu sistēmas stabilitāti kopumā, mazināšana un novēršana. Tādējādi atšķirībā no līdzšinējā Eiropas finanšu uzraudzības ietvara lielāka uzmanība veltīta visas ES finanšu sistēmas sistēmiskajiem riskiem salīdzinājumā ar individuālajiem atsevišķo ES valstu finanšu sistēmu riskiem. Tomēr ESRK ieteikumus un brīdinājumus var adresēt arī konkrētām valstīm gadījumā, ja situācija tajās rada sistēmiskos draudus visas ES finanšu sistēmas stabilitātei.

ESRK darbības pamatu veidos centrālo banku un mikrouzraudzības institūciju analītiskā darba sintēze. Latvijas Bankas un FKTK pārstāvji aktīvi piedalīsies ESRK un tās izveidoto komiteju un darba grupu darbā.

Viens no svarīgiem ESRK uzdevumiem, attīstot brīdinājumu un ieteikumu sniegšanas procedūru, ir vienotas rādītāju sistēmas izstrādāšana, kas ļaus ātrāk un saprotamāk ziņot sabiedrībai par finanšu stabilitātes riskiem. Šī sistēma ļaus veikt pārrobežu finanšu iestāžu riska līmeņu novērtējumu pēc vienotiem standartiem.

ESRK Valde ir galvenā ESRK lēmējinstance. Tajā pārstāvēts plašs pieredzes, zināšanu un viedokļu spektrs. Vadošā loma Valdē ir ECB un ES valstu centrālajām bankām, ņemot vērā to funkcijas finanšu stabilitātes jomā.

EFUS mikrouzraudzības līmenis
*Reformas ietekmē bijušās banku, pensiju fondu, apdrošināšanas un vērtspapīru tirgus uzraugu komitejas – Eiropas Banku uzraugu komiteja (*Committee of European Banking Supervisors*; CEBS), Eiropas Apdrošināšanas*

*un aroda pensiju uzraugu komiteja (*Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors*; CEIOPS) un Eiropas Vērtspapīru regulatoru komiteja (*Committee of European Securities Regulators*; CESR), kurām agrāk bija tikai padomdevēja tiesības, kļuvušas daudz ietekmīgākas. Jaunās uzraudzības iestādes pārņēma visas minēto komiteju funkcijas, taču to uzdevumu un pilnvaru loks būtiski paplašinājies. FKTK pārstāvji aktīvi piedalīsies Eiropas uzraudzības iestāžu darbā.*

Viena no būtiskākajām ES finanšu uzraudzības reformas konceptuālajām iezīmēm ir orientācija uz kopēju regulatīvu un uzraudzības standartu un prakses veidošanu vienotajā ES tirgū. Svarīgākais Eiropas uzraudzības iestāžu uzdevums šajā kontekstā ir saskaņotu uzraudzības noteikumu veidošana.

Eiropas uzraudzības iestādēm ir tiesības izšķirt strīdus starp nacionālajiem finanšu uzraugiem, kā arī īslaicīgi aizliegt pārāk riskantus finanšu produktus vai darbības. Šīs iestādes uzņemsies vadošo lomu arī patērētāju tiesību aizsardzībā, veicinot patērētājiem paredzēto finanšu produktu un pakalpojumu tirgus pārredzamību, vienkāršumu un taisnīgumu visā ES iekšējā tirgū.

3. ielikums. Bāzeles III reforma

Stingrākas pašu kapitāla kvalitātes, kapitāla pietiekamības un likviditātes prasības bankām pēc Bāzeles III prasību ieviešanas

Pēc Bāzeles III prasību ieviešanas bankām būs jāievēro stingrākas pašu kapitāla kvalitātes, kapitāla pietiekamības un likviditātes prasības. 2010. gada 16. decembrī Bāzeles Banku uzraudzības komiteja publicēja Bāzeles III noteikumu tekstu, kas satur detalizētus globālos regulējošos standartus par banku kapitāla pietiekamību un likviditāti, paredzot gan regulējumu individuālu banku līmenī, gan arī banku kopējo stabilitāti veicinošus pasākumus. Jaunās Bāzeles III prasības sagatavotas, reaģējot uz regulējošo prasību nepilnībām, kuras īpaši prādīja nesenā globālā finanšu krīze, jo banku pašu kapitāla kvalitāte, kā arī pašu kapitāla un likviditātes līmenis nebija pietiekams stipru sistēmisku šoku pārvarēšanai. Bāzeles III galvenās prasības plānots ieviest pakāpeniski sešu gadu laikā, sākot ar 2013. gadu.

Bāzeles III reformas būtība

Jaunas kvalitatīvās prasības maina pašu kapitāla definīciju un nosaka stingrākas prasības pašu kapitālā iekļautajiem elementiem. Pirmā līmeņa kapitālu veido pirmā līmeņa pamatkapitāls, t.i., pamatkapitāls, attiecīgo akciju emisijas uzcenojums un rezerves, kas izveidotas no akcionāru iemaksām un bankas nesadalītās peļņas, un pirmā līmeņa papildu kapitāls, t.i., hibrīdie kapitāla instrumenti, kas atbilst noteiktām prasībām (piemēram, minētajiem instrumentiem jābūt beztermiņa un bez to atpirkšanu veicinošiem elementiem, noteiktos gadījumos to pamatsummai jābūt norakstāmai vai tiem jābūt konvertējamiem pirmā līmeņa pamatkapitālā, atceltās dividendes vai kuponu maksājumi par minēto instrumentu turēšanu netiek uzkrāti). Bāzele III precizē prasības elementu, piemēram, subordinētā kapitāla, iekļaušanai otrā līmeņa kapitālā. Trešā līmeņa kapitāls tiek izslēgts no pašu kapitāla aprēķina. Bāzele III nosaka, ka pirmā līmeņa kapitālā iekļautajiem elementiem jāsedz iestādes parastās darbības laikā radušies zaudējumi (going concern)*, bet otrā līmeņa kapitālā iekļautajiem elementiem jāsedz iestādes zaudējumi tās likvidācijas gadījumā* (gone concern)*. Bāzele III papildus paredz grozījumus attiecībā uz pašu kapitāla samazinājuma aprēķinā iekļautajiem elementiem un uz to atskaitīšanas kārtību.*

Vienlaikus ar stingrāku prasību noteikšanu pašu kapitāla definīcijai Bāzele III ietvars pieprasa nodrošināt arī lielāku pašu kapitāla apjomu, paredzot augstākas prasības pirmā līmeņa pamatkapitāla un pirmā līmeņa kapitāla rādītājiem. Pārmaiņas veiktas ar nolūku, lai pirmā līmeņa pamatkapitālam nodrošinātu dominējošā kapitāla statusu. Saskaņā ar jaunajām prasībām pirmā līmeņa pamatkapitāla minimālajam rādītājam jābūt 4.5% no RSA, savukārt pirmā līmeņa kapitāla minimālajam rādītājam – 6.0% no RSA. Līdz šim pirmā līmeņa pamatkapitāla minimālais rādītājs bija 2.0% (Latvijā – 4.0%) un pirmā līmeņa kapitāla minimālais rādītājs – 4.0% no RSA. Pirmā un otrā līmeņa pašu kapitāla pietiekamības minimālais rādītājs paliek nemainīgs, t.i., 8.0% no RSA.

Bāzele III papildus ievieš kapitāla buferu sistēmu, kas paredz prasību bankām uzturēt kapitāla pietiekamību virs minētajiem minimālajiem rādītājiem, lai nepieciešamības gadījumā stresa periodos varētu nodrošināt kapitāla minimālo rādītāju izpildi. Bāzele III paredz divus bufera veidus: kapitāla saglabāšanas buferi 2.5% apmērā, t.i., pirmā līmeņa pamatkapitāla rādītājam jābūt 7%, bet pirmā līmeņa kapitāla rādītājam – 8.5% no RSA, un pretciklisko kapitāla buferi 0–2.5% no RSA (sk. arī 1. ielikumu "Sistēmiskie riski un banku pretcikliskais regulējums"). Pārmērīgas kreditēšanas laikā kompetentās uzraudzības iestādes varēs bankām pieprasīt veidot pretciklisko kapitāla buferi. Minētais kapitāla saglabāšanas buferis paredzēts zaudējumu segšanai stresa apstākļos, lai nodrošinātu pirmā līmeņa pamatkapitāla minimālā rādītāja un pirmā līmeņa

kapitāla minimālā rādītāja uzturēšanu arī stresa apstākļos attiecīgi 4.5% un 6.0% apmērā. Vienlaikus Bāzele III paredz peļņas sadales ierobežojumu (dividenžu maksājumiem, akciju atpirkšanai un prēmijām) noteikšanu, ja netiek nodrošināta prasības par minēto kapitāla buferu uzturēšanu izpilde.

Bāzeles III prasības attiecībā uz darījuma partnera kredītrisku ir ievērojami stingrākas tām bankām, kuras izmanto iekšējos modeļus. Tās ir vērstas uz darījumiem ar atvasinātajiem instrumentiem, repo *darījumiem un vērtspapīru finansēšanas aktivitātēm. Bāzele III nosaka stingrākus parametrus, kas izmantojami riska darījumu vērtības aprēķināšanas modeļos. Tiks noteiktas stingrākas kapitāla prasības ārpusbiržas atvasinātajiem finanšu instrumentiem atkarībā no darījuma partnera.*

Bāzele III paredz ieviest sviras rādītāju, ko aprēķina, dalot pirmā līmeņa kapitālu ar riska nesvērto darījumu kopsummu. Tādējādi šis rādītājs nepakļaujas riska korekcijām un darbojas kā KPR papildinošs rādītājs. Šis rādītājs ir samērā vienkāršs, un tas nodrošina papildu aizsardzības līmeni pret modeļu riskiem un novērtēšanas kļūdām. Tas tiek ieviests, lai tiešā veidā ierobežotu banku aktīvu straujo pieaugumu uz piesaistīto līdzekļu rēķina un lai sistēmā būtu pietiekams daudzums augstas kvalitātes kapitāla. Pārāk liels aizņemto līdzekļu īpatsvars aktīvu finansējumā daudzu valstu bankām bija viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc nesenā globālā ekonomiskā un finanšu krīze bija tik dziļa.

Kvantitatīvie lr *ir Bāzeles ietvaru jauna joma. Globālā finanšu krīze pierādīja, ka banku likviditātes risku pārvaldībai ir būtiski trūkumi un esošie regulējošie standarti nespēj šos trūkumus novērst. Reaģējot uz krīzē gūto mācību, Bāzele III paredz ieviest divus jaunus minimālos kvantitatīvos standartus, kas reglamentē likviditātes pārvaldīšanu: likviditātes seguma koeficientu īstermiņa likviditātes regulēšanai un stabila finansējuma koeficientu ilgtermiņa likviditātes regulēšanai. Likviditātes seguma koeficients, kuru aprēķina kā attiecību starp bankas augsti likvīdiem aktīviem un modelēto izejošo neto naudas plūsmu nākamo 30 dienu periodā, nosaka minimālo summu, kuru bankām nepieciešams glabāt neapgrūtinātos, augstas kvalitātes likvīdos aktīvos, lai segtu neto naudas aizplūdi uzraugu noteiktā 30 dienu ilgā stresa testa scenārijā. Stabila finansējuma koeficients, ko aprēķina kā attiecību starp pieejamo stabilo finansējumu un nepieciešamo stabilo finansējumu, nosaka minimālo stabilā finansējuma summu, kas nepieciešama, ņemot vērā bankas aktīvu vai darbības likviditātes raksturu.*

Bāzeles III ieviešana

Bāzeles III standartus plānots ieviest pakāpeniski (sk. 3.1. tabulu), lai minimizētu augstāku kapitāla un likviditātes prasību negatīvo ietekmi uz tautsaimniecības kreditēšanu. Attiecībā uz sviras rādītāju plānots izmantot testēšanas periodu, lai izvērtētu, vai piedāvātais rādītājs atbilst pilnam kredīta ciklam un dažādiem komercdarbības modeļiem. Arī likviditātes seguma koeficientam un stabila finansējuma koeficientam ir noteikts novērošanas periods ar pārskatīšanas iespēju, ja rodas kādas neparedzamas sekas.

3.1. tabula

BĀZELES III IEVIEŠANAS PLĀNS

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Pirmā līmeņa pamatkapitāla minimālais rādītājs (%)	–	–	3.5	4.0	4.5	4.5	4.5	4.5	4.5
Kapitāla saglabāšanas bufera rādītājs (%)	–	–	–	–	–	0.625	1.25	1.875	2.5
Pirmā līmeņa pamatkapitāla samazinājumu pakāpeniska ieviešana (%)	–	–	–	20	40	60	80	100	100
Pirmā līmeņa kapitāla minimālais rādītājs (%)	–	–	4.5	5.5	6.0	6.0	6.0	6.0	6.0
Pašu kapitāla minimālais rādītājs (%)	–	–	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0
Kapitāla instrumenti, kas neatbilst pirmā vai otrā līmeņa kapitāla elementiem			Pakāpeniska izslēgšana 10 gadu laikā, sākot ar 2013. gadu						
Sviras rādītājs	Uzraudzības monitorings		Rādītāja testēšana					Uz pirmo pīlāru	
Likviditātes seguma rādītājs	Novērošanas periods				Minimālā standarta ieviešana				
Stabila finansējuma koeficients	Novērošanas periods							Minimālā standarta ieviešana	

1.2. Iekšzemes ekonomiskā un finanšu vide

2010. gadā Latvijas makroekonomiskā un finanšu vide uzlabojās – IKP kritums tika pārvarēts un 2. pusgadā atjaunojās tā pieaugums, gadā kopumā IKP sarūkot par 0.3%.

Tautsaimniecības izaugsmi 2010. gadā galvenokārt veicināja eksports. Atjaunojoties Latvijas konkurētspējai un atgūstoties partnervalstu tautsaimniecībām un ārējai tirdzniecībai, eksporta pieaugums aptvēra gandrīz visas preču grupas uz visām galvenajām tirdzniecības partnervalstīm. 2. pusgadā atkal sāka palielināties arī investīcijas, tomēr uz iepriekšējo periodu straujā investīciju krituma fona to līmenis joprojām saglabājas zems un nepietiekams straujākai tautsaimniecības izaugsmei. 2. pusgadā atjaunojās arī privātā patēriņa pieaugums, tomēr tas lielā mērā skaidrojams ar zemo bāzi, un gada nogalē vairāku faktoru ietekmē iedzīvotāju piesardzība tēriņos atkal pastiprinājās.

Tautsaimniecībai atveseļojoties, pamazām saruka bezdarbs, gada nogalē atsākās darba samaksas pieaugums un atjaunojās nefinanšu sabiedrību pelnītspēja vairākās nozarēs, tomēr minētie uzlabojumi vēl ir trausli. Darba meklētāju īpatsvars 2010. gada laikā samazinājās no 1. ceturksnī sasniegtā vēsturiskā maksimuma (20.5%) līdz 16.9% 4. ceturksnī. Lai gan 2011. gadā paredzama turpmāka bezdarba samazināšanās, to kavēs darba meklētāju prasmju neatbilstība uzņēmēju pieprasījumam. Darba samaksa tautsaimniecībā gada beigās sāka augt, tomēr gadā kopumā vidējā alga saruka par 3.5%, un arī turpmāk gaidāms mazs mājsaimniecību ienākumu pieaugums.

Lai gan uzlabojumi darba tirgū un patēriņa cenu deflācija 2010. gadā veicināja mājsaimniecību finansiālās ievainojamības stabilizāciju, taču to ienākumus, kā arī nefinanšu sabiedrību darbību negatīvi ietekmēja fiskālās konsolidācijas ietvaros īstenotie nodokļu sloga palielinājumi. Augstāki nodokļi radīja augšupvērstu spiedienu uz inflāciju, bet zemā pieprasījuma un ražošanas izmaksu samazināšanās ietekmē patēriņa cenu vidējais līmenis 2010. gadā kopumā bija par 1.1% zemāks nekā 2009. gadā. Taču 2010. gada nogalē un 2011. gada sākumā, augot degvielas un pārtikas cenām, kā arī 2011. gadā pievienojoties papildu nodokļu slogam, inflācija piedāvājuma faktoru ietekmē ievērojami pieauga, negatīvi ietekmējot patērētāju maksātspēju un konfidenci.

Nodokļu likmju paaugstināšana un budžeta izdevumu samazināšana 2010. gadā tika veikta, lai sasniegtu plānoto budžeta deficītu zem 8.5% no IKP. Turpinot stabilizācijas programmu, gaidāma valsts parāda riska un finansēšanas izmaksu mazināšanās, ko apstiprina arī aizvadītajā gadā novērotā Latvijas kredītriska apdrošināšanas cenas pastāvīgā samazināšanās, *Standard & Poor's* 2010. gada 7. decembrī veiktā Latvijas kredītreitinga paaugstināšana līdz BB+ un 2011. gada 9. martā veiktā Latvijas valsts reitinga nākotnes izredžu vērtējuma maiņa no stabila uz pozitīvu, kā arī tas, ka 2011. gada 15. martā *Fitch Ratings* paaugstināja Latvijas kredītreitingu par vienu pakāpi, nosakot pozitīvu nākotnes vērtējumu un atjaunojot Latvijas kredītreitingu investīciju kategorijas līmenī.

Tautsaimniecības stabilizācija, valsts kredītreitinga paaugstināšana un riska uztveres mazināšanās, kā arī latu likviditātes pārpalikuma uzkrāšanās atspoguļojās latu naudas tirgus procentu likmēs – tās noslīdēja līdz vēsturiski zemākajam līmenim. Latu naudas tirgus vislikvīdāko darījumu – starpbanku darījumu uz nakti – vidējā svērtā procentu likme saruka no 1.01% janvārī līdz 0.23% decembrī. Latu naudas tirgus likviditātes pārpalikums mazināja banku nepieciešamību veikt savstarpējus darījumus, starpbanku tirgus latu darījumu apjomam mēnesī vidēji sasniedzot 366 milj. latu (2009. gadā – 920 milj. latu). Arī ilgāka termiņa naudas tirgus procentu likmes samazinājās: 3 mēnešu RIGIBOR – no 6.80% gada sākumā līdz 0.85% gada beigās, bet 6 mēnešu RIGIBOR – attiecīgi no 8.81% līdz 1.39%, gada nogalē tām cieši pietuvojoties attiecīgā termiņa EURIBOR.

Latvijas Banka ar 24. martu samazināja refinansēšanas likmi no 4.0% uz 3.5%, bet noguldījumu iespējas uz nakti Latvijas Bankā procentu likmi – no 1.0% gada sākumā uz 0.25% novembrī. Noguldījuma iespējas procentu likmes samazināšana veikta, lai radītu bankām papildu motivāciju brīvos resursus ieguldīt tautsaimniecības attīstībā.

Ievērojami samazinājās valdības īstermiņa vērtspapīru peļņas likmes sākotnējā tirgū. 6 mēnešu parādzīmju vidējā svērtā peļņas likme 2009. gada pēdējā izsolē bija 9.27%, bet 2010. gada pēdējā izsolē – 1.22%. Līdzīgs samazinājums bija arī 12 mēnešu parādzīmju vidējai svērtajai peļņas likmei – no 10.25% līdz 1.78%. 2010. gadā Valsts kase atsāka piedāvāt 2, 3 un 5 gadu valdības obligācijas un 2011. gada sākumā – arī 10 gadu valdības obligācijas, jo pieprasījums šajā tirgus segmentā bija atjaunojies.

Savukārt *NASDAQ OMX Riga* akciju apgrozījums 2010. gadā bija 14.6 milj. latu (par 49.0% vairāk nekā iepriekšējā gadā). *NASDAQ OMX Riga* indekss OMXR 2010. gadā pieauga par 41.1%, norādot uz tautsaimniecības atveseļošanos.

2011. gadā tiek prognozēta ekonomiskās izaugsmes tempa paātrināšanās un pietiekami spēcīgs ārējais pieprasījums, tomēr vairāku ārējo un iekšējo risku dēļ tautsaimniecības izaugsmes nākotnes perspektīvas saglabājas neskaidras. Sadaļā par ārējo ekonomisko vidi minēti galvenie ārējie riski. Iekšzemē, neraugoties uz pakāpenisku virzību uz valsts finanšu ilgtspējas nodrošināšanu, fiskālās konsolidācijas ietvaros plānotais nodokļu likmju pieaugums var kavēt kopējo tautsaimniecības attīstību. Nodokļu likmju palielinājums un pārtikas, kā arī enerģijas cenu pieaugums negatīvi ietekmēs iedzīvotāju pirktspēju, tādējādi iespējams, ka arī turpmāk privātais patēriņš atgūsies lēni un nevienmērīgi. Turklāt pašreizējais budžeta apspriešanas process nevieš skaidrību par papildu fiskālās konsolidācijas pasākumiem, un tas mudina patērētājus un investorus rīkoties piesardzīgāk. Arī līdz šim īstenotie budžeta bilanci uzlabojošie pasākumi nekliedē bažas par ilgtspējīgu strukturālo reformu nepietiekamību, tādējādi neļaujot nostiprināties ticībai turpmākajai ekonomiskajai attīstībai.

4. ielikums. Latvijas NĪ tirgus

Latvijas NĪ tirgū 2010. gadā bija vērojama stabilizācija, taču ar stagnācijas pazīmēm. Aktivitāte NĪ tirgū bija nedaudz lielāka nekā iepriekšējā gadā, taču to noteica galvenokārt ārpus Rīgas veikto darījumu skaita pieaugums, kopumā šādu darījumu skaitam salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu palielinoties par 7.6% (sk. 4.1. att.). Darījumu skaits Rīgā bija svārstīgs, bet kopumā 2010. gadā tika reģistrēts par 7.7% mazāk darījumu nekā 2009. gadā.

Mājokļa nodokļa[4] un kapitāla pieauguma nodokļa NĪ pārdošanas darījumiem[5] ieviešana 2010. gadā radīja ievērojamas darījumu skaita svārstības gadu mijā, taču turpmāko darījumu apjomu būtiski neietekmēja.

Ārvalstu pircēju interesi par NĪ iegādi Latvijā veicināja grozījumi Imigrācijas likumā[6], kas ļāva nerezidentiem saņemt termiņuzturēšanās atļauju Latvijā (līdz pieciem gadiem), iegādājoties NĪ (100 tūkst. latu vērtībā Rīgā, Rīgas plānošanas reģionā vai Latvijas Republikas pilsētās vai 50 tūkst. latu vērtībā pārējā valsts teritorijā), taču 2010. gadā darījumu ar mērķi iegūt uzturēšanās atļauju skaits bija neliels – kopumā tika izsniegtas termiņuzturēšanās atļaujas 110 ārvalstniekiem[7]. Lai gan 2011. gadā tiek gaidīts lielāks šāda veida darījumu skaits, maz ticams, ka tas nozīmīgi ietekmēs NĪ tirgus aktivitāti. Taču tas var veicināt jaunus būvniecības projektus un iesākto projektu pabeigšanu – termiņuzturēšanās atļaujas iegūšanai noteiktā augstā sliekšņa dēļ potenciālie pircēji vēlas iegādāties labas kvalitātes dzīvokļus jaunajos projektos vai Rīgas centrā.

4.1. attēls

ZEMESGRĀMATĀ REĢISTRĒTIE NEKUSTAMĀ ĪPAŠUMA PIRKUMA LĪGUMI
(tūkst.)

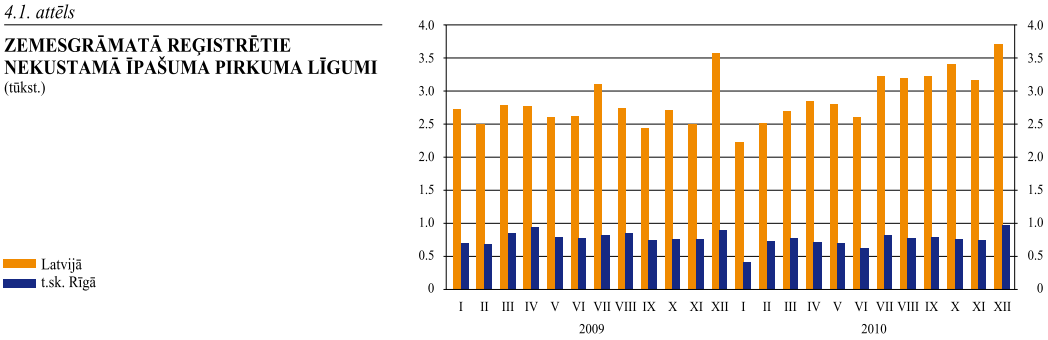

2010. gadā turpinājās sērijveida dzīvokļu cenu pieaugums, taču 2. pusgadā tas rimās, cenu svārstībām salīdzinājumā ar iepriekšējo mēnesi nepārsniedzot vienu procentu (sk. 4.2. att.). Gada beigās sērijveida dzīvokļu vidējā cena bija 584 EUR/m^2 (par 12.7% vairāk nekā 2009. gada beigās). Cenu kāpumu pēc zemākā punkta sasniegšanas varēja vērtēt kā cenu stabilizēšanos pēc pārāk strauja krituma, bet 2010. gada beigās sākās stagnācijas fāze, jo tālāku attīstību ierobežoja mājsaimniecību zemie ienākumi un banku vēl joprojām augstie kredītu standarti. Valsts zemes dienesta dati par visu veidu dzīvokļu tirdzniecību Rīgā arī norādīja uz līdzīgu tendenci. Taču sērijveida dzīvokļu vidējā cena Rīgā vēl joprojām bija ievērojami (vairāk nekā par 65%) zemāka nekā augstākā reģistrētā cena 2007. gada aprīlī.

Cenu pieaugumu kavēja arī kvalitatīvu dzīvokļu trūkums tirgū – 2009. un 2010. gadā investori un iedzīvotāji, kuri varēja atļauties iegādāties NĪ, izvēlējās labākos tirgū pieejamos dzīvokļus, tādējādi samazinot kvalitatīvu

[4] 01.12.2009. "Grozījumi likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli"".
[5] 01.12.2009. "Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"".
[6] 22.04.2010. "Grozījumi Imigrācijas likumā".
[7] Tā kā termiņuzturēšanās atļauju saņem arī NĪ pircēja laulātais draugs un nepilngadīgie bērni, attiecīgo darījumu skaits ir mazāks par izsniegto termiņuzturēšanās atļauju skaitu.

dzīvokļu piedāvājumu. Nepietiekamā izvēle sērijveida dzīvokļu tirgū veicināja jauno projektu dzīvokļu pieprasījuma pieaugumu. Tomēr tautsaimniecības izaugsmes atjaunošanās 2011. gadā var veicināt NĪ lielāku pieprasījumu un tādējādi – arī cenu pieaugumu. Uz to norāda arī banku prognozes par turpmāku mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegto kredītu standartu atvieglošanu (sk. 9. ielikumu).

4.2. attēls

SĒRIJVEIDA DZĪVOKĻA KVADRĀTMETRA VIDĒJĀ CENA RĪGĀ UN TĀS MĒNEŠA PĀRMAIŅU TEMPS
(EUR/m^2)

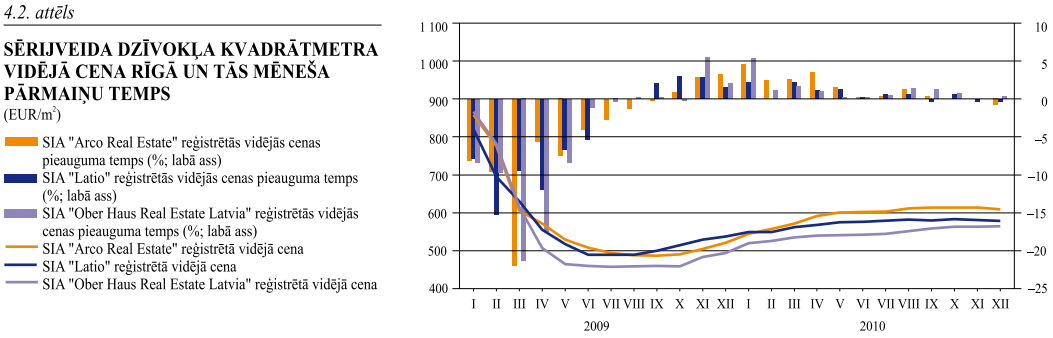

Cenu pieaugumu kavēja arī kvalitatīvu dzīvokļu trūkums tirgū – 2009. un 2010. gadā investori un iedzīvotāji, kuri varēja atļauties iegādāties NĪ, izvēlējās labākos tirgū pieejamos dzīvokļus, tādējādi samazinot kvalitatīvu dzīvokļu piedāvājumu. Nepietiekamā izvēle sērijveida dzīvokļu tirgū veicināja jauno projektu dzīvokļu pieprasījuma pieaugumu. Tomēr tautsaimniecības izaugsmes atjaunošanās 2011. gadā var veicināt NĪ lielāku pieprasījumu un tādējādi – arī cenu pieaugumu. Uz to norāda arī banku prognozes par turpmāku mājsaimniecībām mājokļa iegādei izsniegto kredītu standartu atvieglošanu (sk. 9. ielikumu).

Bankas 2010. gadā aktīvi veica īpašumu pārņemšanu no maksātnespējīgajiem aizņēmējiem – gan privātpersonām, gan NĪ attīstītājiem. Lielākajā daļā gadījumu pārņemtie īpašumi izsoles rezultātā nonāca attiecīgo banku saistīto NĪ pārvaldes sabiedrību rīcībā, tādējādi veidojot nozīmīgas NĪ tirgus dalībnieces. Lai gan pašlaik NĪ pārvaldes sabiedrības vēl neveic aktīvas darbības ar pārņemtajiem īpašumiem, nākamo 3–5 gadu laikā tās var nozīmīgi ietekmēt situāciju NĪ tirgū, piedāvājot pārņemtos īpašumus pārdošanai vai īrei.

2010. gads būvniecības nozarei bija nelabvēlīgs. Būvniecības apjoms bija mazs (dzīvojamo un nedzīvojamo ēku būvniecība un remonts faktiskajās cenās samazinājās par 21.5%), būvniecības izmaksas turpināja kristies (vidējās būvniecības izmaksas bija par 2.6% zemākas nekā iepriekšējā gadā), un kavēto kredītu īpatsvars būvniecības nozarē joprojām bija augsts (sk. 4.2. sadaļu). Gada laikā dzīvojamo māju jaunbūvēm izsniegto būvatļauju skaits samazinājās par 18.1%, bet būvatļaujās plānotā jauda – par 15.2% (sk. 4.3. att.). Taču 2. pusgadā vairāki attīstītāji paziņoja, ka plāno turpināt iesākto jaunbūvju pabeigšanu un pat uzsākt jaunus projektus, kā iemeslu minot gan vietējo, gan ārvalstu pircēju labas kvalitātes jauno projektu dzīvokļu pieprasījuma pieaugumu, kā arī zemās būvniecības izmaksas.

4.3. attēls

DZĪVOJAMO MĀJU BŪVNIECĪBAI NO JAUNA IZSNIEGTO BŪVATĻAUJU JAUDA UN SKAITS
(tūkst. m^2)

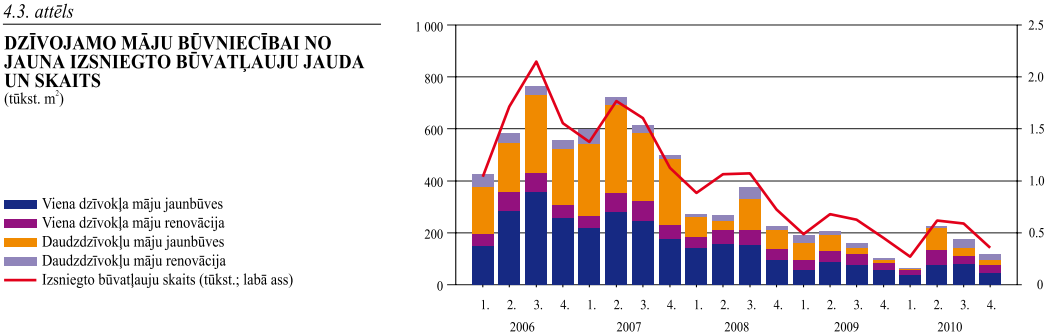

2010. gadā, NĪ cenām salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu augot, mājsaimniecību NĪ pirktspēja nedaudz pasliktinājās, t.i., 1 m^2 sērijveida dzīvokļa iegādei jau bija nepieciešama vairāk nekā viena mēneša vidējā neto darba samaksa (sk. 4.4. att.). Tomēr gada laikā pirktspējas svārstības bija nelielas, liecinot par nosacītu ienākumu un NĪ cenu attiecības stabilitāti. Sasniegtā attiecība, visticamāk, saglabāsies arī 2011. gadā, jo turpmākais NĪ cenu pieaugums, tāpat kā NĪ pircēju ienākumi, būs cieši saistīts ar tautsaimniecības izaugsmi.

Mājokļu īres tirgū Rīgā 2010. gadā tika sasniegts īres maksas zemākais punkts, un 2. pusgadā sākās neliels īres maksas pieaugums (sk. 4.5. att.). Straujāk palielinājās jauno projektu dzīvokļu labā stāvoklī un Rīgas centra dzīvokļu īres cenas, jo tirgū trūka kvalitatīvu īres dzīvokļu, kuros nebūtu jāiegulda papildu līdzekļi. Palielinājās

tādu īres dzīvokļu piedāvājums, kuri pieder ārvalstniekiem – investoriem, kuri iegādājušies īpašumu Latvijā ar mērķi to izīrēt.

4.4. attēls

STRĀDĀJOŠO VIDĒJĀ NETO DARBA SAMAKSA UN SĒRIJVEIDA DZĪVOKĻU VIDĒJĀ CENA

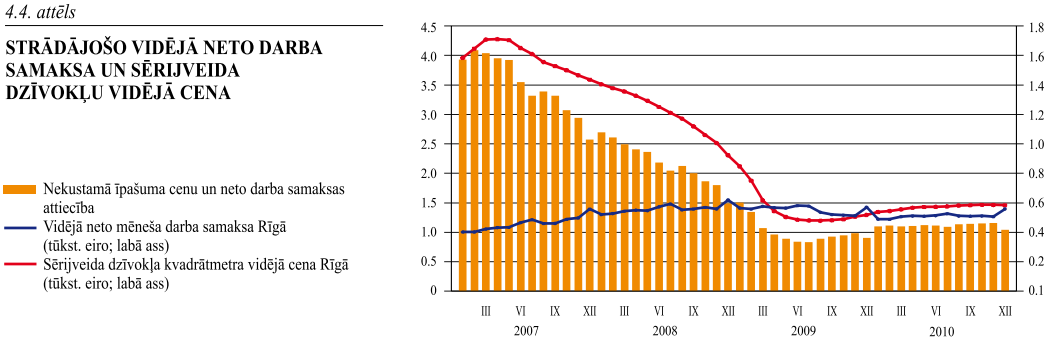

4.5. attēls

VIDĒJĀS ĪRES CENAS, NEIETVEROT KOMUNĀLOS MAKSĀJUMUS
(mēnesī; Ls/m^2)

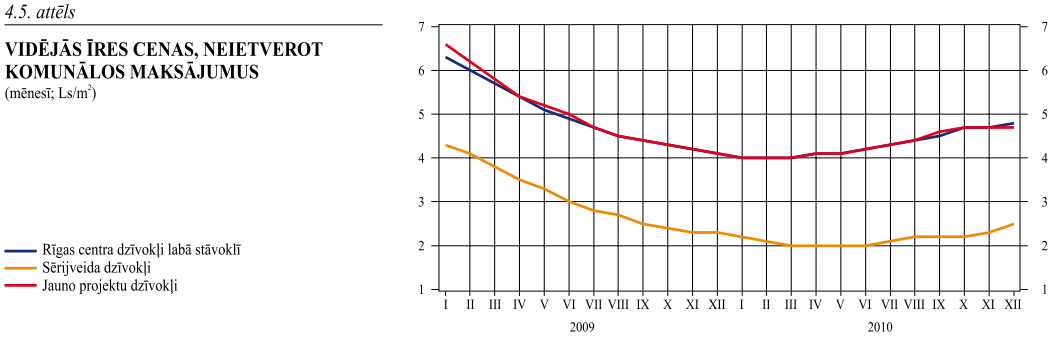

Lai gan, augot sērijveida dzīvokļu vidējai cenai, mājokļu bruto un neto ienesīgums sāka samazināties, īres maksas pieauguma atsākšanās un jauna mājokļa kredīta vidējās svērtās procentu likmes neliels samazinājums nodrošināja ienesīguma atjaunošanos. Tādējādi pēc nelielām svārstībām gada laikā 2010. gada beigās gan īres bruto, gan neto ienesīgums pārsniedza gada sākumā novēroto (sk. 4.6. un 4.7. att.). Nemainoties Rīgas sērijveida dzīvokļu vidējām cenām, bet īres maksai sakarā ar pieprasījumu joprojām mēreni augot, īres ienesīgums 2011. gadā turpinās palielināties.

4.6. attēls

ĪRES BRUTO IENESĪGUMS* UN MĀJSAIMNIECĪBĀM MĀJOKĻA IEGĀDEI IZSNIEGTO KREDĪTU VIDĒJĀ SVĒRTĀ PROCENTU LIKME
(%)

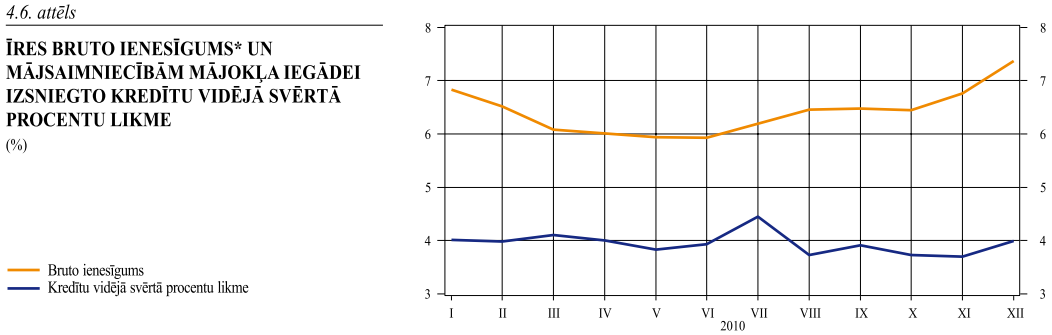

* Īres bruto ienesīgums rāda, cik nopelnītu dzīvokļa īpašnieks, iegādājoties dzīvokli un to izīrējot. Bruto ienesīgums (gadā) = (dzīvokļa 1 m^2 vidējā īres maksa x 12 mēnešu) / dzīvokļa 1 m^2 vidējā pārdošanas cena) x 100.

Piezīme. Ienesīguma aprēķinam izmantotas SIA "MG Media" interneta kataloga Rent in Riga *sērijveida dzīvokļu vidējās 1 m^2 īres cenas Rīgas mikrorajonos; SIA "Latio" piedāvātā sērijveida dzīvokļa vidējā iegādes cena Rīgā; procentu likme ir privātpersonām mājokļa iegādei visās valūtās izsniegto kredītu vidējā svērtā procentu likme.*

Komercplatību nomas maksa 2010. gadā vairs nekritās, un dažos segmentos (galvenokārt tirdzniecības platības un A klases biroji) tās palielinājās. Samazinājās arī neiznomāto platību apjoms. 2010. gadā parādījās pirmās pazīmes, kas liecināja par komercplatību projektu atsākšanos. Vairākos iesāktajos, bet nepabeigtajos projektos atjaunojās būvniecība, turklāt 2. pusgadā sāka augt biroju un rūpnieciskās ražošanas ēku un noliktavu būvniecībai izsniegto būvatļauju skaits, tādējādi norādot, ka gan attīstītāji, gan tos finansējošās bankas saskata potenciālu turpmākā komercplatību tirgus attīstībā.

4.7. attēls

ĪRES NETO IENESĪGUMS* AR KREDĪTA TERMIŅU 25 GADI
(%)

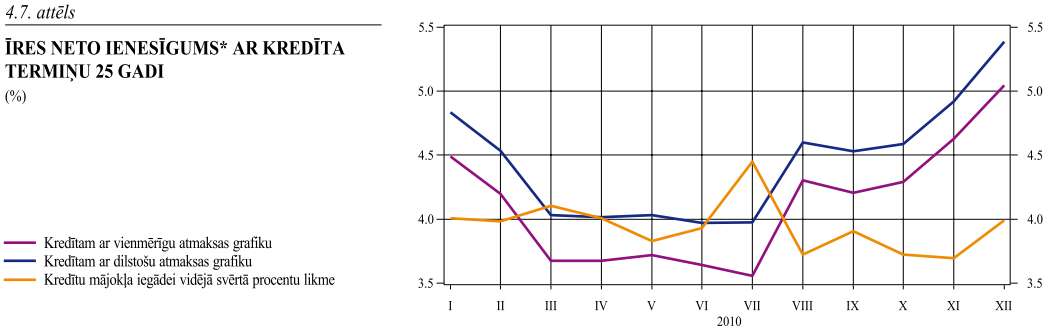

* Īres neto ienesīgums rāda, cik nopelnītu dzīvokļa īpašnieks, iegādājoties dzīvokli, ņemot kredītu uz 25 gadiem un izīrējot iegādāto mājokli. Neto ienesīgums (gadā) = (dzīvokļa 1 m^2 vidējā īres maksa x dzīvokļa vidējā platība x 12 mēnešu x kredīta termiņš gados – kopējie procentu maksājumi par kredītu) / (dzīvokļa vidējā pārdošanas jeb tirgus cena x kredīta termiņš gados) x 100.

2. BANKU FINANSIĀLAIS STĀVOKLIS

2.1. Pelnītspēja

Bankas 2010. gadu noslēdza ar zaudējumiem, tomēr salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu tie nozīmīgi sarukuši, mazinoties uzkrājumu veidošanas nepieciešamībai. Kopējie banku zaudējumi 2010. gadā bija 360.7 milj. latu (2009. gadā – 773.4 milj. latu; sk. 1. att.). Izdevumi uzkrājumiem nedrošajiem parādiem un saistībām (galvenais zaudējumu iemesls 2010. gadā) būtiski samazinājās (līdz 727.1 milj. latu; 2009. gadā – 1 266.1 milj. latu).

1. attēls

BANKU DARBĪBAS REZULTĀTI UN TO PĀRMAIŅAS
(milj. latu)

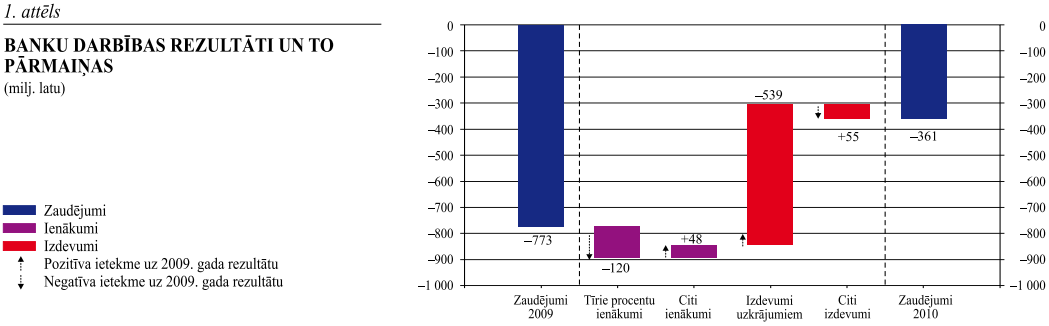

Samazinoties banku zaudējumiem, uzlabojās, bet joprojām saglabājās negatīvs ROE – (–20.4%; 2009. gadā – –41.6%) un ROA (–1.6%; 2009. gadā – –3.5%).

Zaudējumi pēdējos divos gados bija gandrīz līdzvērtīgi banku peļņai kopš 2000. gada (sk. 2. att.).

2. attēls

BANKU GADA PEĻŅA VAI ZAUDĒJUMI
(milj. latu)

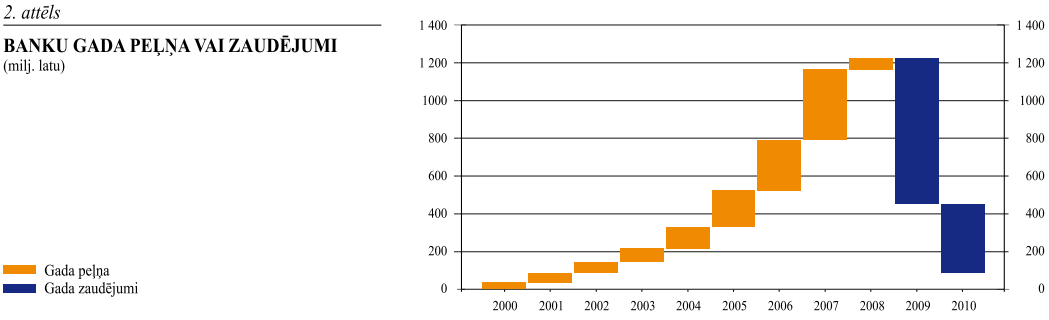

Arvien vairāk banku atsevišķos mēnešos strādāja ar peļņu. Tomēr 2010. gadā kopumā peļņu guva tikai deviņas bankas. To kopējā peļņa bija 8.3 milj. latu, bet daļa banku aktīvos – 15%. Triju valsts banku zaudējumi pārsniedza pusi no visiem banku zaudējumiem, bet to aktīvi veidoja tikai 15% no banku aktīviem.

Ar katru 2010. gada ceturksni banku pelnītspēja uzlabojās: tīrie procentu ienākumi un finansiālās darbības peļņa nedaudz pieauga, bet izdevumi uzkrājumiem un līdz ar to arī zaudējumi strauji saruka (sk. 3. att.).

Kredītportfeļa samazināšanās un kredītmaksājumu kavējumu dēļ procentu ienākumi 2010. gadā bija par trešo daļu mazāki nekā 2009. gadā. Aptuveni par trešo daļu saruka arī procentu izdevumi. Tāpēc tīrie procentu ienākumi 2010. gadā salīdzinājumā ar 2009. gadu kritās par trešo daļu un to īpatsvars finansiālās

darbības peļņā saruka no 54.1% līdz 50.7%. Tīrie procentu ienākumi joprojām bija nozīmīgākais finansiālās darbības peļņas avots (sk. 4. att.).

3. attēls

ATSEVIŠĶU IENĀKUMU UN IZDEVUMU POZĪCIJU DINAMIKA CETURKŠŅU DALĪJUMĀ
(milj. latu)

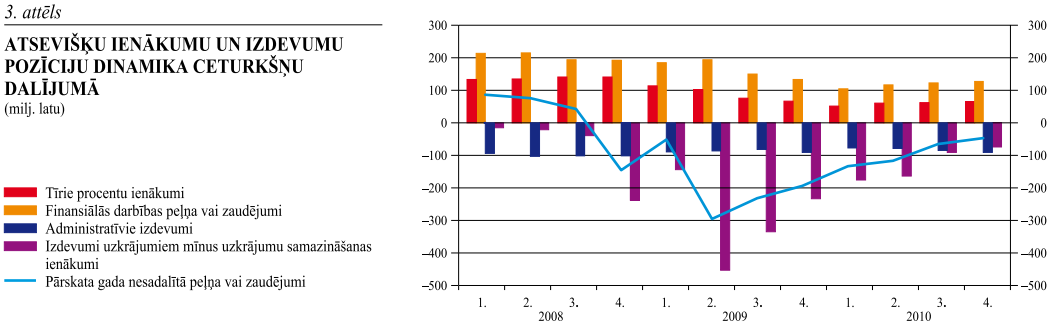

4. attēls

FINANSIĀLĀS DARBĪBAS PEĻŅAS DINAMIKA
(milj. latu)

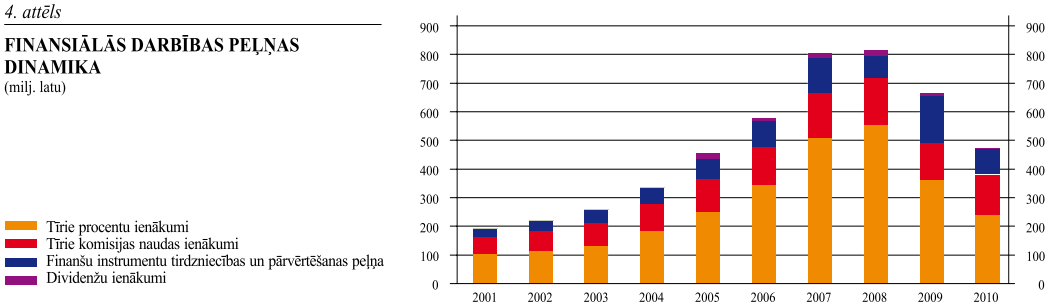

Atsevišķu mazo banku un ārvalstu banku filiāļu procentu ienākumi un/vai izdevumi gada laikā pieauga vai arī to procentu izdevumi saruka daudz straujāk nekā procentu ienākumi, tāpēc to tīrie procentu ienākumi gada laikā palielinājās.

Tīrie komisijas naudas ienākumi pieauga par 7.0%, bet to īpatsvars palielinājās no 19.8% 2009. gadā līdz 29.8% 2010. gadā. Sarūkot procentu ienākumiem, bankas meklēja iespējas gūt cita veida ienākumus, piemēram, no komisijas naudām. Ienākumi no komisijas naudām bija gandrīz vienīgā finansiālās darbības ienākumu pozīcija, kura gada laikā pieauga, tomēr tie nepārsniedza līmeni pirms krīzes.

Finanšu instrumentu tirdzniecības darījumu peļņa, tāpat kā ienākumi no to pārvērtēšanas, bija mazāka nekā iepriekšējā gadā (sk. 5. att.).

5. attēls

IENĀKUMU UN IZDEVUMU STRUKTŪRA
(mljrd. latu)

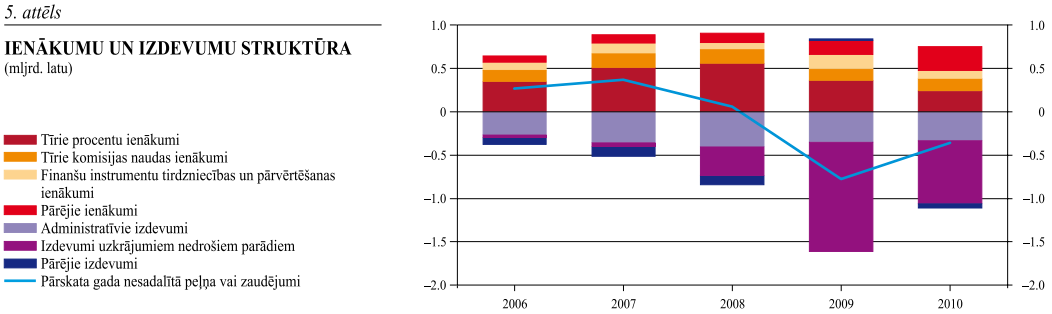

Samazinoties ienākumiem, finansiālās darbības peļņa 2010. gadā salīdzinājumā ar 2009. gadu saruka par 28.9% (līdz 471.6 milj. latu). Tā sedza administratīvos izdevumus, bet nebija pietiekama uzkrājumu veidošanai (sk. 1. tabulu).

Administratīvo izdevumu samazinājums bija neliels, jo savas izmaksas bankas būtiski pārskatīja jau 2009. gadā.

Papildu spiedienu uz banku pelnītspēju radīja arī zemā procentu likmju starpība. Bankas 2010. gadu sāka no darījumu atlikumu vispārējās procentu likmju starpības vēsturiski zemākā līmeņa, bet gada laikā šī starpība pamazām pieauga un gada beigās pārsniedza 3 procentu punktus (sk. 6. att.).

2011. gadā tiek prognozēta ECB bāzes likmju paaugstināšana, tādējādi gaidāms eiro darījumu procentu likmju pieaugums. Šādi darījumi ir ievērojama gan izsniegto kredītu, gan piesaistīto noguldījumu daļa.

1. tabula
ATSEVIŠĶAS IENĀKUMU UN IZDEVUMU POZĪCIJAS
(milj. latu)

	2009	2010	Pārmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu (%)
Tīrie procentu ienākumi	358.7	239.1	–33.3
Procentu ienākumi	1 014.1	684.4	–32.5
Procentu izdevumi	655.3	445.2	–32.1
Tīrie neprocentu ienākumi	304.8	232.5	–23.7
Dividenžu ienākumi	10.0	3.2	–68.3
Tīrie komisijas naudas ienākumi	131.5	140.7	7.0
Peļņa no finanšu instrumentu tirdzniecības un pārvērtēšanas	163.3	88.6	–45.8
Finansiālās darbības peļņa	663.6	471.6	–28.9
Administratīvie izdevumi	346.8	331.7	–4.4
Izdevumi uzkrājumiem nedrošiem parādiem un saistībām	1 266.1	727.1	–42.6
Pārējie ienākumi	180.1	277.8	54.3
Pārējie izdevumi	108.6	54.5	–49.8
Zaudējumi (–) pirms nodokļiem	–877.9	–363.9	–58.5
Zaudējumi (–)	–773.4	–360.7	–53.4

6. attēls
DARĪJUMU AR REZIDENTU NE-MFI ATLIKUMIEM VISPĀRĒJĀS PROCENTU LIKMJU STARPĪBAS DINAMIKA
(%)

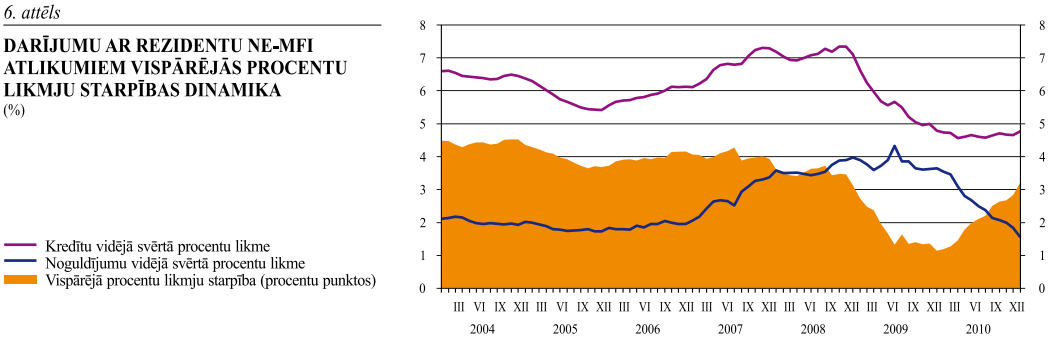

Ja banku klientu maksātspēja neuzlabosies, var palielināties arī pievienotā procentu likme. Finanšu vidē joprojām saglabājas zināma nenoteiktība par klientu maksātspējas attīstību: augsts bezdarba līmenis, zema darba samaksa, nodokļu maksājumu un cenu pieaugums. Samērā neaktīvais NĪ tirgus apgrūtina ieķīlāto īpašumu realizāciju. Tādējādi turpmākā pelnītspējas attīstība ir cieši saistīta ar kredītriska pārmaiņām, t.sk. turpmāku kredītu zaudējumu atzīšanu un kreditēšanas tempa attīstību.

Otrs faktors, kas ietekmēs banku pelnītspēju, ir finansējums, tā pieejamība un iespējamais sadārdzinājums jeb t.s. izspiešanas *(crowding-out)* efekts, kas var veidoties, ES valstīm lielā apjomā pārfinansējot valdības parādus un emitējot papildu parāda vērtspapīrus fiskālā budžeta mērķu sasniegšanai, kā arī bankām pārfinansējot lielu daļu savu parādu. Papildus to var ietekmēt arī globālā finanšu nestabilitāte Tuvajos Austrumos.

Turklāt vairāki ES pasākumi finanšu stabilitātes stiprināšanai (piemēram, jaunās kapitāla pietiekamības prasības, finanšu stabilitātes nodevas ieviešana u.c.) turpmākajos gados radīs bankām papildu izdevumus, tādējādi, iespējams, sadārdzinot to pakalpojumus.

Gaidāms, ka turpmāk palielināsies to banku skaits, kuras strādās ar peļņu, tomēr vairākas bankas 2011. gadu vēl beigs ar zaudējumiem.

5. ielikums. Latvijas banku finanšu stresa indeksa dinamika 2010. gadā[8]

2010. gadā Latvijas banku finanšu stresa indekss (FSI) palika samērā zemā līmenī, nepārsniedzot vienu stresa indeksa standartnovirzi, tādējādi norādot, ka banku sistēma 2010. gadā izjuta ievērojami mazāku stresu nekā 2008. un 2009. gadā. *Taču tas vēl joprojām bija augstāks nekā 2000.–2007. gadā (sk. 5.1. att.).*

[8] Stresa indekss atspoguļo Latvijas banku stresa līmeni un ir izteikts standartnovirzēs no vidējās vērtības. Indeksa vērtības virs (zem) nulles norāda uz to, vai stress ir virs (zem) vēsturiskās vidējās vērtības. Stresa indeksā ietilpst rezidentiem izsniegto kredītu atlikumu pārmaiņas, rezidentu un nerezidentu noguldījumu atlikumu pārmaiņas, saistību pret MFI pārmaiņas, banku peļņa, uzkrājumu normas pārmaiņas, starpbanku naudas tirgus procentu likmju (RIGIBOR) pārmaiņas, *NASDAQ OMX Riga* indeksa OMXR pārmaiņas, reālā IKP un NĪ cenu pārmaiņas. Indeksa aprēķina metodoloģiju sk. Latvijas Bankas 2009. gada "Finanšu Stabilitātes Pārskata" 20. lpp.

5.1. attēls

FINANŠU STRESA INDEKSS

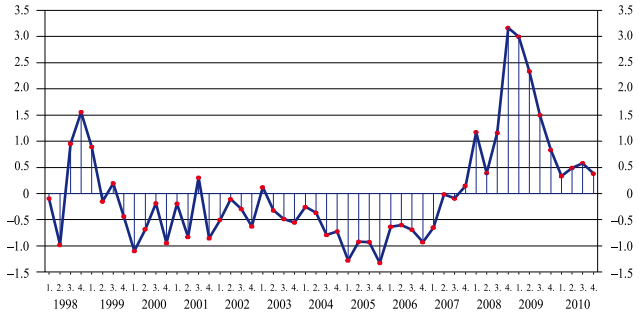

2010. gada 1. ceturksnī bija vērojams indeksa vērtības sarukums salīdzinājumā ar iepriekšējo ceturksni. To galvenokārt noteica straujš Latvijas naudas tirgus procentu likmju kritums, kas visu 2010. gadu darbojās FSI samazināšanas virzienā, procentu likmēm sarūkot no rekordaugstā 2009. gada līmeņa līdz vēsturiski zemākajam reģistrētajam līmenim.

Turpmākos ceturkšņos FSI vērtība svārstījās ap 0.5, norādot uz situācijas stabilizēšanos un stresa atgriešanos vēsturiski vidējā līmenī pēc augstā finanšu sektora stresa 2008. un 2009. gadā. To ietekmēja lielākā daļa FSI ietilpstošo rādītāju dinamika, izņemot banku peļņu un kredītu atlikumu. Vairāku indeksa komponentu, kas noteica augsto stresa līmeni 2009. gadā, devums 2010. gadā bija tuvu nullei: stabilizējoties kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvaram, 2010. gadā uzkrājuma norma vairs neauga tik strauji kā 2009. gadā; stabilizējās (un pat nedaudz pieauga) NĪ cenas, kā arī tautsaimniecības izaugsme.

Tomēr banku zaudējumi un kredītu atlikuma sarukums[9] visā 2010. gadā ierobežoja FSI tālākas samazināšanas iespējas, un Latvijas banku stresa līmenis ir zemāks, tomēr joprojām paliek virs vēsturiski vidējā līmeņa.

2.2. Kapitāla pietiekamība

Banku pašu kapitāls gada beigās bija gandrīz 2 mljrd. latu. Ievērojami pārsniedzot FKTK noteikto minimālo kapitāla prasību (8%), banku aprēķinātais KPR 2010. gada beigās bija 14.6%, bet pirmā līmeņa kapitāla KPR bija 11.5% (sk. 7. att. un 2. tabulu). Banku KPR saglabāja vēsturiski augsto līmeni, jo banku kapitāla palielināšana un RSA samazinājums pilnībā kompensēja banku 2010. gada zaudējumu ietekmi uz KPR.

7. attēls

KPR DINAMIKA
(%)

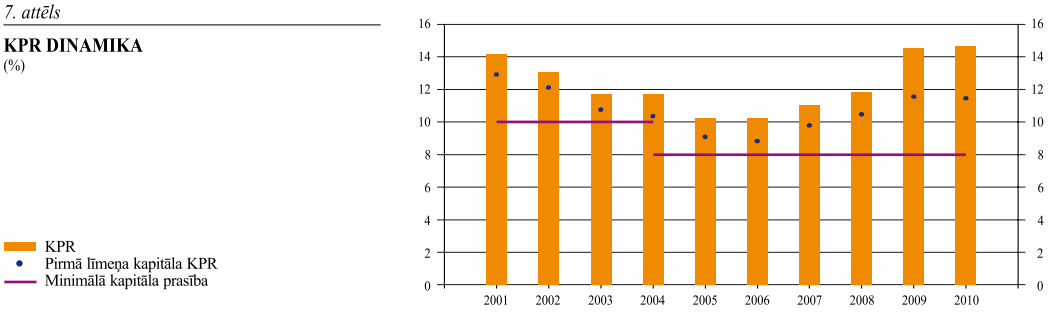

Banku apmaksātais pamatkapitāls 2010. gadā būtiski pieauga un gada beigās bija 1 887.2 milj. latu. Tas joprojām bija banku pašu kapitāla galvenais avots, nodrošinot augstu banku kapitāla kvalitāti kopumā.

2010. gadā kapitālu palielināja 14 banku kopumā par 324.4 milj. latu, t.sk. apmaksāto pamatkapitālu – par 278.8 milj. latu, subordinēto kapitālu – par 20.7 milj. latu un rezerves kapitālu – par 24.8 milj. latu. Arī 2011. gadā dažas bankas plāno palielināt kapitālu.

Banku kapitāla prasību apjoms turpināja sarukt (sk. 8. att.). Tas saistīts ar kredītriska kapitāla prasības samazināšanos gan veikto uzkrājumu, gan atmaksāto un norakstīto kredītu dēļ. Pārējo risku prasība būtiski nemainījās, un arī tās īpatsvars kopējā kapitāla prasībā saglabājās tikai 10% apjomā.

[9] Kredītu atlikuma sarukums nosaka stresa indeksa palielināšanos, jo tas raksturo vāju kredītu pieprasījumu vai/un liecina par ierobežotu piedāvājumu. Ierobežojumi piedāvājuma pusē liecina par banku nevēlēšanos uzņemties papildu riskus, kas liecina par risku pieaugumu finanšu sistēmā. Savukārt kredītu pieprasījuma samazināšanās liecina par ekonomiskās aktivitātes kritumu un banku klientu maksātspējas sarukumu, kas materializējas kredītriska pieaugumā un tādējādi rada stresu finanšu sistēmā.

2. tabula

BANKU PAŠU KAPITĀLS, KAPITĀLA PRASĪBA UN KPR
(perioda beigās; milj. latu)

	2009	2010	Pārmaiņas salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu (%)
Pašu kapitāls	2 050.4	1 925.1	–6.1
Pirmā līmeņa kapitāls	1 630.0	1 538.6	–5.6
Apmaksātais pamatkapitāls	1 616.9	1 887.2	16.7
Kapitāla prasība	1 126.9	1 052.0	–6.6
Kredītriska kapitāla prasība	1 016.6	948.8	–6.7
Pozīcijas, ārvalstu valūtas un preču risku kapitāla prasība	18.7	14.6	–21.9
Operacionālā riska kapitāla prasība	91.5	88.6	–3.2
KPR (%)	14.6	14.6	0
Pirmā līmeņa kapitāla KPR (%)	11.4	11.5	0

8. attēls

KAPITĀLA UN KAPITĀLA PRASĪBU DINAMIKA
(mljrd. latu)

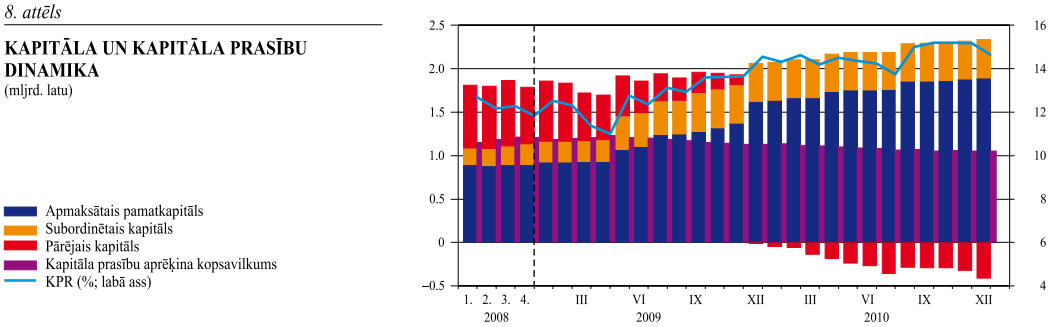

Visas bankas izpildīja kapitāla prasību, un gandrīz visu banku KPR pat pārsniedza 10%. KPR amplitūda joprojām bija plaša. Būtiski pieauga to banku īpatsvars, kuru KPR pārsniedza 12% (sk. 9. att.).

9. attēls

BANKU SKAITS UN ĪPATSVARS BANKU AKTĪVOS TO KPR DALĪJUMĀ
(%)

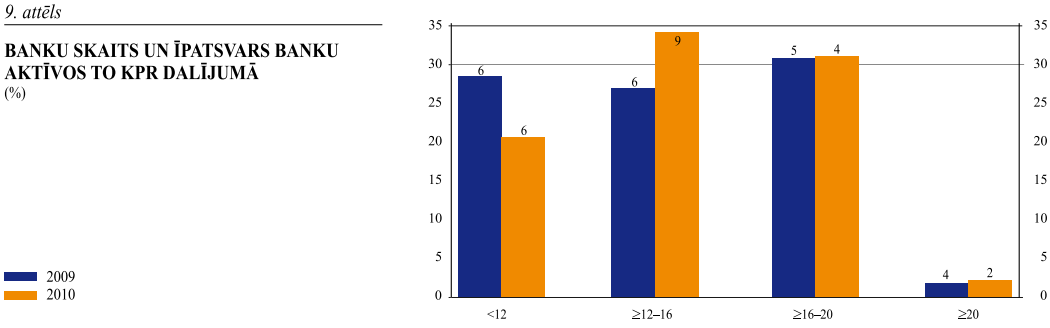

6. ielikums. Būtiskākās Latvijas banku darbības regulējuma pārmaiņas

Latvijas Republikas Saeimas 2010. gada 23. decembrī pieņemtie "Grozījumi Kredītiestāžu likumā" (spēkā ar 21.01.2011.) precizē termina "savstarpēji saistītu klientu grupa" skaidrojumu, paredzot šādas grupas identifikācijā papildus agrāk noteiktajiem faktoriem ņemt vērā arī riskus, kas rodas klientiem kopēja būtiska finansējuma avota dēļ. Tika atcelts iepriekš paredzētais atbrīvojums no riska darījumu ierobežojumiem riska darījumiem ar kredītiestādi vai ieguldījumu brokeru sabiedrību ar termiņu līdz 1 gadam, nosakot arī šādiem lielajiem riska darījumiem ierobežojumu 25% apjomā no bankas pašu kapitāla. Lai mazinātu šo pārmaiņu ietekmi uz mazo banku darbību (iespējām veikt norēķinus un mazināt izmaksas, kas izriet no papildu korespondentkontu uzturēšanas), riska darījumiem ar banku vai ieguldījumu brokeru sabiedrību paredzēta iespēja izmantot alternatīvo kvantitatīvo ierobežojumu 100 milj. eiro apjomā, ja šī summa ir lielāka par 25% no bankas pašu kapitāla, bet nav lielāka par bankas pašu kapitālu.

Noteiktas pārrobežu grupu uzraudzībā iesaistīto institūciju tiesības un pienākumi konsolidācijas grupas un tajā iekļauto finanšu iestāžu riska izvērtēšanā un to segšanai nepieciešamā kapitāla un uzraudzības pasākumu un sankciju noteikšanā un informācijas apmaiņā, kā arī raksturota kopīgo lēmumu par risku novērtējumu

un ar to saistītām papildu kapitāla prasībām pieņemšanas kārtība. Grozījumos paredzēti kritēriji un kārtība kredītiestādes nozīmīgas filiāles noteikšanai.

Lai pilnveidotu kredītiestāžu restrukturizācijas procesu, likumā ietverta norma, kas deleģē FKTK tiesības kredītiestādi, kas kredītiestādes uzņēmuma pārejas darījumā nodod vai pārņem citas kredītiestādes nodalāmo mantu, uz laiku līdz 3 gadiem atbrīvot no vienas vai vairāku kredītiestāžu darbību regulējošo prasību izpildes. Šajā laika posmā kredītiestādei aizliegts piesaistīt noguldījumus un citus atmaksājamus līdzekļus no neierobežota klientu loka un izsniegt jaunus kredītus vai palielināt esošo kredītu limitus, savukārt pēc FKTK noteiktā atbrīvojuma termiņa beigām kredītiestāde likvidējama, ja tā nav spējusi nodrošināt savas darbības atbilstību Kredītiestāžu likuma prasībām.

3. BANKU KREDĪTRISKS

3.1. Banku klientu finansiālā ievainojamība

2010. gadā vērojamā tautsaimniecības atveseļošanās atspoguļojās arī nefinanšu sabiedrību apgrozījuma un peļņas pieaugumā, norādot uz vairāku nozaru pelnītspējas atjaunošanos pretstatā apkopotajiem Latvijā darbojošos nefinanšu sabiedrību 2009. gada finanšu rezultātiem (sk. 10. att.). Lai gan nozaru atšķirīgie ieņēmumu un izdevumu cikli ceturkšņu dalījumā un apsekoto respondentu loks nav tieši salīdzināmi ar finanšu gada rezultātiem, tomēr ļauj izdarīt secinājumus par CSP apsekoto nefinanšu sabiedrību rentabilitātes pārmaiņu tendencēm 2010. gadā. Rentabilitātes kopējo uzlabojumu veicinājusi gan izmaksu samazināšana un komercdarbības optimizācija, gan arī produkcijas noieta kāpums ārējos tirgos. Lai gan ceturkšņu dati liecina, ka vairākuma nozaru rentabilitāte būtiski atpaliek no līmeņa pirms krīzes (operācijas ar NĪ, būvniecība un viesnīcas un restorāni), tomēr atsevišķu nozaru (apstrādes rūpniecības, lauksaimniecības un mežsaimniecības un elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgādes) rentabilitāte jau tuvojas līmenim pirms krīzes.

10. attēls

NEFINANŠU SABIEDRĪBU RENTABILITĀTE

(%)

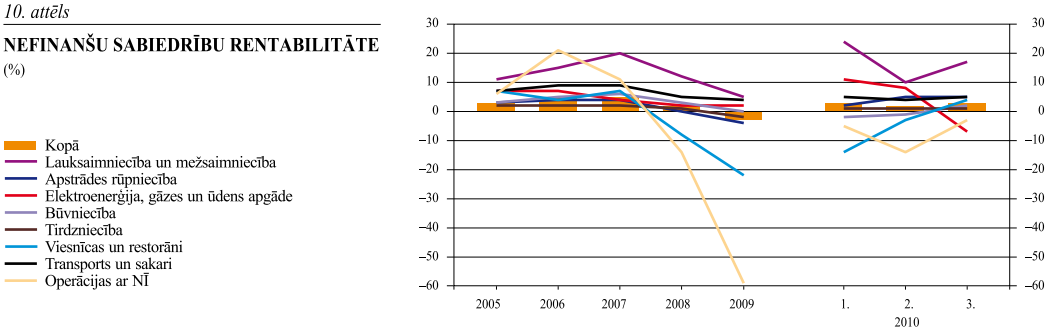

Līdz ar pelnītspējas palielināšanos 2010. gada pirmajos trijos ceturkšņos uzlabojusies nefinanšu sabiedrību spēja segt procentu maksājumus (t.i., peļņas pirms procentu un nodokļu samaksas attiecība pret maksājamo procentu summu), liecinot par maksātnespējas riska pakāpenisku samazināšanos (sk. 11. att.). Šā rādītāja uzlabošanos noteica ne tikai peļņas pirms procentu un nodokļu samaksas pieaugums, bet arī maksājamo procentu summu sarukums, ko veicināja EURIBOR un RIGIBOR atrašanās vēsturiski zemākajā līmenī (EURIBOR gan 2010. gada otrajā pusē jau nedaudz palielinājās). Tomēr aprēķinātais procentu maksājumu segums 2010. gadā joprojām ir pārlieku zems operāciju ar NĪ un viesnīcu un restorānu nozarē, kuru darbība un komercdarbības paplašināšana tika būtiski balstīta uz aizņemtiem līdzekļiem. Operāciju ar NĪ nozares, kurai izsniegto kredītu apjoms pārsniedz trešo daļu no banku kopējā kredītportfeļa, zaudējumu uzkrāšana komercsabiedrību bilancēs veicina ķīlu turpmāko pārņemšanu banku īpašumā.

11. attēls

NEFINANŠU SABIEDRĪBU PROCENTU MAKSĀJUMU SEGUMS

(reizēs)

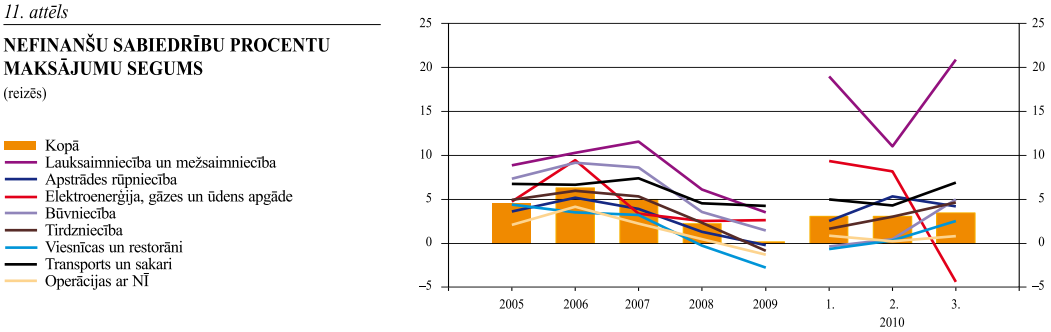

Inflācijas kāpuma riska iespējamā materializēšanās centrālo banku bāzes likmju paaugstināšanā 2011. gadā kļūst arvien ticamāka. Nefinanšu sabiedrību maksājamās kredītu procentu likmes visvairāk ietekmēs ECB lēmumi par bāzes likmju paaugstināšanu, jo banku izsniegtie aizdevumi eiro pārsniedz 90% no kopējā kredītportfeļa. Iespējamais maksājamo kredītu procentu likmju pieaugums un tam sekojošais parāda apkalpošanas spēju pasliktinājums palielinās nefinanšu sabiedrību ar augstu parāda līmeni maksātnespējas risku.

Aizvadīto gadu bilances liecina, ka **nefinanšu sabiedrību finansēšanās struktūra kļuvusi arvien atkarīgāka no ārējiem finanšu avotiem, kas līdz ar apgrozījuma kritumu 2009. gadā tieši ietekmēja nefinanšu sabiedrību finansiālo stabilitāti un spēju pildīt saistības**. Lai gan nefinanšu sabiedrību kopējās saistības 2009. gadā gandrīz nemainījās, saimnieciskās darbības zaudējumi negatīvi ietekmēja pašu kapitāla lielumu. Straujāks kopējo saistību un pašu kapitāla attiecības pasliktinājums 2009. gadā bija vērojams operāciju ar NĪ un viesnīcu un restorānu nozarē, kur pašu kapitāls samazinājās divas reizes (sk. 12. att.). Pašu kapitāla sarukums bija vērojams arī būvniecībā un tirdzniecībā. Vienīgās nozares, kas spēja palielināt pašu kapitālu, bija elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde un ieguves rūpniecība. Pelnītspējas pakāpeniska atjaunošanās 2010. gadā ļāva stiprināt vairāku nozaru kapitālu, bet nefinanšu sabiedrību kopējais saistību atlikuma samazinājums bija nenozīmīgs. Joprojām vērojamais augstais parādsaistību līmenis nozarēs, kas iepriekš orientējās uz strauji augošo iekšējo pieprasījumu (operācijas ar NĪ, tirdzniecība, būvniecība, viesnīcas un restorāni), norāda uz šo nozaru augstu finansiālo ievainojamību.

12. attēls

NEFINANŠU SABIEDRĪBU SAISTĪBU ATTIECĪBA PRET PAŠU KAPITĀLU

(reizes)

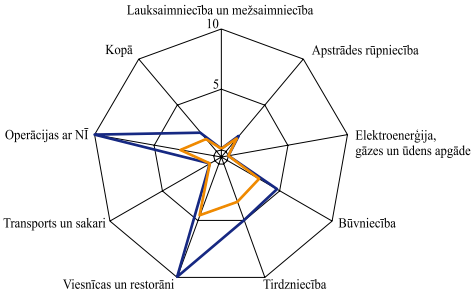

Virkne valdības veikto pasākumu komercdarbības uzsākšanas veicināšanai un mazo uzņēmumu darbības atvieglošanai (mazkapitāla SIA un mikrouzņēmumu fiksētā nodokļa ieviešana) guva panākumus – Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra komercreģistrā 2010. gadā reģistrēti 13.4 tūkst. subjektu (par 45% vairāk nekā 2009. gadā). To apstiprina arī LURSOFT apkopotie dati, ka vairāk nekā 40% no 2010. gadā reģistrētajām SIA bija mazkapitāla SIA ar samazinātu pamatkapitālu (līdz 2 000 latiem). Vienlaikus ar centieniem uzsākt jaunu komercdarbību krīzes sekas bija vērojamas iesniegto maksātnespējas procesu pieteikumu skaitā (īpaši par nefinanšu sabiedrībām ar NĪ vai būvniecību saistītajās jomās). 2010. gadā ierosināto maksātnespējas procesu skaits (2.6 tūkst.) bija līdzīgs 2009. gada līmenim, kad to skaits salīdzinājumā ar 2008. gadu pieauga gandrīz par 60%. Uz maksātnespējas riska draudiem norāda arī 2010. gada vasaras vidū publicētais LURSOFT secinājums, ka vairāk nekā 40% no LURSOFT apstrādātajiem nefinanšu sabiedrību 2009. gada pārskatiem uzrāda negatīvu pašu kapitālu. Tas liecina, ka faktiskās maksātnespējas pazīmes ir daudz lielākam skaitam nefinanšu sabiedrību (nespējot reorganizēt komercdarbību, tās var nonākt līdz bankrotam), nekā par to liecina jau ierosināto maksātnespējas procesu statistika.

Mājsaimniecību negatīvā neto pozīcija attiecībā pret bankām 2010. gadā turpināja samazināties, galvenokārt sarūkot ilgtermiņa saistībām. 2010. gada beigās negatīvā neto pozīcija attiecībā pret IKP bija 22.0% (par 2.6 procentu punktiem mazāk nekā 2009. gada beigās; sk. 13. att.). Gada laikā mājsaimniecību ilgtermiņa parāds bankām samazinājās par 364.9 milj. latu jeb 6.5%, bet īstermiņa parāds pieauga par 17.5 milj. latu jeb 3.7%. Lai gan mājsaimniecību noguldījumu atlikuma pārmaiņas gada laikā bija svārstīgas, gadā kopumā tas pieauga.

Mājsaimniecību kopējais parāda finanšu iestādēm[10] krituma temps palielinājās, bet risku mājsaimniecību maksātspējai var radīt procentu likmju pieaugums. Mājsaimniecību kreditēšanas kāpumam vēl joprojām esot zemākam par esošā parāda atmaksas un norakstīšanas apjomu, kopējais parāds nominālajā izteiksmē visos 2010. gada ceturkšņos turpināja samazināties (vidēji par 91.2 milj. latu ceturksnī), bet tā krituma temps (6.4%) bija lielāks nekā 2009. gadā (6.0%). Līdz 46.3% saruka arī parāda attiecība pret IKP (par 1.8 procentu punktiem mazāka nekā iepriekšējā gadā; sk. 14. att.).

[10] Bankām, līzinga sabiedrībām un krājaizdevu sabiedrībām.

13. attēls

MĀJSAIMNIECĪBU NOGULDĪJUMI MFI UN NETO POZĪCIJA ATTIECĪBĀ PRET MFI, PARĀDS MFI UN LĪZINGA SABIEDRĪBĀM
(mljrd. latu)

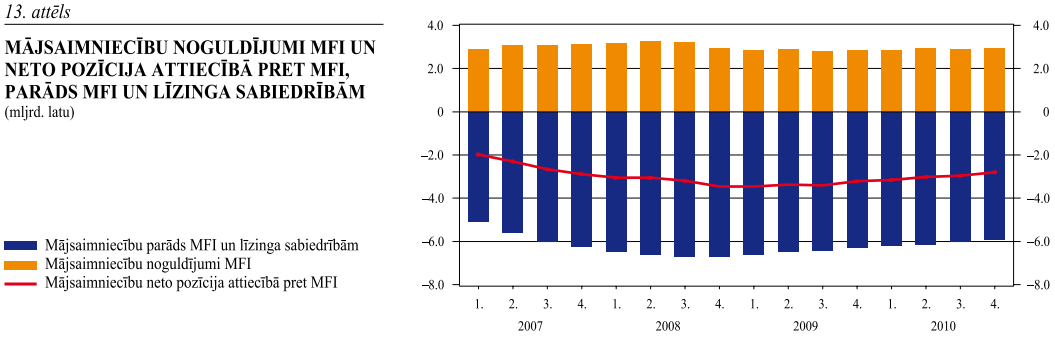

14. attēls

MĀJSAIMNIECĪBU PARĀDS MFI UN LĪZINGA SABIEDRĪBĀM UN PROCENTU MAKSĀJUMI MFI
(% no IKP)

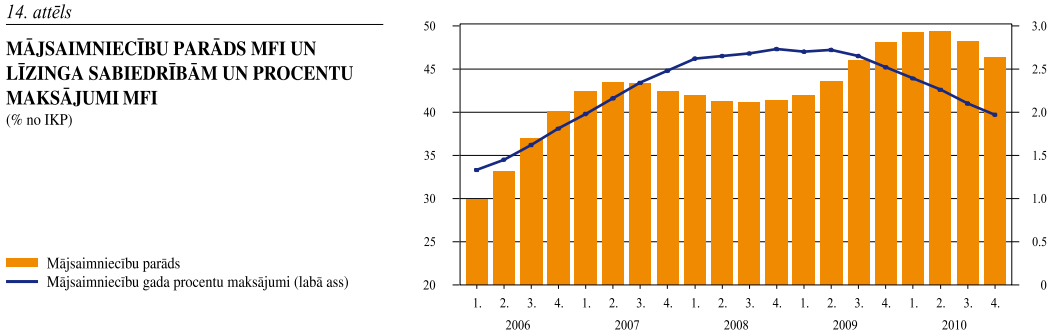

RIGIBOR bāzes likmes turpināja samazināties, savukārt EURIBOR bāzes likmes vēl arvien bija zemas, tāpēc joprojām saruka arī mājsaimniecību procentu maksājumi. Procentu maksājumu samazinājumu veicināja arī kopējā mājsaimniecību kredītportfeļa sarukums. Mājsaimniecību kavēto kredītu pieaugumam 2010. gadā samazinoties, kredītu kavējumi mazāk nekā iepriekšējā gadā ietekmēja procentu maksājumu sarukumu. Taču, tā kā pašlaik bāzes likmes ir zemas, pastāv risks, ka to gaidāmais pieaugums var radīt mājsaimniecību maksājumu kavējumu pieaugumu. Lielāko daļu no mājsaimniecību kredītportfeļa veido tieši aizņēmumi eiro, savukārt to lielākajai daļai tiek piemērotas mainīgās procentu likmes, kas piesaistītas 3 vai 6 mēnešu EURIBOR. Tādējādi EURIBOR bāzes likmes pārmaiņas skartu lielu daļu mājsaimniecību – kredītņēmēju, īpaši smagi tos, kuri jau pašlaik saskaras ar grūtībām segt saistību mēneša maksājumus.

Mājsaimniecību maksātspēju joprojām apdraud nelabvēlīga situācija darba tirgū – bezdarba līmenis vēl arvien ir augsts, nepalielinās arī darba samaksa. Lai gan 2010. gadā sākās bezdarbnieku skaita un bezdarba līmeņa samazināšanās, gada beigās saglabājās augsts reģistrētā bezdarba līmenis (14.3%).[11] Arī nodarbināto neto darba samaksa[12] salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu turpināja sarukt, taču krituma temps samazinājās, un gada beigās vidējā nodarbināto darba samaksa bija iepriekšējā gada beigu līmenī, norādot, ka darba samaksas kritums varētu būt beidzies.

Mājsaimniecību maksātspējas samazināšanos pēc ilgāka pārtraukuma atkal sāka veicināt cenu pieaugums. Lai gan patēriņa cenu vidējais līmenis 2010. gadā bija zemāks nekā iepriekšējā gadā, preču cenas gada beigās sāka augt galvenokārt straujā naftas cenu kāpuma, kuru veicināja ASV dolāra kursa pieaugums, un pārtikas cenu kāpuma dēļ. Mājsaimniecību ienākumiem nozīmīgi nepalielinoties, šāds cenu kāpums, kas ietekmēs gan patēriņa preču, gan pakalpojumu (t.sk. komunālo pakalpojumu) cenas, apvienojumā ar iespējamu bāzes likmju pieaugumu nozīmīgi palielina mājsaimniecību maksātnespējas risku. Uz mājsaimniecību – kredītņēmēju finansiālā stāvokļa pasliktināšanos salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu norāda arī Latvijas Bankas veiktā iedzīvotāju aptauja (sk. 7. ielikumu).

Lai gan mājsaimniecību parāda attiecība pret IKP salīdzinājumā ar lielāko daļu ES valstu Latvijā ir zemāka, tā joprojām ir augstāka nekā vairākumā Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstu (sk. 15. att.). Taču, tā kā daļā Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstu 2010. gadā bija vērojams mājsaimniecību parāda attiecībā pret IKP pieaugums, bet Latvijā – samazinājums, paredzams, ka 2011. gadā Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstu parāda līmenis kļūs homogēnāks.

[11] Avots: Nodarbinātības valsts aģentūra.

[12] Avots: CSP. Neto darba samaksa – samaksa, kas tiek aprēķināta, no bruto darba samaksas atņemot valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, ko maksā strādājošie, un iedzīvotāju ienākuma nodokli. Mēneša vidējo neto darba samaksu nosaka, dalot bruto jeb aprēķināto darba samaksas fondu ar vidējo darbinieku skaitu pilna darba laika vienībās.

15. attēls

MĀJSAIMNIECĪBU PARĀDS MFI UN MĀJSAIMNIECĪBU PARĀDA MFI PIEAUGUMA TEMPS
(% no IKP)

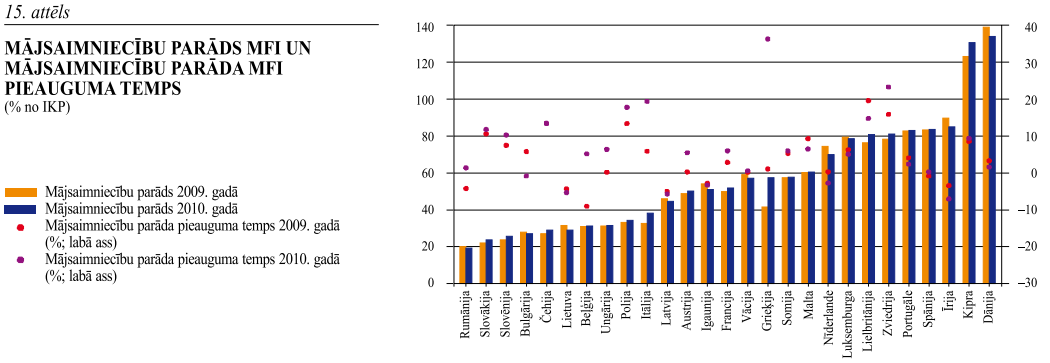

Avoti: ECB un Eurostat. *Parāda īpatsvara aprēķinā daļai valstu izmantots* Eurostat *prognozētais 2010. gada IKP.*

7. ielikums. 2010. gada iedzīvotāju aptaujas rezultātu analīze

2010. gadā pēc Latvijas Bankas pasūtījuma tika veikta gadskārtējā iedzīvotāju aptauja "Nauda un banku sistēma Latvijā", ko veica SIA "FACTUM". Respondentu apsekošana notika no 2010. gada 21. maija līdz 4. jūnijam, un tās laikā tika iegūtas 1 000 respondentu atbildes.

Saskaņā ar aptaujas rezultātiem aizņēmums bankā vai līzinga sabiedrībā 2010. gadā bija 28.9% iedzīvotāju (sk. 7.1. att.; par 2.4 procentu punktiem mazāk nekā iepriekšējā gada aptaujā). Nepietiekami ienākumi joprojām ir nozīmīgs faktors, lai neuzņemtos kredītsaistības, taču pēdējo triju gadu laikā nozīmīgāka kļuvusi nevēlēšanās būt parādā.

7.1. attēls

RESPONDENTU ATBILŽU PAR KREDĪTSAISTĪBU ESAMĪBU UN KREDĪTSAISTĪBU NEUZŅEMŠANĀS IEMESLIEM SADALĪJUMS
(% no visām atbildēm)

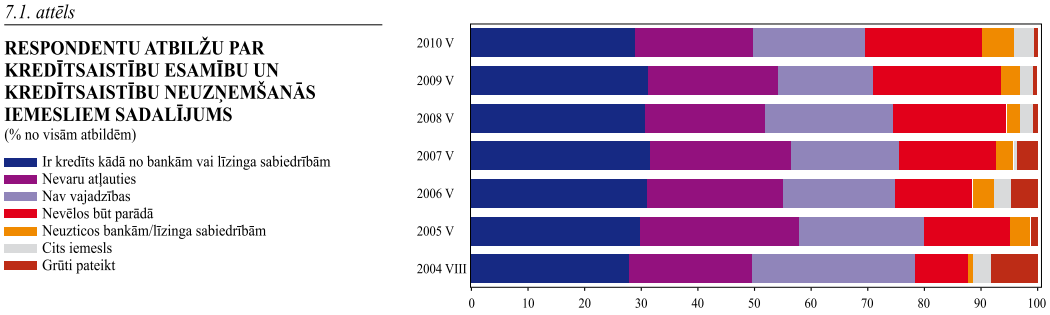

Kredītņēmēju maksātspēja turpināja pasliktināties, jo samazinājās tādu kredītņēmēju īpatsvars, kuri saistību segšanai tērē mazāk par 30% no mēneša ienākumiem (tas uzskatāms par drošu slieksni mēneša maksājumu par kredītu attiecībai pret ienākumiem). 2010. gadā tādu bija tikai 66.4% (2009. gadā – 71.8%; sk. 7.2. att.). Strauji palielinājās to kredītņēmēju īpatsvars, kuri nebija pārliecināti par saistību atmaksai tērēto ienākumu daļu, – tas var būt saistīts ar svārstīgiem mājsaimniecību ienākumiem (darba samaksas pārmaiņas, darba zaudēšana). To apstiprina arī atbildes uz jautājumu par ģimenes ienākumu pārmaiņām iepriekšējā gada laikā – tikai 10.1% no kredītņēmējiem norādīja, ka viņu ģimenes ienākumi gada laikā nav samazinājušies, bet 35.2% norādīja, ka ienākumi sarukuši vairāk nekā par 30%.

7.2. attēls

ĢIMENES IENĀKUMU DAĻA, KAS TIEK TĒRĒTA AIZŅĒMUMA SAISTĪBU ATMAKSAI
(% no respondentiem, kuriem ir kredīti)

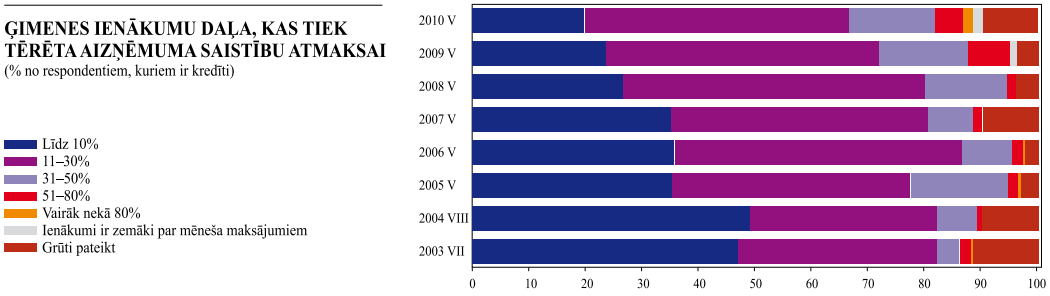

Arī aizdevuma atmaksāšanas spēju vērtējums gadījumā, ja mēneša maksājumi palielinātos par 20–25%, saglabājās pesimistisks (sk. 7.3. att.). Lai gan 2010. gadā nedaudz pieauga tādu aizņēmēju īpatsvars (5.2%), kuru ienākumi bija pietiekami augsti, lai šāds izmaksu pieaugums tos neietekmētu, tas vēl joprojām bija ievērojami

7.3. attēls

AIZŅĒMUMA ATMAKSĀŠANAS SPĒJU VĒRTĒJUMS, JA MĒNEŠA MAKSĀJUMI PAR AIZŅĒMUMU PIEAUGTU PAR 20–25%
(% no respondentiem, kuriem ir kredīti)

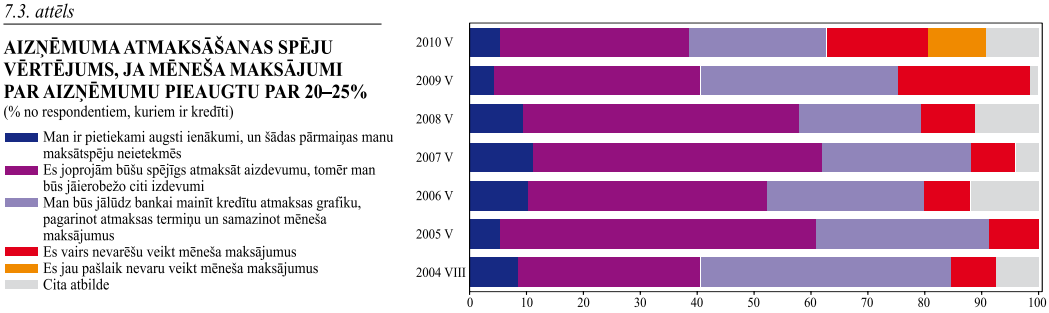

zemāks nekā vidēji 2006.–2008. gadā (10.2%). Tāpat vēl joprojām ir neliels tādu aizņēmēju īpatsvars, kuri mēneša maksājuma pieauguma gadījumā varēs segt savas saistības, gan ierobežojot citus izdevumus.

2010. gadā salīdzinājumā ar 2009. gadu nebija nozīmīgi mainījušies mājsaimniecību jauna aizņēmuma ņemšanas plāni. Tāpat kā iepriekšējā gadā, vairāk nekā 90% no aptaujas respondentiem tuvākā gada laikā neplānoja ņemt jaunus aizņēmumus.

Kopumā iedzīvotāju aptaujas rezultāti liecina, ka kredītņēmēju situācija pasliktinājusies – ienākumi samazinājušies, ienākumu daļa, kas tiek tērēta saistību segšanas mēneša maksājumiem, palielinājusies, pasliktinājusies arī kredītņēmēju spēja absorbēt iespējamu mēneša maksājumu pieaugumu. Respondentu piesardzīgā attieksme pret plāniem ņemt aizņēmumu tuvākā gada laikā skaidrojama ar nelabvēlīgo situāciju tautsaimniecībā aptaujas veikšanas brīdī.

8. ielikums. Maksātnespējas likuma normu pārmaiņas

Latvijas Republikas Saeima 2010. gada 26. jūlijā pieņēma Maksātnespējas likumu (spēkā ar 01.11.2010.); par to visu 2010. gadu plaši diskutēts. Lai gan iepriekšējais likums bija spēkā tikai divus gadus, finanšu krīzei ietekmējot tautsaimniecības subjektus, bija nepieciešams rast risinājumu ātrākai darboties nespējīgo nefinanšu sabiedrību likvidēšanai, veicināt ekonomiski aktīvo, bet pārmērīgu parādu jūgā iestigušo iedzīvotāju atgriešanos ekonomiski aktīvajā vidē un, visbeidzot, stimulēt kreditoru līdzekļu ātrāku un efektīvāku atgūšanu.

Pirmkārt, jaunais Maksātnespējas likums tika izstrādāts, lai uzlabotu un pilnveidotu juridisko personu maksātnespējas procesu, skaidrāk nosakot dažādu kreditoru tiesības, kas kopumā veicinātu kreditēšanas risku mazināšanos. Maksātnespējas procesa paātrināšana ļauj uzreiz sākt parādnieka mantas pārdošanu, tādējādi cenšoties realizēt juridisko personu aktīvus to maksimālajā vērtībā. Atbilstoši jaunajam likumam maksātnespējīgai juridiskajai personai iespējams izmantot divus procesus – tiesiskās aizsardzības procesu un maksātnespējas procesu.

Likums paredz, ka kreditoram līdz ar juridiskās personas maksātnespējas procesa pieteikuma iesniegšanu jāveic depozīta iemaksa divu minimālo mēnešalgu apjomā Maksātnespējas administrācijas speciāli izveidotā kontā; ar to tiks segtas juridiskās personas maksātnespējas procesa izmaksas. Maksātnespējas procesa izmaksu pieaugums mazina kreditoru vēlmi maksātnespējas procesu izmantot pret maksātspējīgām juridiskajām personām parādu piedziņas paātrināšanai, par to liecina arī ierosināto maksātnespējas procesu skaita būtisks samazinājums. Tomēr pastāv risks, ka kreditoram, t.sk. arī VID, neesot pārliecinātam, ka parāds un iztērētie līdzekļi parāda piedziņai tiks atgūti, juridisko personu kopējā skaitā pakāpeniski var pieaugt saimniecisko darbību vairs neveicošo subjektu skaits.

Otrkārt, jaunais Maksātnespējas likums paredz būtiskus grozījumus fiziskās personas maksātnespējas procesā, ļaujot to atbrīvot no neizpildāmām saistībām un atjaunot maksātspēju. Vispirms jāatzīmē, ka fiziskās personas maksātnespējas process sadalīts divās procedūrās: bankrota procedūrā un tam sekojošā saistību dzēšanas procedūrā. Jaunais likums sašaurina to personu loku, kuras ir tiesīgas uzsākt fiziskās personas maksātnespējas procesu, nosakot arī vairākus maksātnespējas procesa piemērošanas ierobežojumus, kas mazina iepriekš plaši izplatījušās bažas par ļaunprātīgas procesa izmantošanas iespējām savu parādsaistību norakstīšanai.

Maksātnespējas process nav piemērojams personai, kura pēdējo triju gadu laikā pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas sniegusi apzināti nepatiesu informāciju saviem kreditoriem vai kura vismaz 30% no piešķirtā kredīta izlietojusi līgumā neparedzētiem mērķiem. Papildus minētajiem ierobežojumiem parādu dzēšanas procedūra nav piemērojama, ja parādnieks pēdējo triju gadu laikā pirms fiziskās personas maksātnespējas

procesa pasludināšanas slēdzis darījumus, kuru dēļ kļuvis maksātnespējīgs vai radījis zaudējumus kreditoriem, kā arī ja parādnieks sniedzis apzināti nepatiesu informāciju par savu mantisko stāvokli un slēpis savus patiesos ienākumus. Tādējādi šis likums paredz stingrākus personas darbības vērtēšanas kritērijus. Administratora pienākums sešu mēnešu laikā pārdot parādnieka mantu ļauj pilnīgāk apmierināt kreditoru prasījumus un dod iespēju parādniekam, kura manta un ienākumi nav pietiekami visu saistību segšanai, pēc noteikta termiņa tikt atbrīvotam no saistībām (no 1 gada līdz 3.5 gadiem atkarībā no parāda lieluma un nesegto saistību apjoma saistību dzēšanas procedūras beigās) un atjaunot maksātspēju.

Vienlaikus mazāku tiesvedības izmaksu dēļ maksātnespējas process plašākai sabiedrībai kļuvis ievērojami pieejamāks. Fiziskās personas maksātnespējas process paredz pirmo depozīta iemaksu divu minimālo mēnešalgu apjomā, kā arī katru mēnesi maksāt kreditoriem 30% no ienākumiem, bet ne mazāk kā 1/3 no minimālās algas. Minētie grozījumi radījuši fizisko personu maksātnespējas pieteikumu skaita pieaugumu. Ņemot vērā, ka likumā iestrādātās normas vērstas uz godprātīgu parādnieka attieksmi, maksātnespējas procesu izmantojot kā līdzekli parādnieka un kreditoru savstarpējo attiecību risināšanai, kad parādnieks ar kreditoru nav spējis panākt vienošanos par saistību izpildi, nekas neliecina par plašu maksātnespējas procesu izmantošanu tikai tāpēc, lai atbrīvotos no parādsaistībām.

3.2. Banku kredītportfeļa dinamika un kvalitāte

Banku kopējais kredītportfelis turpināja samazināties visu 2010. gadu – no 15.43 mljrd. latu gada sākumā līdz 14.33 mljrd. latu gada beigās (par 7.1%), kritumam paātrinoties 2010. gada 4. ceturksnī, kad tika aktīvāk norakstīti bezcerīgie parādi. Lai gan lielākā ietekme kopējā kredītportfeļa sarukumā bija nefinanšu sabiedrībām un finanšu iestādēm, tomēr ievērojami samazinājās arī mājsaimniecību kredītportfelis (sk. 16. att.). 2010. gada decembra beigās nefinanšu sabiedrībām izsniegto kredītu atlikums salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu saruka par 8.2%, bet mājsaimniecībām izsniegto – par 5.7%.

16. attēls

KREDĪTU ATLIKUMA MĒNEŠA PĀRMAIŅAS
(milj. latu)

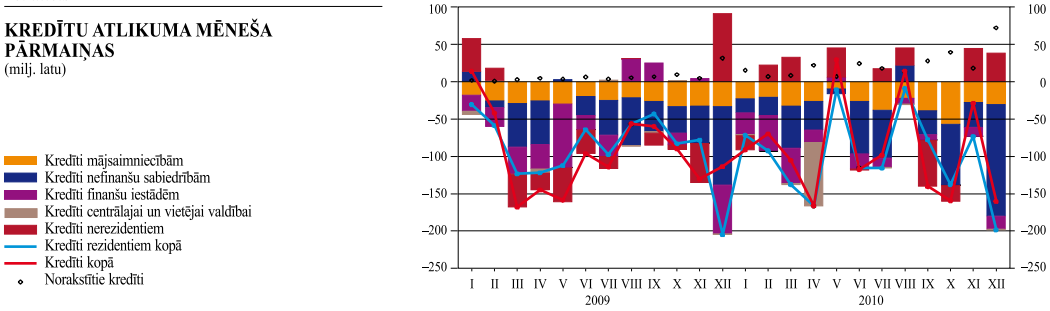

Bankām cenšoties izmantot peļņas iespējas ārpus Latvijas, nerezidentu kredītportfelis 2010. gadā pieauga par 6.4% (līdz 1.88 mljrd. latu), veidojot 13.1% no banku kopējā kredītportfeļa. Nerezidentu kreditēšana saistīta ar papildu riskiem, t.i., valsts, juridisko un reputācijas risku, kuru pienācīga pārvaldīšana ievērojami apgrūtināta ar informācijas par kredītņēmēja īpašniekiem, saimniecisko darbību un finanšu rezultātiem ticamību un nodrošinājuma administrēšanu, tādējādi turpmāka nerezidentu kreditēšanas aktivizēšanās var kļūt par vērā ņemamu riska avotu.

Iekšzemes kredītu atlikums turpināja sarukt gandrīz visos segmentos (sk. 17. att.). Ievērojamākais kredītu atlikuma samazinājums absolūtajā izteiksmē bija ar NĪ saistītajos segmentos (mājsaimniecībām izsniegtajos kredītos mājokļa iegādei, operācijās ar NĪ un būvniecībā), kas skaidrojams ar lielām kredītu atmaksām un bezcerīgo parādu norakstīšanu. Bankām samazinot finansējuma apjomu līzinga meitassabiedrībām, nozīmīgi saruka arī finanšu un apdrošināšanas darbībām izsniegto kredītu atlikums. Lai gan kopumā bankas ziņo par nelielu kredītu standartu atvieglošanu, īpaši eksportspējīgām nefinanšu sabiedrībām (banku kredītu aptaujas rezultātus sk. 9. ielikumā), tomēr kreditēšanas datos pozitīva dinamika pagaidām nav vērojama.

Banku kredītportfeļa kritums joprojām skaidrojams ar saistību līmeņa samazināšanās procesu *(deleveraging)* gan banku, gan nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību bilancēs, kā arī ar stabilu priekšnosacījumu trūkumu kreditēšanas atjaunošanai. Gan bankām, gan nefinanšu sabiedrībām (īpaši uz iekšējo pieprasījumu orientētajās nozarēs), gan mājsaimniecībām kreditēšanas un NĪ tirgus uzplaukuma laikā uzkrātais parāda līmenis bija nozīmīgs. Vairīšanās uzņemties papildu riskus un parādus ir tipiska krīzes periodam un arī periodam zināmu laiku pēc krīzes, īpaši, ja noticis būtisks NĪ cenu kritums un ja krīzi raksturo liels

17. attēls

REZIDENTU KREDĪTPORTFEĻA CETURKŠŅA PĀRMAIŅU STRUKTŪRA LIELĀKO SEGMENTU DALĪJUMĀ
(milj. latu)

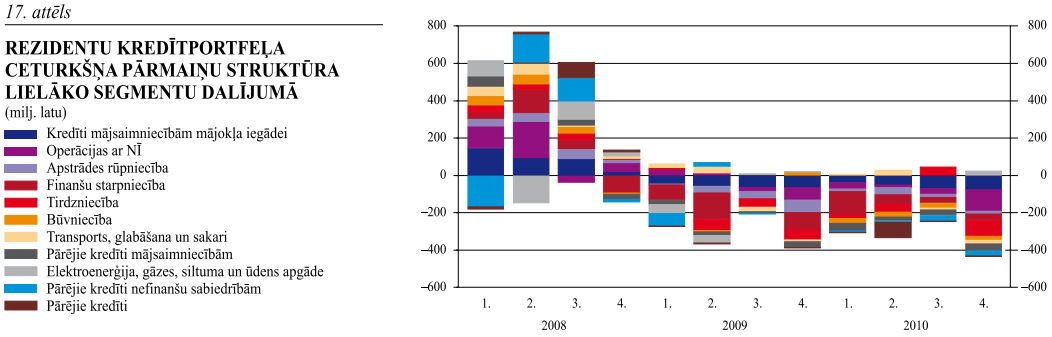

kavēto kredītu īpatsvars un trūkst iedrošinošu stimulu ekonomiskās izaugsmes atjaunošanai. Lai gan kopumā labvēlīgāka makroekonomiskā situācija veicināja gan nelielu banku kredītu standartu atvieglošanu drošākajiem klientiem, gan noteiktu kredītu pieprasījuma pieaugumu, tomēr kreditēšanas atjaunošanai būtu nepieciešami noturīgi ekonomiskās izaugsmes faktori – prognozējami ekonomiskās darbības nosacījumi (galvenokārt nodokļi) un tādi strukturāli un ilgtspējīgi tautsaimniecības pārkārtojumi, kas veicina ticību valsts attīstībai, pakāpenisku bezdarba mazināšanos un nefinanšu sabiedrību pelnītspējas atjaunošanos. Pašlaik situācija darbaspēka tirgū joprojām ir trausla un ekonomiskās atjaunošanās izredzes nav pietiekami spēcīgas, tāpēc joprojām vērojams nozīmīgs aizņēmēju maksātspējas risks un slāpēts kredītu pieprasījums un piedāvājums. Arī pēdējie valdības lēmumi fiskālās konsolidācijas jomā, kas palielināja nodokļu slogu, negatīvi ietekmē konfidenci. Ņemot vērā nepieciešamību veikt fiskālo konsolidāciju arī turpmāk, prognozējama nodokļu politika vidējā perspektīvā ir būtiska, lai gan nefinanšu sabiedrības, gan mājsaimniecības vēlētos uzņemties risku aizņemoties.

Ekonomiskās izaugsmes atjaunošanās un banku vēlme atsākt pelnīt veicinās pakāpenisku kreditēšanas aktivizēšanos. Lai gan nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību finansiālais stāvoklis pakāpeniski uzlabojas, tomēr tas nenotiek ātri. Turklāt kredītu atlikumu turpinās samazināt zaudēto kredītu norakstīšana. 2011. gadā kredītportfelis varētu pieaugt atsevišķās perspektīvākajās uz eksportu orientētajās nozarēs, tomēr šo nozaru īpatsvars kredītportfelī ir neliels. Bankas galvenokārt konkurē par ļoti drošu klientu piesaisti, un to konservatīvā kredītpolitika sašaurina jau tā nelielo potenciālo aizņēmēju loku. Arī daži grozījumi likumos (grozījumi Maksātnespējas likumā, PVN piemērošana ienākumiem, kas gūti no NĪ ķīlas pārdošanas izsolēs) bankām liks vēl rūpīgāk izvērtēt aizņēmēju kredītrisku. 2011. gadā, tāpat kā 2010. gadā, kā svarīgs izaicinājums bankām saglabāsies ķīlas īpašumu pārņemšana, to apsaimniekošana vai realizācijas stratēģijas īstenošana.

2010. gadā kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām atlikums palielinājās, tomēr ievērojami lēnāk nekā 2009. gadā. Saglabājoties parāda apkalpošanas problēmām (galvenokārt aizņēmējiem ar lielu parādu slogu), 2010. gada 1. pusgadā kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars turpināja palielināties (no 16.4% 2009. gada decembra beigās līdz 19.0% 2010. gada jūnija beigās; sk. 18. att.). Līdz ar tautsaimniecības atveseļošanās pazīmēm un bankām restrukturizējot daļu no kredītportfeļa, 2. pusgadā bija vērojami pozitīvi signāli arī kredītportfeļa kvalitātes jomā. Sasniedzot maksimumu septembra beigās (19.4%), kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars 2010. gada nogalē nedaudz saruka, decembra beigās noslīdot līdz 19.0%. Tas var liecināt, ka pavērsiena punkts kredītportfeļa kvalitātē ir sasniegts. Lai gan kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām atlikuma sarukums 4. ceturksnī lielākoties skaidrojams ar zaudēto parādu norakstīšanu, tomēr optimismu rada jaunu kredītu ar maksājumu kavējumu ieplūdes būtiska samazināšanās, norādot, ka tuvākajos mēnešos kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām atlikuma pieaugums nav gaidāms (sk. 19. att.).

18. attēls

KREDĪTI AR MAKSĀJUMU KAVĒJUMU ILGĀKU PAR 90 DIENĀM, IZVEIDOTIE UZKRĀJUMI, TO ĪPATSVARS KOPĒJĀ BANKU KREDĪTPORTFELĪ
(mljrd. latu)

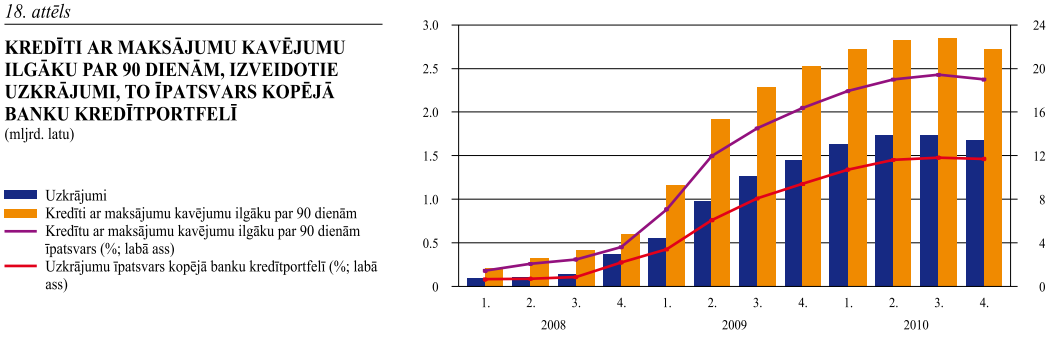

19. attēls

KREDĪTI AR MAKSĀJUMU KAVĒJUMU UN TO ĪPATSVARS KOPĒJĀ BANKU KREDĪTPORTFELĪ
(mljrd. latu)

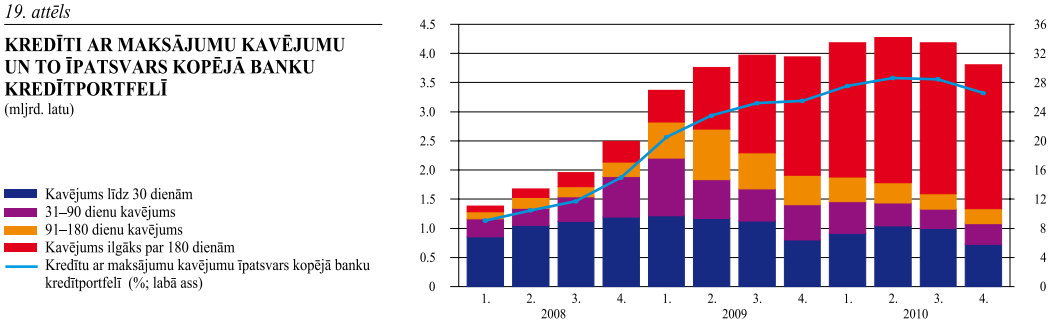

2010. gada 1. pusgadā bankas turpināja veidot ievērojamus uzkrājumus nedrošiem parādiem, un tas bija viens no galvenajiem lielā zaudējumu apjoma iemesliem. Kopējo uzkrājumu īpatsvars banku kredītportfelī pieauga no 9.4% 2009. gada decembra beigās līdz 12.0% 2010. gada jūlija beigās (maksimālā vērtība), bet turpmāk nenozīmīgi saruka (līdz 11.7% decembra beigās). Uzkrājumu veidošanas process kredītiem, kuru kvalitāte pasliktinās, turpinājās arī 2. pusgadā, tomēr, tautsaimniecībai sākot atveseļoties, atsevišķiem kredītiem un kredītu grupām (kurām uzkrājumi izveidoti iepriekšējos periodos, balstoties uz piesardzīgām aplēsēm) tika konstatēts pārāk liels uzkrājumu apjoms, tādējādi uzkrājumi šajos gadījumos tika samazināti. Zaudēto parādu norakstīšana bija vēl viens svarīgs faktors, kas 2. pusgadā veicināja uzkrājumu sarukumu.

Kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām atlikums 2011. gadā, visticamāk, saruks, bet to apjoms galvenokārt būs atkarīgs no tā, cik ātri banku bilances tiks attīrītas no bezcerīgiem kredītiem. Lai gan 2011. gadā paredzams pārstrukturēto kredītu kvalitātes pasliktinājums, tomēr, ņemot vērā aizņēmēju finansiālā stāvokļa pakāpenisku uzlabošanos labvēlīgu iekšējās un stabilu ārējās makroekonomiskās vides faktoru ietekmē, ievērojama kredītportfeļa kvalitātes pasliktināšanās nav gaidāma. Savukārt paredzamā kredītu norakstīšana (par to liecina joprojām augsts atgūšanas procesā esošo kredītu atlikums) atbrīvos kredītportfeli no bezcerīgiem kredītiem.

Kredītu ar ilgstošu maksājumu kavējumu norakstīšana ne vienmēr nozīmē banku risku samazināšanos. 2010. gadā bankas aktīvi sāka atgūto kredītu ķīlu pārņemšanu. Arvien biežāk šīs ķīlas izsolēs tiek pārdotas radniecīgajām sabiedrībām, kas nodarbojas ar NĪ pārvaldīšanu un pārdošanu. Ja nodrošinājums tiek iegādāts par bankas aizdotajiem vai kapitālā ieguldītajiem līdzekļiem, konsolidētajā līmenī bankas riski no tā varētu būtiski nemainīties, jo banka arvien paliek atkarīga no norisēm NĪ tirgū. Lai gan pagaidām radniecīgo sabiedrību bilancēs novirzīto aktīvu apjoms nav liels, ņemot vērā ļoti augstu atgūšanas procesā esošo kredītu atlikumu, 2011. gadā šis process varētu ievērojami paātrināties. Vidējā termiņā NĪ tirgus zemā likviditāte un nelielās cenas varētu ievērojami ietekmēt šo NĪ pārvaldīšanas sabiedrību un tādējādi arī attiecīgo banku darbību. Lai samazinātu šos riskus, jābūt detalizēti izstrādātai īpašumu realizācijas stratēģijai ar dažādiem NĪ tirgus attīstības scenārijiem, jānodrošina arī nepabeigto NĪ objektu ekonomiski pamatota pārvaldīšanas modeļa īstenošana, lai nepieļautu šo objektu vērtības samazināšanos kvalitātes zuduma dēļ.

2010. gadā bankas turpināja aktīvi strādāt ar aizņēmējiem, piešķirot tiem atvieglojumus cerībā uz klientu maksātspējas atjaunošanos. 2010. gada 1. pusgadā pārstrukturēto kredītu atlikuma īpatsvars strauji palielinājās (no 16.1% no banku kopējā kredītportfeļa 2009. gada decembra beigās līdz 19.6% 2010. gada jūnija beigās; sk. 20. att.). Lai gan pārstrukturēšanas process turpinājās arī 2. pusgadā, pārstrukturēto kredītu atlikuma īpatsvars vairs būtiski nepalielinājās, 2010. gada decembra beigās veidojot 19.9% no kopējā kredītportfeļa. To daļēji var skaidrot ar banku veikto kredītu atkārtotu pārstrukturēšanu un bezcerīgo kredītu atgūšanas procesa uzsākšanu.

Pārstrukturēto kredītu kvalitātes pasliktināšanās ir nozīmīgs risks bankām, un tas uzskatāms par galveno potenciālo kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām atlikuma pieauguma avotu 2011. gadā. Ņemot vērā, ka šiem aizņēmējiem jau bija piešķirti ar finansiālajām grūtībām saistīti atvieglojumi, to kredītrisks ir augstāks. Pastāv arī risks, ka daļai no šiem kredītiem pārstrukturēšana risināta kā problēmu atlikšana uz vēlāku laiku. Paredzamais EURIBOR kāpums 2011. gadā varētu kļūt par pārstrukturēto kredītu kvalitātes pasliktināšanās riska faktoru. Iespējams, ka atmaksas termiņa pagarināšana, kas ir tipisks pārstrukturēšanas veids, varēja atjaunot aizņēmēju maksātspēju zemo procentu likmju periodā, bet procentu likmju pieaugums šiem aizņēmējiem varētu atkārtoti radīt problēmas.

20. attēls

PĀRSTRUKTURĒTIE UN ATGŪŠANAS PROCESĀ ESOŠIE KREDĪTI, TO ĪPATSVARS KOPĒJĀ BANKU KREDĪTPORTFELĪ*
(mljrd. latu)

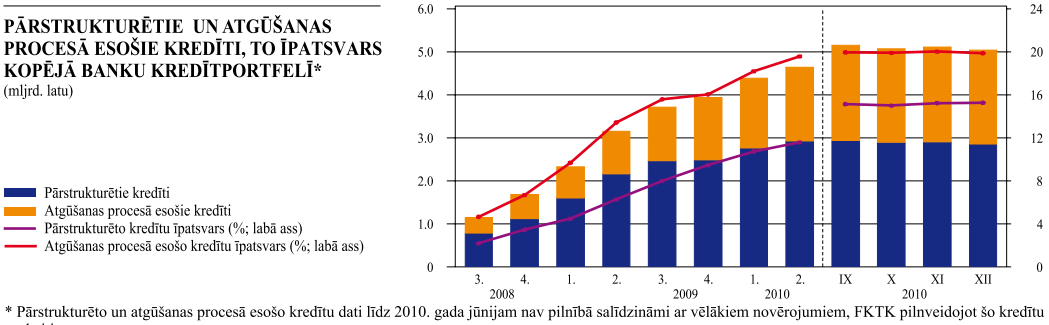

* Pārstrukturēto un atgūšanas procesā esošo kredītu dati līdz 2010. gada jūnijam nav pilnībā salīdzināmi ar vēlākiem novērojumiem, FKTK pilnveidojot šo kredītu uzskaiti.

2010. gadā atgūšanas procesā esošo kredītu atlikums un īpatsvars banku kopējā kredītportfelī ievērojami palielinājās, norādot, ka grūtībās nonākušo aizņēmēju maksātspēja bieži vien neatjaunojas. Atgūšanas procesā esošo kredītu īpatsvars decembra beigās sasniedza 15.3%. Gandrīz visi šie kredīti ir ar maksājumu kavējumu ilgāku par 180 dienām. Ievērojams atgūšanas procesā esošo kredītu atlikums rāda, ka norakstīto kredītu apjoms varētu strauji pieaugt 2011. gadā. Latvijas Republikas Saeimas 2010. gada 26. jūlijā pieņemtais jaunais Maksātnespējas likums ļauj cerēt, ka banku bilanču attīrīšana no bezcerīgiem kredītiem notiks straujāk.

9. ielikums. Banku aptauja par nefinanšu sabiedrību un mājsaimniecību kreditēšanu

Latvijas Bankas 2011. gada janvārī veiktajā kārtējā aptaujā par banku izsniegtajiem kredītiem apkopota informācija par banku veiktās kreditēšanas attīstības tendencēm 2010. gada 2. pusgadā un prognozēm 2011. gada 1. pusgadam. Aptaujā piedalījās deviņas bankas, aptverot vairāk nekā 84% no kopējā banku kredītportfeļa rezidentu nefinanšu sabiedrībām un mājsaimniecībām.

Kredītu standarti

Apkopotie aptaujas rezultāti liecina, ka 2010. gadā bankas būtiski nemainīja savus kredītu standartus (sk. 9.1. un 9.2. att.) un 2011. gada 1. pusgadā kredītu standartu pārmaiņas netiek plānotas. 2010. gada otrajā pusē pieauga to banku skaits, kuras paziņoja par nelielu kredītu standartu atvieglošanu mājsaimniecībām, tomēr prognoze 2011. gada 1. pusgadam ir piesardzīgāka (šādu banku skaits sarucis). Vairākas bankas ziņo par kredītu standartu atvieglošanu eksportspējīgajām nefinanšu sabiedrībām.

9.1. attēls

PĀRMAIŅAS KREDĪTU STANDARTOS NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM
(par stingrāku kredītu standartu piemērošanu ziņojušo banku skaits; neto; %)

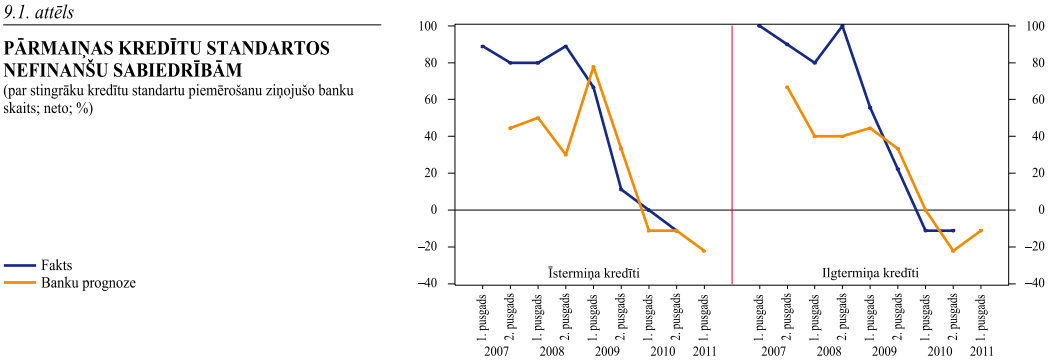

9.2. attēls

PĀRMAIŅAS KREDĪTU STANDARTOS MĀJSAIMNIECĪBĀM
(par stingrāku kredītu standartu piemērošanu ziņojušo banku skaits; neto; %)

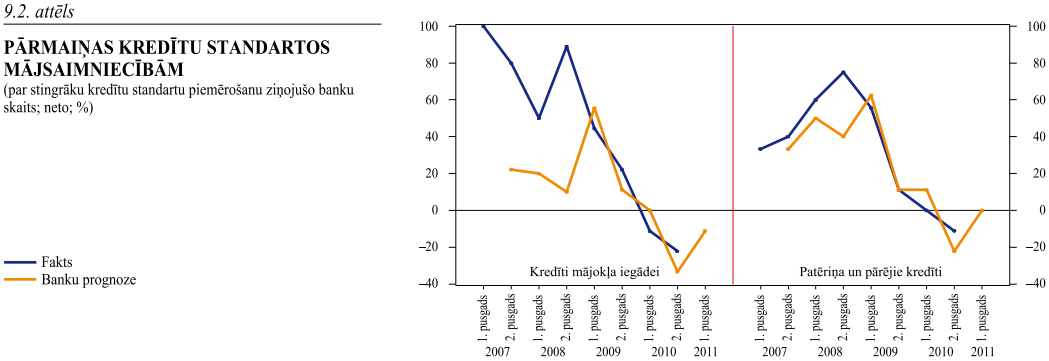

Arvien mazāk banku norāda, ka ir faktori, kas veicina stingrāku kredītu standartu noteikšanu nefinanšu sabiedrībām, un palielinājies to banku skaits, kuras atsevišķu nozaru nefinanšu sabiedrību perspektīvas un ar pieprasīto nodrošinājumu saistīto risku vērtē kā kredītu standartu atvieglošanu veicinošus faktorus (sk. 9.3. att.).

9.3. attēls

FAKTORU IETEKME UZ STINGRĀKU KREDĪTU STANDARTU PIEMĒROŠANU KREDĪTIEM NEFINANŠU SABIEDRĪBĀM
(par faktoru pozitīvo ietekmi ziņojušo banku skaits; neto; %)

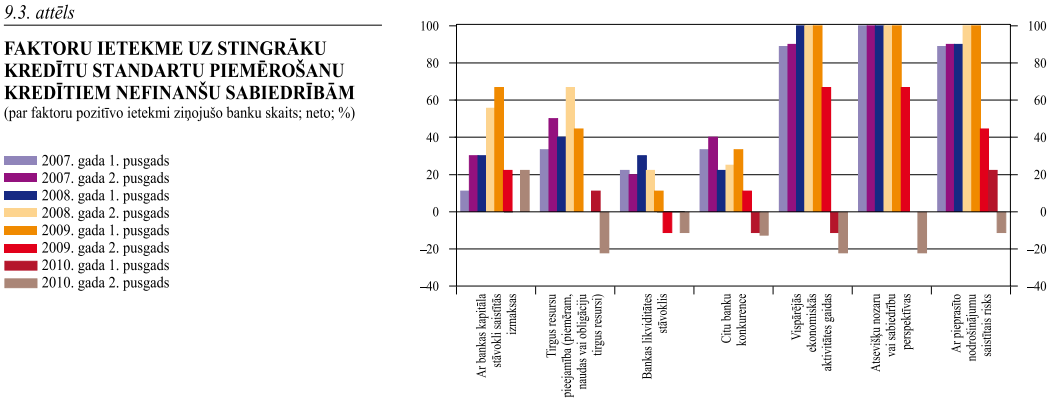

Aptaujas dalībnieki pauž mazāk optimistisku viedokli par kredītu standartu atvieglošanu mājsaimniecībām (īpaši patēriņa kredītam un pārējiem aizņēmumiem). Tomēr vairāki faktori, piemēram, citu banku konkurence un vispārējās ekonomiskās aktivitātes gaidas, varētu veicināt kredītu standartu atvieglošanu (sk. 9.4. un 9.5. att.). Ar banku pieprasīto nodrošinājumu saistītais risks ir vienīgais faktors, kas varētu stimulēt stingrāku kredītu standartu noteikšanu mājsaimniecību patēriņa kredītam un pārējiem kredītiem.

9.4. attēls

FAKTORU IETEKME UZ STINGRĀKU KREDĪTU STANDARTU PIEMĒROŠANU KREDĪTIEM MĀJSAIMNIECĪBĀM
(par faktoru pozitīvo ietekmi ziņojušo banku skaits kredītam mājokļa iegādei; neto; %)

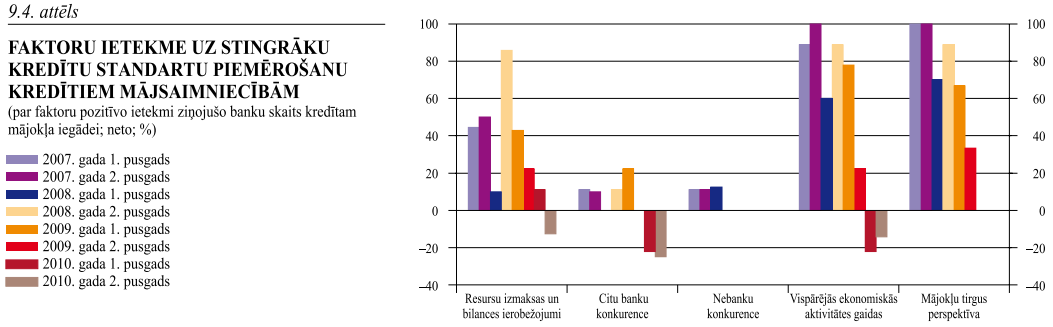

9.5. attēls

FAKTORU IETEKME UZ STINGRĀKU KREDĪTU STANDARTU PIEMĒROŠANU KREDĪTIEM MĀJSAIMNIECĪBĀM
(par faktoru pozitīvo ietekmi ziņojušo banku skaits patēriņa kredītiem un pārējiem kredītiem; neto; %)

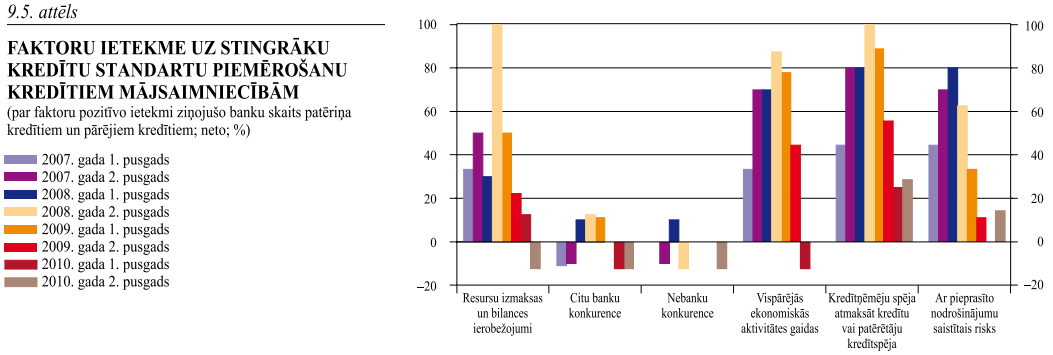

Bankām atvieglojot kredītu standartus, arī aizdevuma saņemšanas nosacījumi nedaudz uzlabojas. Tiek samazināts bankas procentu likmju uzcenojums parastajiem aizdevumiem gan mājsaimniecībām, gan nefinanšu sabiedrībām, savukārt nefinanšu sabiedrībām tiek piedāvāti arī izdevīgāki aizdevuma atmaksas termiņi.

Kredītu pieprasījums

Bankas norāda, ka 2010. gadā audzis nefinanšu sabiedrību pieprasījums pēc aizdevumiem, galvenokārt palielinoties nepieciešamībai veikt ieguldījumus pamatlīdzekļos. 2. pusgadā tas bija mazāks nekā 1. pusgadā, tomēr bankas prognozē aizdevumu pieprasījuma kāpumu 2011. gada 1. pusgadā (sk. 9.6. att.). Arī mājsaimniecību pieprasījums pēc aizdevumiem mājokļa iegādei audzis, un to galvenokārt veicināja kredītņēmēju pārliecība par sava finanšu stāvokļa uzlabošanos (sk. 9.7. att.). Tiek prognozēts arī mājsaimniecību kredītu pieprasījuma kāpums, liecinot, ka bankas gaida nozīmīgāku tautsaimniecības atveseļošanos 2011. gadā.

9.6. attēls

PĀRMAIŅAS NEFINANŠU SABIEDRĪBU PIEPRASĪJUMĀ PĒC AIZDEVUMIEM VAI KREDĪTLĪNIJĀM
(par pieprasījuma palielināšanos ziņojušo banku skaits; neto; %)

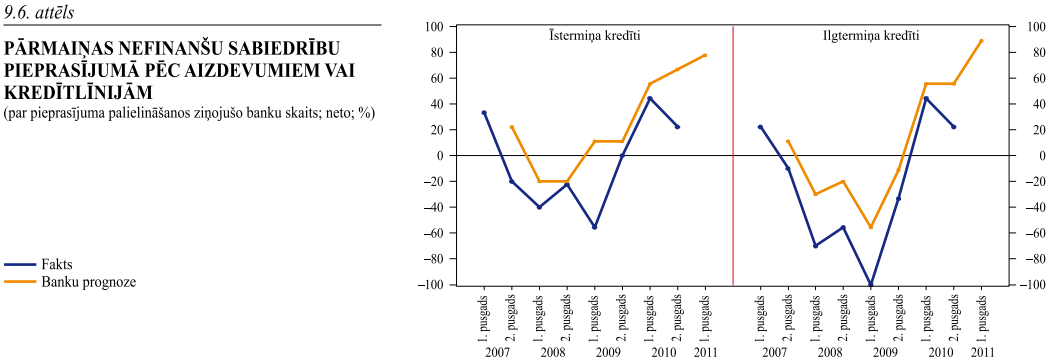

9.7. attēls

PĀRMAIŅAS MĀJSAIMNIECĪBU PIEPRASĪJUMĀ PĒC AIZDEVUMIEM
(par pieprasījuma palielināšanos ziņojušo banku skaits; neto; %)

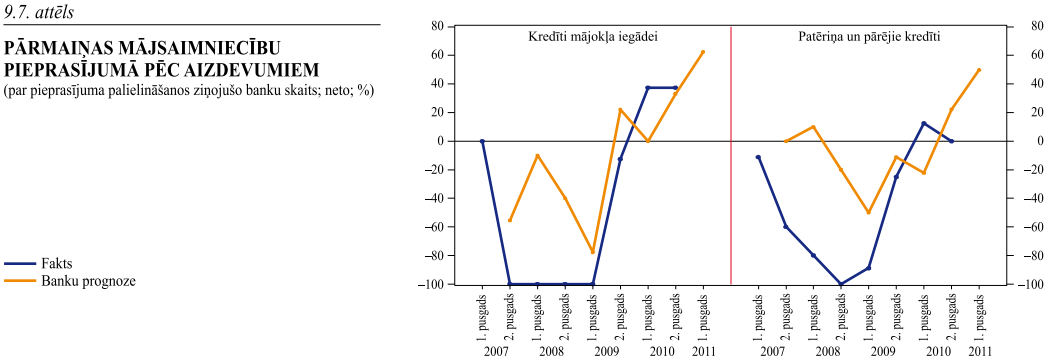

Aizņēmēju finansiālais stāvoklis

Saskaņā ar banku vērtējumu aizņēmēju nefinanšu sabiedrību finansiālais stāvoklis 2010. gadā kopumā saglabājās nemainīgs, un tāds tas būs arī 2011. gada 1. pusgadā. Tomēr dažās tautsaimniecības nozarēs (piemēram, apstrādes rūpniecībā, transportā un uzglabāšanā un tirdzniecībā; sk. 9.8. att.) prognozēta situācijas uzlabošanās. Mājsaimniecību finansiālais stāvoklis 2010. gada 2. pusgadā salīdzinājumā ar iepriekšējiem periodiem uzlabojās, taču prognoze 2011. gada 1. pusgadam ir piesardzīga, un lielākā daļa aptaujas dalībnieku uzskata, ka mājsaimniecību finansiālais stāvoklis nemainīsies.

9.8. attēls

MĀJSAIMNIECĪBU UN ATSEVIŠĶU NOZARU NEFINANŠU SABIEDRĪBU FINANSIĀLĀ STĀVOKĻA PĀRMAIŅU NOVĒRTĒJUMS
(atbilžu skaits; %)

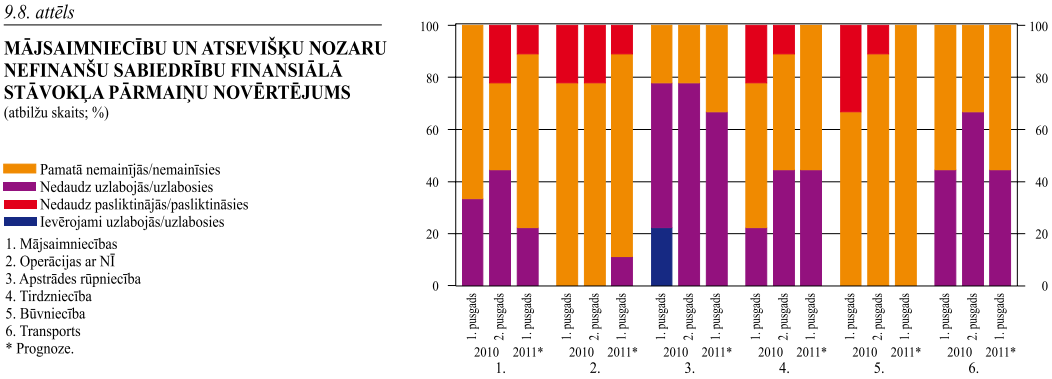

1. Mājsaimniecības
2. Operācijas ar NĪ
3. Apstrādes rūpniecība
4. Tirdzniecība
5. Būvniecība
6. Transports
* Prognoze.

Kredītu pārstrukturēšana

Aptaujas dalībnieku atbildes liecina, ka to mājsaimniecību maksātspēja, kurām tika piemērota maksājuma atlikšana uz laiku, lielākoties tiek vērtēta kā nemainīga vai nedaudz uzlabojusies (sk. 9.9. att.). Tomēr dažu banku vērtējumā mājsaimniecību stāvoklis 2010. gada 2. pusgadā pasliktinājās.

Banku nefinanšu sabiedrību pārstrukturēto kredītu vērtējums kļuvis vienotāks, norādot, ka nefinanšu sabiedrību maksātspēja pēc kredītu pārstrukturēšanas termiņa beigām būtiski nemainīsies.

9.9. attēls

KLIENTU MAKSĀTSPĒJAS PĀRMAIŅAS PĒC KREDĪTU PĀRSTRUKTURĒŠANAS PROCESĀ NOTEIKTĀ MAKSĀJUMU ATLIKŠANAS TERMIŅA BEIGĀM
(salīdzinājumā ar periodu pirms pārstrukturēšanas; atbilžu skaits; %)

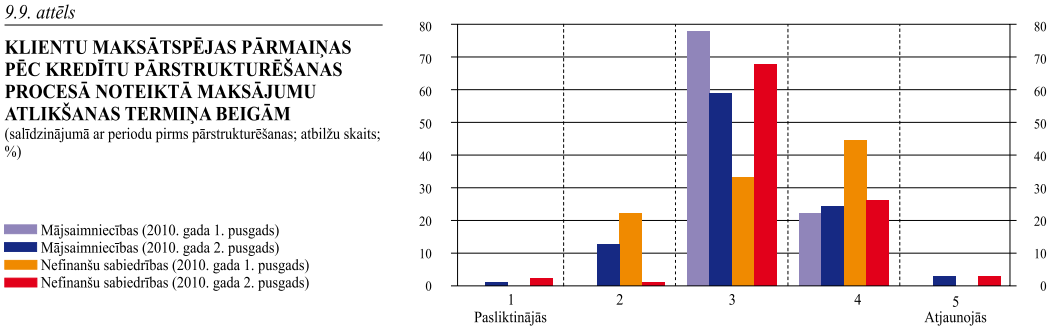

3.3. Kredītriska šoku absorbētspēja

Banku spēja uzturēt augstu kapitāla pietiekamības līmeni, aktīvi turpinot palielināt kapitālu, arī 2010. gadā nodrošināja banku kredītriska šoku absorbētspējas saglabāšanos samērā augstā līmenī. Bankas spēja veiksmīgi absorbēt papildu zaudējumus, kuri bija radušies, 2010. gada pirmajā pusē kredītportfeļa kvalitātei turpinot pasliktināties, lai gan daudz lēnākā tempā nekā 2009. gadā. Bankas ne tikai veica faktiskus ieguldījumus kapitālā, bet atbilstoši starptautiskajai praksei un FKTK prasībām[13] savas darbības stratēģiskās plānošanas ietvaros veica arī kapitāla plānošanu, izvērtējot kapitāla palielināšanas nepieciešamību vismaz turpmākajiem trim gadiem.

Jutīguma testu analīzes[14] rezultāti[15] rāda, ka kopumā 2010. gada beigās Latvijas bankas bez papildu kapitāla ieguldījumiem spētu absorbēt potenciālu kredītriska kāpumu, kura dēļ kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām apjoms pieaugtu gandrīz par trešo daļu, kas atbilst kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvara banku kopējā kredītportfelī pieaugumam par 6 procentu punktiem. Banku kredītriska šoku absorbētspēja kopumā saglabājās samērā augstā līmenī visu 2010. gadu. Šķietams kredītriska šoku absorbētspējas pasliktinājums 2. pusgada beigās salīdzinājumā ar 1. pusgada beigām galvenokārt saistīts ar atsevišķu banku kapitāla palielināšanas plānu koriģēšanu (sk. 21. un 22. att.).

21. attēls

VISPĀRĒJĀ KREDĪTRISKA ŠOKU ABSORBĒTSPĒJA
(banku skaits ar KPR mazāku par minimālo kapitāla prasību; kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvara pieaugums (procentu punktos) kopējos kredītos)

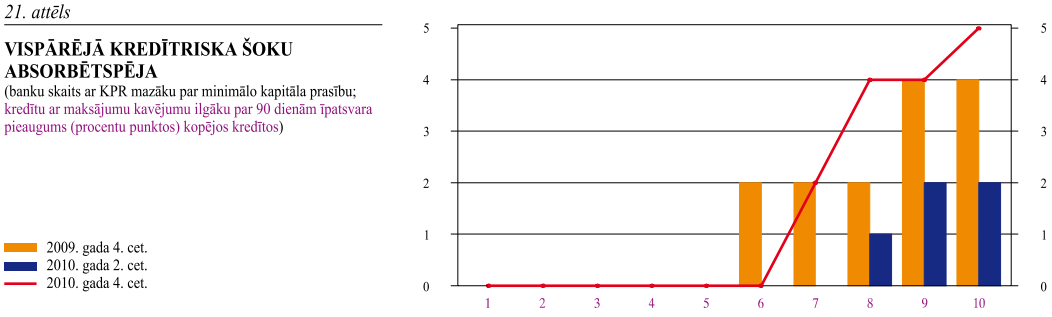

Piezīme. 2010. gada dati, neietverot AS "Parex banka" datus.

Banku kredītriska šoku absorbētspējas analīzei tautsaimniecības attīstības kontekstā tika veikts makroekonomiskais stresa tests, par pamatu izmantojot scenārijus, kuri balstās uz aktuālām svarīgāko makroekonomisko rādītāju prognozēm. Makroekonomiskā stresa testēšana veikta saskaņā ar Latvijas Bankas 2009. gada "Finanšu Stabilitātes Pārskatā" sniegto metodoloģiju. Bāzes scenārijs balstās uz Latvijas Bankas

[13] FKTK 2009. gada 20. martā pieņemtie "Kapitāla pietiekamības novērtēšanas procesa izveides normatīvie noteikumi" (spēkā ar 26.03.2009.).
[14] Jutīguma testu rezultāti rāda, cik lielus kredītriska pieauguma radītos zaudējumus bankas spētu absorbēt, līdz to KPR kļūtu mazāks par minimālo kapitāla prasību. Banku zaudējumi jutīguma testā izpaužas kā nepieciešamība veikt papildu uzkrājumus kredītiem ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām, kuru apjoms un tādējādi arī īpatsvars kopējā kredītu atlikumā kredītriska pieauguma dēļ palielinās. Aprēķinos tiek izmantota FKTK ieteiktā uzkrājumu norma (60%), kura atspoguļo banku papildus izveidoto kopējo uzkrājumu īpatsvaru kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām kopapjomā. Tiek pieņemts, ka banku pārskata gada peļņa ir nulle, un banku kapitāls un riska svērtie aktīvi tiek samazināti par papildus veicamo uzkrājumu apjomu. Aprēķinos ņemti vērā banku kapitāla palielināšanas plāni 2010. un 2011. gadā.
[15] Pārskatā atspoguļotie dati par kredītriska jutīguma un stresa testu rezultātiem par 2010. gadu neietver AS "Parex banka" datus. AS "Parex banka" restrukturizācijas process, kas paredz bankas problemātisko aktīvu atdalīšanu 2010. gadā, noteica būtiskas pārmaiņas bankas bilancē, kuras savukārt atspoguļojās bankas finansiālajos rādītājos. Kopš 2010. gada augusta AS "Parex banka" darbojas risinājuma bankas statusā (tas nozīmē, ka bankas darbība nav saistīta ar noguldījumu piesaistīšanu, jaunu kredītu izsniegšanu un citiem tradicionālajiem banku pakalpojumiem, bet koncentrēta uz valsts ieguldīto līdzekļu maksimālu atgūšanu, nodrošinot efektīvu kredītu pārstrukturēšanu un pārņemto kredītu nodrošinājumu pārvaldīšanu). Tas savukārt nosaka nepieciešamību bankas kredītriska šoku absorbētspējas novērtēšanai veikt individuālo jutīguma analīzi un stresa testēšanu, izmantojot bankas darbības specifikai atbilstošas metodes. AS "Citadele banka" dati iekļauti aprēķinos par 2010. gada 2. pusgadu.

ceturkšņu makroekonomiskajām prognozēm.[16] Stresa scenārijā apskatīto šoku ietekme uz kredītriska modeļa riska faktoriem modelēta ar Latvijas Bankas makroekonomiskā modeļa palīdzību.[17] Bāzes un stresa scenārijiem atbilstošas makroekonomisko faktoru vērtības tiek izmantotas kredītriska modelī, ar kura palīdzību novērtē kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvara pārmaiņas. Noslēdzošajā posmā šis īpatsvars tiek izmantots, lai novērtētu banku šoku absorbētspēju, aprēķinot KPR, papildus nepieciešamos uzkrājumus un kapitālu.

22. attēls

VISPĀRĒJĀ KREDĪTRISKA ŠOKU ABSORBĒTSPĒJA

(banku ar KPR mazāku par minimālo kapitāla prasību īpatsvars kopējos banku aktīvos; kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvara pieaugums (procentu punktos) kopējos kredītos)

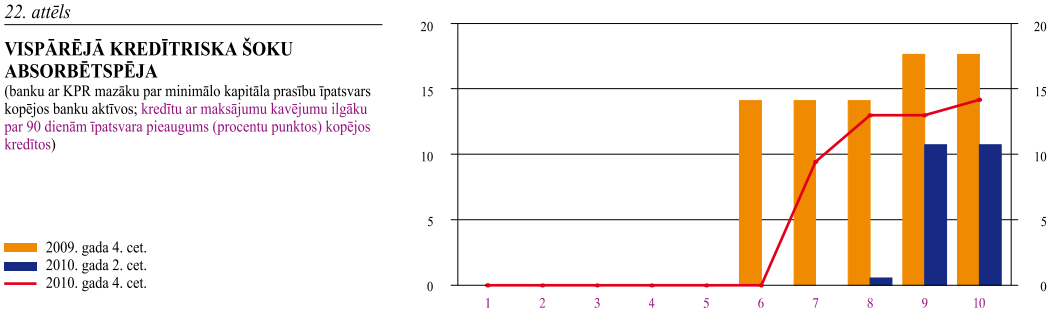

Bāzes scenārijs paredz Latvijas tautsaimniecības atveseļošanos 2011. gadā. Prognozēts, ka Latvijas IKP pieauguma temps sasniegs 3.3%, darba meklētāju īpatsvars samazināsies līdz 17.1%, bet gada vidējā inflācija pieaugs līdz 2.7%.

Stresa scenārijā analizēta potenciālā Latvijas tautsaimniecības reakcija uz divu veidu šoku kombināciju – ārējā pieprasījuma šoku (–10%) un šokiem, kas nosaka investīciju un privātā patēriņa kritumu. Ārējā pieprasījuma šoks varētu īstenoties, būtiski palēninoties tirdzniecības partnervalstu tautsaimniecības izaugsmei; to savukārt varētu ietekmēt naftas un pārtikas cenu kāpums, fiskālās konsolidācijas pasākumi vairākās valstīs, valsts parāda riska pastiprināšanās potenciāli negatīvā ietekme dažās ES valstīs, kā arī gaidāmais procentu likmju pieaugums. Iekšzemē investīcijas un privāto patēriņu stresa scenārijā ietekmē augstāka inflācija pieaugušo naftas cenu (+20% šoks salīdzinājumā ar bāzes scenāriju) un pārtikas cenu sadārdzinājuma dēļ (+15% šoks salīdzinājumā ar bāzes scenāriju) savienojumā ar papildu fiskālo konsolidāciju (+2% šoks salīdzinājumā ar bāzes scenāriju), kas pastiprina konfidences šoku (–2% šoks salīdzinājumā ar bāzes scenāriju). Minēto šoku kombinācijas ietekme tika simulēta ar Latvijas makroekonomiskā modeļa palīdzību. Modelēšanas rezultāti rāda, ka šāds šoks var būtiski kavēt tautsaimniecības atveseļošanās procesu. Šoka īstenošanās gadījumā IKP pieauguma temps būs par 4.8 procentu punktiem zemāks nekā bāzes scenārijā, darba meklētāju īpatsvars pieaugs par 0.3 procentu punktiem salīdzinājumā ar bāzes scenāriju, bet inflācija būs par 1.3 procentu punktiem augstāka nekā bāzes scenārijā.

Scenāriju modelēšanas rezultāti

Bāzes scenārijā 2011. gada beigās kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars mazināsies līdz 14.7%. Stresa scenārijā 2011. gada beigās kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars pieaugtu līdz 21.0%.

Makroekonomiskā stresa testa rezultāti rāda, ka stresa scenārija īstenošanās gadījumā visas bankas spētu absorbēt kredītriska pieauguma dēļ radušos papildu zaudējumus bez kapitāla papildu palielināšanas. Papildus nepieciešamo uzkrājumu apjoms stresa scenārija īstenošanās gadījumā sasniegtu 431.3 milj. latu (2.1% no banku kopējiem aktīviem). Agregētie makroekonomiskā stresa testa rezultāti atspoguļoti 5. tabulā.

Lai gan 2011. gadā būtisks esošā kredītportfeļa kvalitātes pasliktinājums nav gaidāms, tomēr joprojām saglabājas nenoteiktība attiecībā uz zaudējumiem, kas bankām vēl varētu rasties saistībā ar pārstrukturētajiem un atgūšanas procesā esošajiem kredītiem. Banku dalījumā pastāv samērā liela paaugstināta riska kredītu (t.i., pārstrukturēto un atgūšanas procesā esošo kredītu) seguma ar uzkrājumiem variācija. Banku uzkrājumu norma[18] atgūšanas procesā esošajiem kredītiem 2010. gada beigās bija augstāka nekā uzkrājumu norma riskantākai pārstrukturēto kredītu (t.i., ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām) daļai. Vidējā svērtā uzkrājumu norma atgūšanas procesā esošajiem kredītiem bija 42.3%. Savukārt vidējā svērtā uzkrājumu norma pārstrukturētajiem kredītiem ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām 2010. gada beigās bija 32.8%.

[16] Sk. 2011. gada marta "Makroekonomisko Norišu Pārskatu".
[17] Sk. Beņkovskis, K., Stikuts, D. Latvijas makroekonomiskais modelis. Rīga : Latvijas Banka. Pētījums Nr. 2, 2006.
[18] Attiecīgajai kredītu grupai faktiski izveidoto uzkrājumu atlikuma un šo kredītu atlikuma attiecība.

Lai izvērtētu banku spēju absorbēt potenciālos zaudējumus, ko tām var radīt paaugstinātā riska kredīti, veikts papildu stresa tests. Makroekonomiskais stresa tests ļāva novērtēt banku spēju absorbēt zaudējumus, veidojot uzkrājumus makroekonomisko šoku radītajam kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām atlikuma pieaugumam. Savukārt papildu stresa tests ļauj novērtēt banku spēju absorbēt zaudējumus, kuri var rasties, nodrošinot paaugstināta riska kredītu segumu ar papildu uzkrājumiem atbilstoši vidējam banku līmenim. Stresa testa pamatā ir pieņēmums, kas paredz banku kredītportfeļa sadalīšanu grupās atkarībā no tautsaimniecības nozares un no kredīta nodrošinājuma, piemērojot šīm kredītu grupām attiecīgo vidējo svērto uzkrājumu normu. Uz vidējām svērtajām uzkrājumu normām balstīta scenārija pamatā ir viedoklis, ka vidējās uzkrājumu normas atgūšanas procesā esošie kredīti objektīvi atspoguļo potenciālos zaudējumus, ko var radīt kredīti ar paaugstinātu gaidāmo zaudējumu vērtību. Ņemot to vērā, atgūšanas procesā esošo un pārstrukturēto kredītu atlikums sadalīts divās pamatgrupās atkarībā no aizņēmēja veida (kredīti mājsaimniecībām un nefinanšu sabiedrībām). Šīs grupas attiecīgi sadalītas šādās apakšgrupās:

1. kredīti mājsaimniecībām mājokļa iegādei, rekonstrukcijai un remontam;
2. pārējie kredīti mājsaimniecībām;
3. kredīti nefinanšu sabiedrībām būvniecībai un operācijām ar NĪ;
4. ar hipotēku nodrošinātie kredīti pārējām nefinanšu sabiedrībām;
5. kredīti pārējām nefinanšu sabiedrībām ar citu nodrošinājumu un bez nodrošinājuma.

Stresa testam izmantoto uzkrājumu normu noteikšanas pamatnosacījumi atspoguļoti 3. tabulā, bet aprēķinos izmantotās vidējās svērtās uzkrājumu normas – 4. tabulā.

3. tabula
UZKRĀJUMU NORMU NOTEIKŠANAS PAMATNOSACĪJUMI UZ VIDĒJĀM SVĒRTAJĀM UZKRĀJUMU NORMĀM BALSTĪTAJĀ SCENĀRIJĀ

Atgūšanas procesā esošie kredīti	Pārstrukturētie kredīti	
	bez maksājumu kavējuma un ar maksājumu kavējumu līdz 90 dienām	ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām
Katrā apakšgrupā attiecīgi šīs apakšgrupas banku faktiskās vidējās svērtās uzkrājumu normas atgūšanas procesā esošajiem kredītiem	Katrā apakšgrupā attiecīgi šīs apakšgrupas banku faktiskās vidējās svērtās uzkrājumu normas pārstrukturētajiem kredītiem	Katrā apakšgrupā attiecīgi šīs apakšgrupas banku vidējās svērtās uzkrājumu normas atgūšanas procesā esošajiem kredītiem

4. tabula
STRESA TESTĀ IZMANTOTĀS VIDĒJĀS SVĒRTĀS UZKRĀJUMU NORMAS
(2010. gada beigās; %)

Apakšgrupa	Atgūšanas procesā esošie kredīti	Pārstrukturētie kredīti	
		bez maksājumu kavējuma un ar maksājumu kavējumu līdz 90 dienām	ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām
Kredīti mājsaimniecībām mājokļa iegādei, rekonstrukcijai un remontam	36.8	10.4	36.8
Pārējie kredīti mājsaimniecībām	38.7	13.5	38.7
Kredīti nefinanšu sabiedrībām būvniecībai un operācijām ar NĪ	47.6	17.5	47.6
Ar hipotēku nodrošinātie kredīti pārējām nefinanšu sabiedrībām	44.2	8.2	44.2
Kredīti pārējām nefinanšu sabiedrībām ar citu nodrošinājumu un bez nodrošinājuma	43.4	14.1	43.4

Pārstrukturētiem kredītiem ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām piemērotas tādas pašas vidējās svērtās uzkrājumu normas kā atgūšanas procesā esošajiem kredītiem, jo pieņemts, ka tiem piemīt līdzīga gaidāmā zaudējumu vērtība.

Stresa testu rezultāti rāda, ka nepieciešamība nodrošināt paaugstināta riska kredītu segumu ar uzkrājumiem atbilstoši vidējam banku uzkrājumu līmenim kopumā bankām neradītu būtiskas problēmas. Nepieciešamība palielināt kapitālu rastos tikai vienai nelielai bankai. Papildus nepieciešamo uzkrājumu apjoms sasniegtu 208.2 milj. latu (1.0% no banku kopējiem aktīviem). Agregētie stresa testu rezultāti atspoguļoti 5. tabulā.

Banku KPR pārpalikuma sadalījums (starpība starp bankas KPR un normatīvi noteikto minimālo KPR līmeni (8%)) minēto scenāriju īstenošanās dēļ atspoguļots 23. attēlā.

5. tabula
AGREGĒTIE STRESA TESTU REZULTĀTI 2010. GADA BEIGĀS

	Makroekonomiskais stresa scenārijs	Uz vidējām svērtajām uzkrājumu normām balstītais scenārijs
Banku skaits ar KPR zem 8%	0	1
Papildus nepieciešamais kapitāls (milj. latu)	0	14.5
Papildus nepieciešamie uzkrājumi (milj. latu)	431.3	208.2
Banku ar KPR zem 8% aktīvi (% no banku kopējiem aktīviem)	0	0.5
Papildus nepieciešamie uzkrājumi (% no banku kopējiem aktīviem)	2.1	1.0

23. attēls
BANKU KPR PĀRPALIKUMS
(procentu punktos)

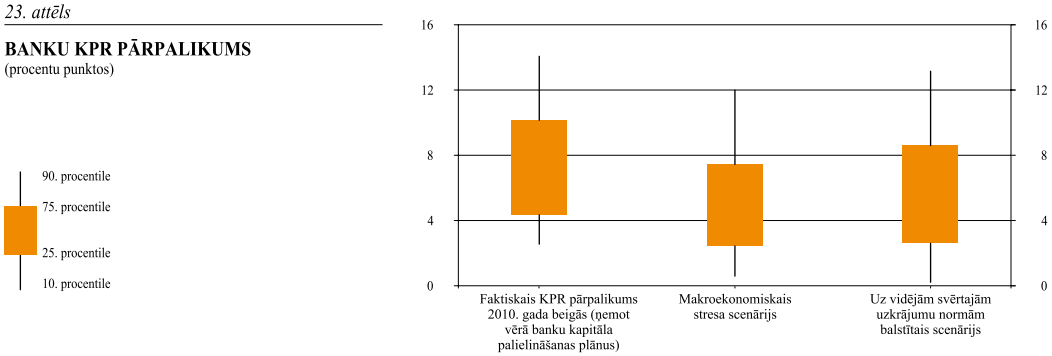

Apkopojot abu stresa testu rezultātus, var secināt, ka 2011. gadā, īstenojoties lēnākas ekonomiskās izaugsmes riskiem un papildu zaudējumiem no riskantiem kredītiem, bankas kopumā būtu spējīgas absorbēt minētos šokus. Papildus nepieciešamo uzkrājumu apjoms varētu būt 200–435 milj. latu. Šis apjoms ir būtiski zemāks par banku izdevumiem uzkrājumiem nedrošajiem parādiem un saistībām 2009. gadā (1 266.1 milj. latu) un 2010. gadā (727.1 milj. latu).

4. BANKU LIKVIDITĀTES UN TIRGUS RISKS

4.1. Banku finansējuma un likviditātes risks

Saglabājās nozīmīgi ārējie riski, kas ietekmē finansējuma piesaisti. 2010. gadā bija vairāki pozitīvi signāli investoriem: 7. decembrī *Standard & Poor's* paaugstināja Latvijas kredītreitingu līdz BB+, Latvijas kredītriska apdrošināšanas cena salīdzinājumā ar 2009. gada beigām pakāpeniski saruka aptuveni par 300 bāzes punktiem (2010. gada beigās tā svārstījās ap 260 bāzes punktiem), un AS "Parex banka" tika sadalīta divās daļās, izveidojot AS "Citadele banka" un turpinoties AS "Parex banka" restrukturizācijai. Tomēr finanšu nestabilitāte pasaulē, kuru radīja vairāku ES valstu valsts parāda riska pieaugums, ierobežoja Latvijas banku pieeju ārvalstu finanšu tirgum. Tāpēc lielāks finansējuma risks saglabājas bankām, kuras kredītportfeli finansē ar nebanku noguldījumiem ar īsu atmaksas termiņu.

2010. gadā banku piesaistīto noguldījumu atlikums turpināja strauji augt. Gada laikā nebanku noguldījumu atlikums palielinājās par 1 560.9 milj. latu (rezidentu noguldījumu atlikums – par 567.8 milj. latu un nerezidentu noguldījumu atlikums – par 993.1 milj. latu). 2010. gada beigās noguldījumu atlikums sasniedza vēsturiski augstāko rādītāju – 11 110.6 milj. latu (sk. 24. att.). Kāpumu galvenokārt nodrošināja rezidentu un nerezidentu nefinanšu sabiedrību noguldījumu atlikuma pieaugums, kas liecināja par noguldītāju uzticības atgūšanu un izaugsmi vairākās tautsaimniecības nozarēs. Rezidentu noguldījumos lats turpināja atgūt uzticību, un gada laikā latu īpatsvars rezidentu noguldījumu atlikumā pieauga par 6 procentu punktiem (līdz 46%; sk. 25. att.). Tomēr zemāks RIGIBID nekā EURIBID varētu ierobežot latu noguldījumu īpatsvara turpmāku kāpumu. To atspoguļo arī banku piedāvātās noguldījumu procentu likmes, kuras noguldījumiem latos ir zemākas.

ES15 valstu banku grupu meitasbanku saistības pret to mātesbankām turpināja sarukt, tomēr bija vērojamas stabilizācijas pazīmes. Mātesbanku finansējums gada laikā samazinājās par 183.0 milj. latu, tomēr 2. pusgadā finansējuma apjoms lēni stabilizējās vai atsevišķās bankās pat pieauga (sk. 26. att.). Nozīmīgi (par 979.4 milj. latu) samazinājās šīs banku grupas kredītportfelis, tomēr finansējums, kas atbrīvojās, sarūkot kredītportfelim, tika daļēji ieguldīts prasībās pret mātesbankām vai prasībās pret Latvijas Banku (454.0 milj. latu). Tādējādi šīm bankām joprojām ir labas iespējas atsākt kreditēšanu, ja ekonomiskā situācija valstī turpinās

uzlaboties. Šajā banku grupā nebanku noguldījumu atlikums pieauga par 186.0 milj. latu, t.sk. rezidentu nefinanšu sabiedrību noguldījumu atlikums – par 302.5 milj. latu, liecinot par tautsaimniecības atveseļošanos.

24. attēls

NEBANKU NOGULDĪJUMU DINAMIKA
(mljrd. latu)

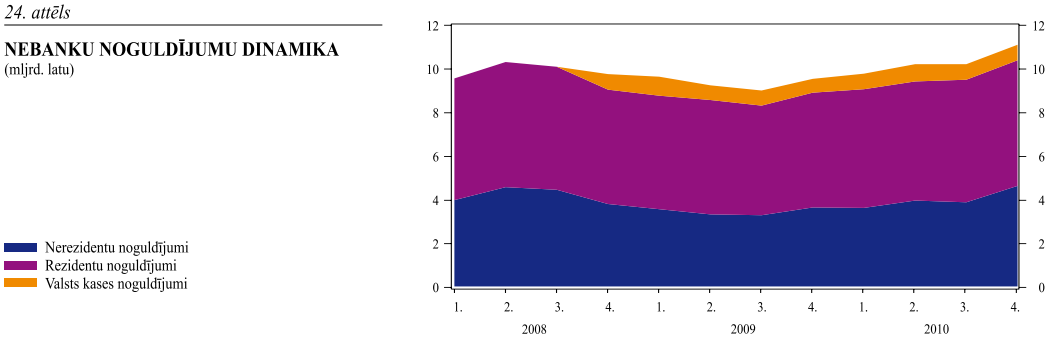

25. attēls

REZIDENTU NEBANKU NOGULDĪJUMI VALŪTU DALĪJUMĀ
(%)

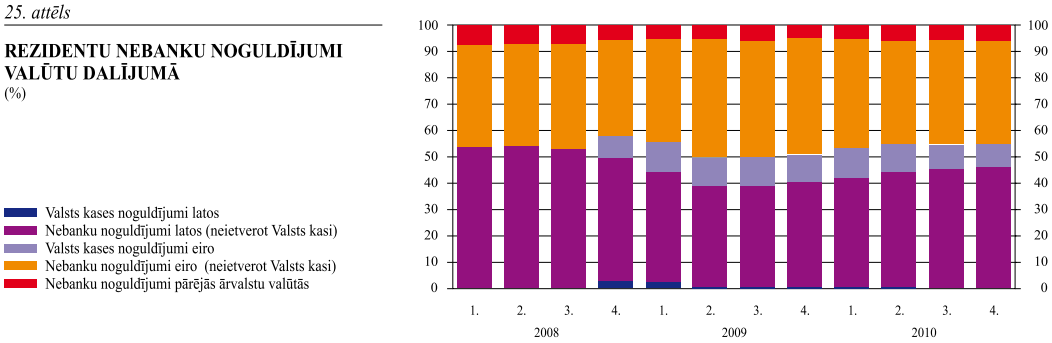

26. attēls

ES15 VALSTU BANKU GRUPU MEITASBANKU NOZĪMĪGĀKO AKTĪVU UN PASĪVU POZĪCIJU CETURKŠŅA PĀRMAIŅAS
(mljrd. latu)

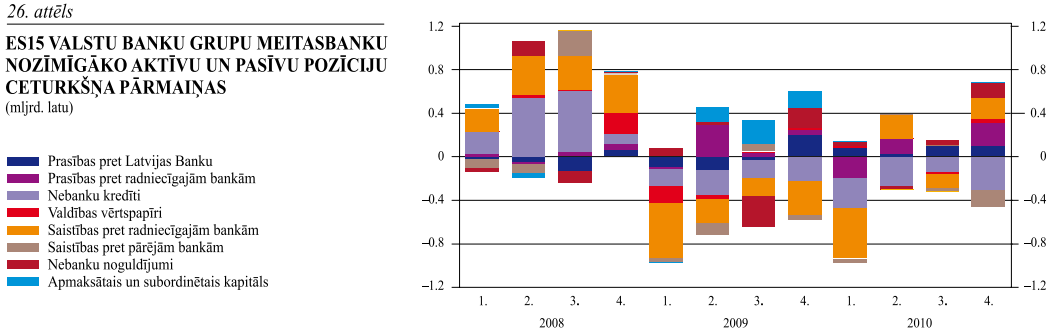

Pārējo banku finansējuma struktūru nozīmīgi ietekmēja ārvalstu banku finansējuma aizstāšana ar nebanku noguldījumiem. Gada laikā no ārvalstu bankām piesaistītais finansējums saruka vairāk nekā par 50% (par 572.1 milj. latu, t.sk. sindicēto kredītu atmaksa – par 447.5 milj. latu; sk. 27. att.), un vienīgais nozīmīgais finansējuma avots bija nebanku noguldījumi, kuru atlikums pieauga par 1 374.9 milj. latu. Šajā banku grupā būtisks risks saglabājās bankām ar kredītportfeli, kurš gandrīz pilnībā tiek finansēts ar īstermiņa nebanku noguldījumiem, jo, neuzlabojoties valsts kredītreitingam, arī alternatīvas finansējuma piesaistes iespējas finanšu tirgos šīm bankām būs apgrūtinātas.

27. attēls

PĀRĒJO BANKU NOZĪMĪGĀKO AKTĪVU UN PASĪVU POZĪCIJU CETURKŠŅA PĀRMAIŅAS
(mljrd. latu)

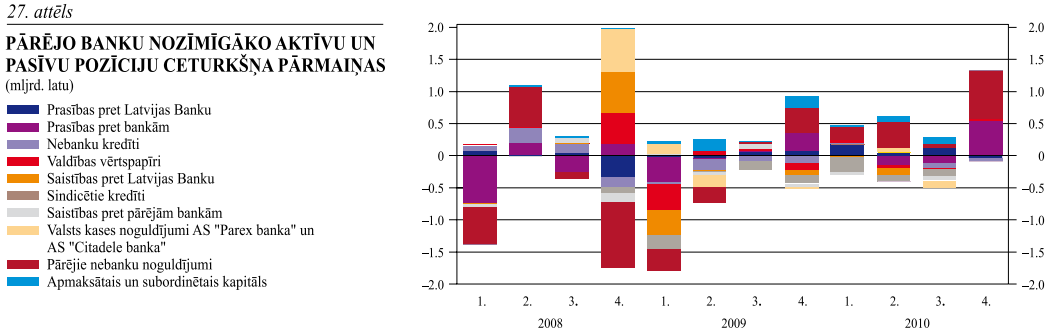

Lai gan Latvijas banku jutīgums pret ārvalstu MFI finansējumu saruka, tas joprojām bija nozīmīgs. Negatīva tendence bija šā finansējuma ilgtermiņa daļas samazināšanās banku bilancēs, jo daudz mazāk tika atjaunots vai no jauna piesaistīts ilgtermiņa finansējums. Gada laikā ārvalstu MFI finansējuma ar atlikušo termiņu ilgāku par 1 gadu īpatsvars banku bilancēs kritās par 10.3 procentu punktiem. Tas saistāms ar sindicēto kredītu atmaksu un norāda, ka dažas mātesbankas pārfinansē savas meitasbankas, nosakot īsāku atmaksas termiņu. Tomēr kopumā ilgtermiņa finansējuma īpatsvars ārvalstu MFI finansējumā saglabājās nozīmīgs (51.9% no kopējā ārvalstu MFI finansējuma jeb piektā daļa no visām saistībām; sk. 28. att.).

28. attēls

BANKU FINANSĒJUMA STRUKTŪRA PĒC ATLIKUŠĀ TERMIŅA
(mljrd. latu)

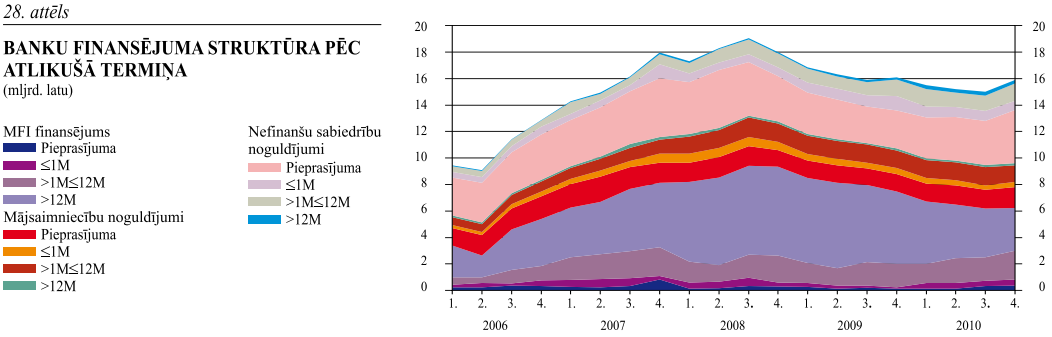

Samazinoties banku kredītportfelim un augot noguldījumu atlikumam, FKTK noteiktais *lr*[19] sasniedza vēsturiski augstāko līmeni (67.9%; sk. 29. att.). Lai gan banku *lr* izkliede bija nozīmīga, tomēr pat zemākais *lr* bija vairāk nekā par 15 procentu punktiem augstāks par FKTK noteikto minimālo apmēru (30%; sk. 30. att.). Kopumā ES15 valstu banku grupu meitasbanku un pārējo banku *lr* saglabājās ļoti augstā līmenī. Brīvos līdzekļus bankas galvenokārt izvietoja prasībās pret Latvijas Banku (pieaugums gada laikā – 576.4 milj. latu) un prasībās pret MFI (541.1 milj. latu; galvenokārt prasībās uz pieprasījumu Zviedrijas, Vācijas un ASV bankās). Kopumā šo pozīciju īpatsvars bilancē pieauga par 4.9 procentu punktiem un veidoja 22.4% no kopējiem banku aktīviem. Banku ieguldījumi vērtspapīros saglabājās zemā līmenī (6.3% no kopējiem banku aktīviem).

29. attēls

FKTK NOTEIKTĀ *lr* IZPILDE BANKU GRUPU DALĪJUMĀ
(%)

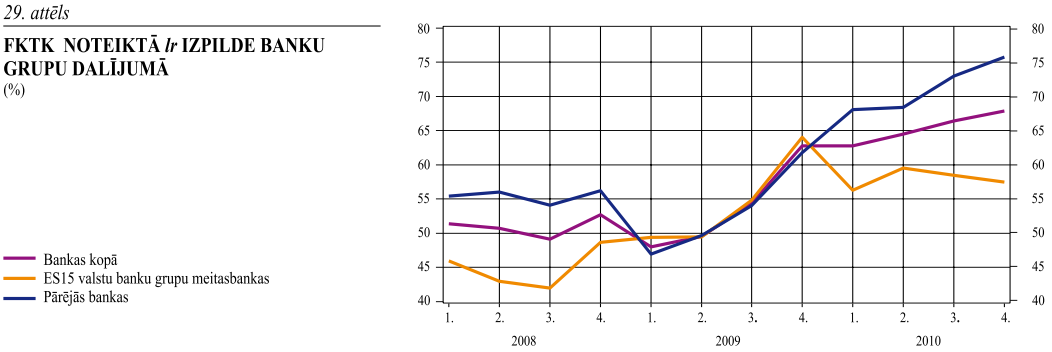

30. attēls

FKTK NOTEIKTĀ *lr* IZPILDES REZULTĀTU IZKLIEDE
(%)

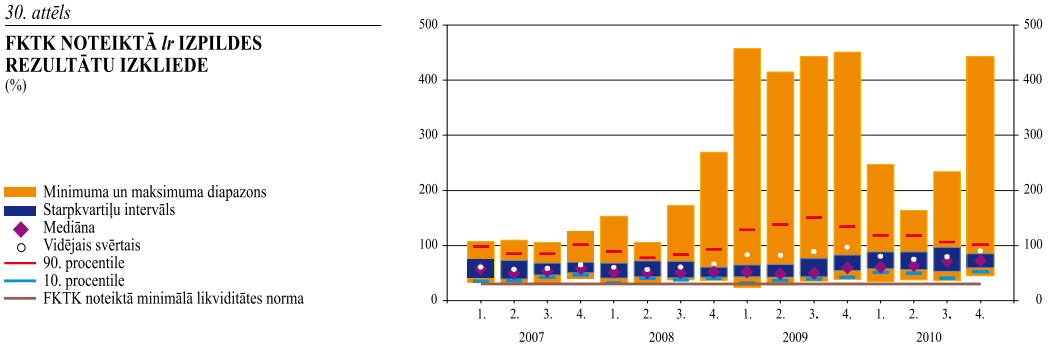

[19] Likvīdie aktīvi (nauda kasē; tādas prasības pret Latvijas Banku un maksātspējīgām kredītiestādēm, kuru atlikušais termiņš nepārsniedz 30 dienu, un noguldījumi ar citu termiņu, ja līgumā paredzēta iespēja izņemt tos pirms noteiktā termiņa; ieguldījumi finanšu instrumentos, ja tiem ir pastāvīgs, neierobežots tirgus) nedrīkst būt mazāki par 30% no banku kārtējo saistību, kuru atlikušais termiņš nepārsniedz 30 dienu, kopsummas.

Latvijas Bankas veiktie likviditātes stresa testi, kas novērtē finansējuma aizplūdes iespējamo seku nozīmīgumu, rāda, ka, pieaugot banku likvīdajiem aktīviem, paaugstinājusies banku spēja izturēt finansējuma aizplūdes šoku[20].

Pirmais stresa testa scenārijs rāda, cik liela daļa nerezidentu noguldījumu var aizplūst, neradot bankām likviditātes iztrūkumu, ar nosacījumu, ka bankas neaizņemas papildu resursus noguldījumu aizplūdes kompensēšanai. Vērtējot likviditātes stresa testa rezultātus, jāsecina, ka visas bankas spētu pildīt savas saistības, ja no bankām aizplūstu vairāk nekā puse nerezidentu ne-MFI noguldījumu. Gada laikā šī attiecība būtiski uzlabojās, un to noteica nozīmīgas nerezidentu noguldījumu daļas ieguldīšana likvīdajos aktīvos (sk. 31. un 32. att.). Ja tiktu izņemti visi nerezidentu ne-MFI noguldījumi, deviņas bankas, kuru aktīvi kopā veido 22% no banku aktīviem, nespētu izpildīt savas īstermiņa saistības un kļūtu nelikvīdas. Tomēr 2008. un 2009. gada dati liecina, ka nevienai bankai nav bijušas tik nozīmīgas nerezidentu noguldījumu mēneša aizplūdes, un atsevišķas bankas maksimālais nerezidentu noguldījumu mēneša aizplūdes apjoms nepārsniedza 15% no kopējā bankas nerezidentu noguldījumu atlikuma.

31. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI, JA AIZPLŪST NEREZIDENTU NOGULDĪJUMI
(31.12.2010.; banku skaits)

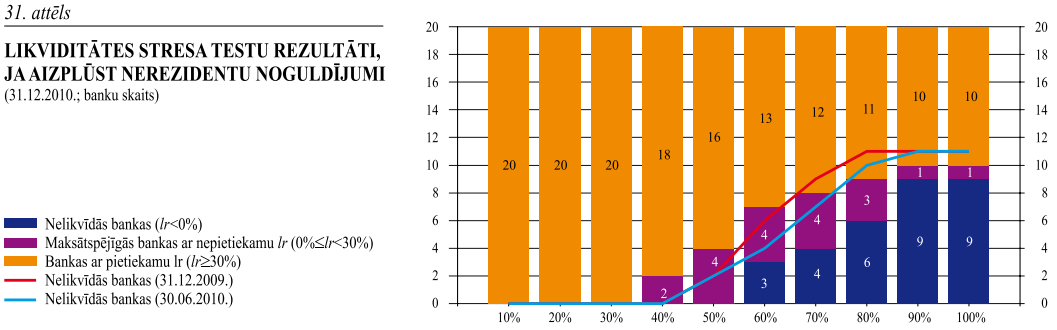

32. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI, JA AIZPLŪST NEREZIDENTU NOGULDĪJUMI
(31.12.2010.; īpatsvars banku kopējos aktīvos; %)

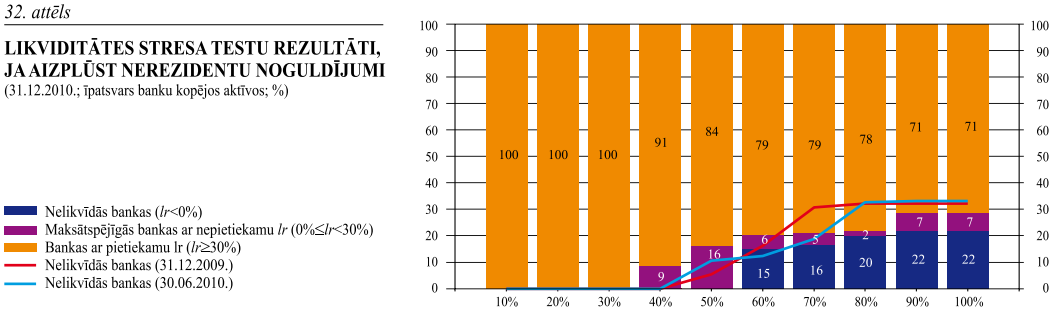

Otrais stresa testa scenārijs rāda, cik liela daļa rezidentu noguldījumu var aizplūst, neradot bankām likviditātes iztrūkumu, ar nosacījumu, ka bankas neaizņemas papildu resursus noguldījumu aizplūdes kompensēšanai. Vērtējot likviditātes stresa testa rezultātus, jāsecina, ka katras bankas likvīdie aktīvi sedz vismaz 39% no kopējā bankas rezidentu ne-MFI noguldījumu atlikuma. Šā šoka absorbēšana būtiski uzlabojusies salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu (sk. 33. un 34. att.). Ja tiktu izņemti visi rezidentu ne-MFI noguldījumi, deviņas bankas, kuru aktīvi kopā veido 58% no banku sektora aktīviem, nespētu izpildīt savas īstermiņa saistības un kļūtu nelikvīdas. 2008. un 2009. gadā maksimālais rezidentu noguldījumu mēneša aizplūdes apjoms nepārsniedza 15% no kopējā bankas rezidentu noguldījumu atlikuma.

33. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI, JA AIZPLŪST REZIDENTU NOGULDĪJUMI
(31.12.2010.; banku skaits)

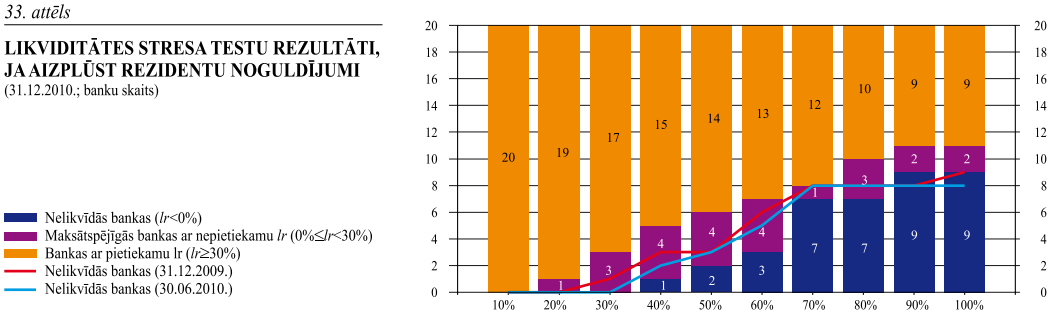

[20] Likviditātes stresa testu rezultāti rāda, cik lielu nerezidentu ne-MFI noguldījumu, rezidentu ne-MFI noguldījumu un kopējā finansējuma (MFI un ne-MFI) ar atlikušo atmaksas termiņu līdz 3 mēnešiem aizplūdi bankas varētu izturēt, līdz to *lr* sasniegtu 0.

34. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI, JA AIZPLŪST REZIDENTU NOGULDĪJUMI
(31.12.2010.; īpatsvars banku kopējos aktīvos; %)

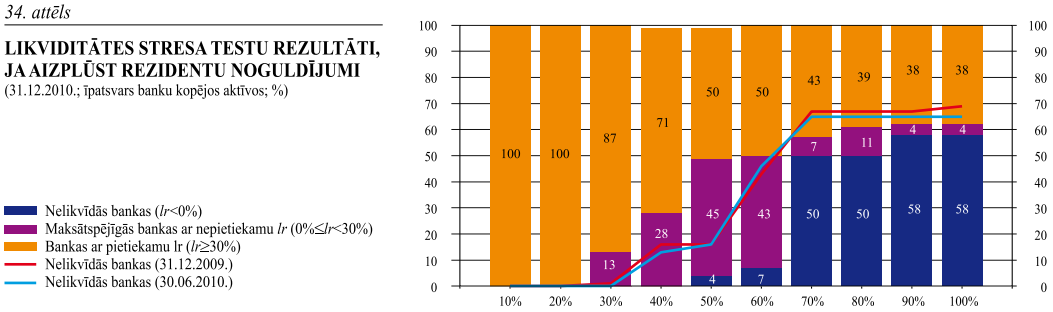

Trešajā stresa testa scenārijā pieņemts, ka no bankām aizplūst viss finansējums ar atmaksas termiņu līdz 3 mēnešiem (gan noguldījumi, gan MFI finansējums). Šajā gadījumā redzams, ka bankas varētu izturēt 24% finansējuma aizplūdi (sk. 35. un 36. att.). Kopumā gada laikā lielo un vidējo banku spēja izturēt šoku pieauga. Ja aizplūstu 50% banku līdzekļu, tikai divām bankām, kuru aktīvi kopā veido 12% no Latvijas banku aktīviem, būtu nepieciešams piesaistīt papildu finansējumu, lai atjaunotu pozitīvus likvīdos aktīvus.

35. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI, JA AIZPLŪST FINANSĒJUMS AR ATMAKSAS TERMIŅU LĪDZ 3 MĒNEŠIEM
(31.12.2010.; banku skaits)

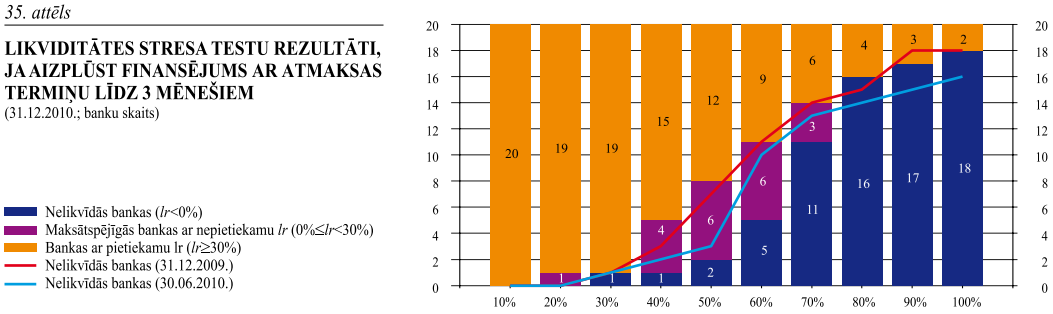

36. attēls

LIKVIDITĀTES STRESA TESTU REZULTĀTI, JA AIZPLŪST FINANSĒJUMS AR ATMAKSAS TERMIŅU LĪDZ 3 MĒNEŠIEM
(31.12.2010.; īpatsvars banku kopējos aktīvos; %)

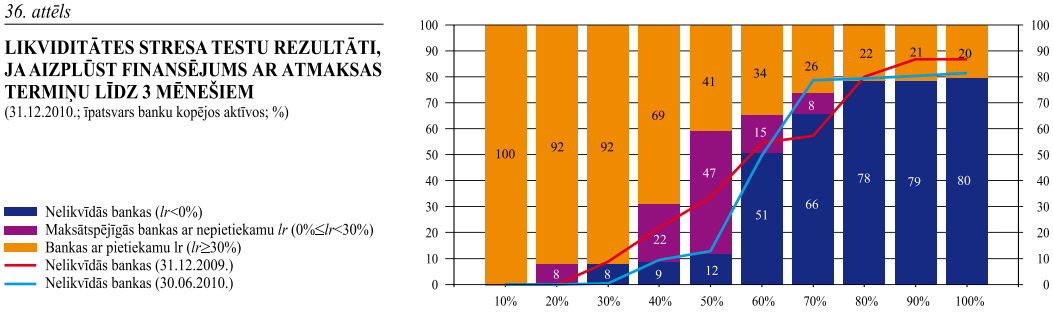

Likviditātes stresa testu rezultāti rāda, ka banku spēja absorbēt finansējuma aizplūdes šokus būtiski uzlabojusies. To galvenokārt ietekmēja banku kreditēšanas politika, bankām ieguldot piesaistītos līdzekļus likvīdos aktīvos.

10. ielikums. KNA dinamika Latvijā

Viens no biežāk izmantotajiem banku likviditātes riska novērtēšanas rādītājiem ir KNA. Tas rāda, kāds ir bankas nebankām izsniegto kredītu atlikuma samērs ar noguldījumu atlikumu. Jo mazāk bankas kredītportfelis finansēts ar noguldījumiem, jo lielāks risks, ka krīzes situācijā būs būtiskākas grūtības rast finansējumu naudas tirgos. Parasti uzskata, ka noguldījumu piesaiste kopumā ir stabilāks finansējums nekā naudas tirgus finansējums.

Latvijā pastāvīgs un straujš KNA pieaugums bija vērojams no 2001. gada līdz pasaules finanšu krīzei 2008. gadā (sk. 10.1. att.). Nozīmīga loma KNA kāpumā bija straujai kreditēšanas attīstībai, ko veicināja vairāki spēcīgi pieprasījuma un piedāvājuma faktori. Tomēr pretstatā kreditēšanas aktivitātēm noguldījumu bāze pieauga daudz lēnāk, jo uzkrājumu līmenis tautsaimniecībā nebija pietiekams un vēl nebija nostiprinājušās uzkrājumu veidošanas tradīcijas. Tāpēc Latvijā banku KNA sasniedza ļoti augstu līmeni arī salīdzinājumā ar citu ES valstu banku rādītāju (sk. 10.2. att.).

Būtiskāk KNA pieauga ES15 valstu banku grupu meitasbankām, kurām šis rādītājs 2008. gada beigās pārsniedza 300% (sk. 10.3. att.). Tas nozīmē, ka šai banku grupai mazāk nekā trešā daļa kopējā kredītportfeļa tika finansēta ar noguldījumiem. Tomēr pārējās divas trešdaļas finansējuma, kas bija finansējums no mātesbankām, var uzskatīt

par pietiekami drošu ES valstu mātesbanku ilgtermiņa ieguldījumu. 2010. gada beigās, būtiski samazinoties kreditēšanas aktivitātēm, KNA saruka, tomēr joprojām saglabājas augstā līmenī (aptuveni 250%).

10.1. attēls

LATVIJAS MFI KNA DINAMIKA
(%)

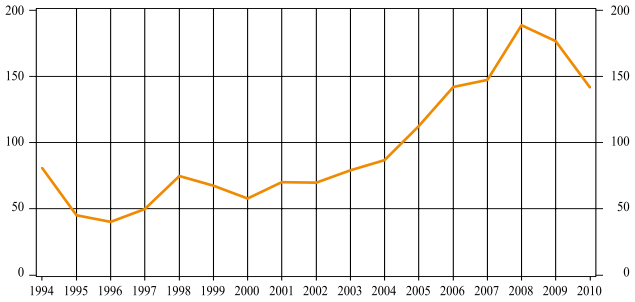

10.2. attēls

ES VALSTU BANKU KNA 2009. GADĀ
(%)

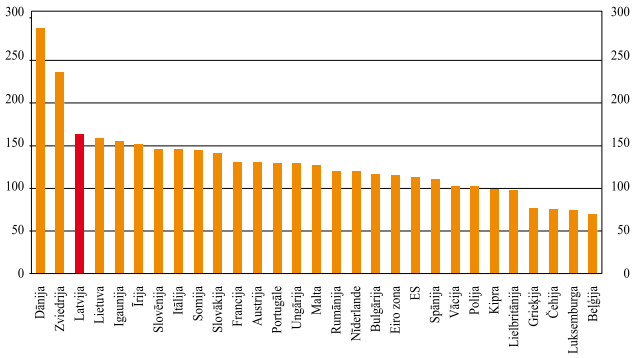

10.3. attēls

ES15 VALSTU BANKU MEITASBANKU KNA DINAMIKA
(%)

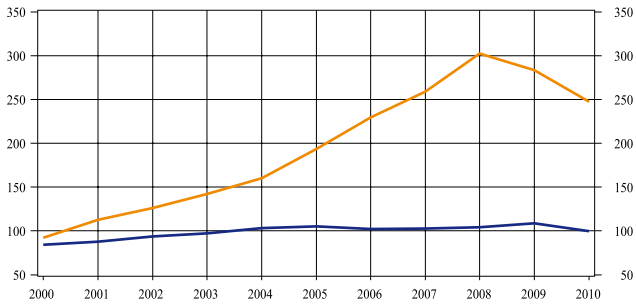

KNA
Kredītu attiecība pret noguldījumiem un mātesbanku finansējumu

Pārējo banku KNA pirms krīzes nozīmīgi pieauga, maksimumu (104%) sasniedzot 2008. gada beigās, bet krīzes laikā saruka (līdz 75% 2010. gada beigās; sk. 10.4. att.). Šo banku rādītājs bija daudz mazāks nekā ES15 valstu banku meitasbanku rādītājs. Tomēr noguldījumu struktūra šajās divās banku grupās ir atšķirīga. Pārējās bankās rezidentu noguldījumu īpatsvars nebija lielāks par 35% no kopējā noguldījumu atlikuma salīdzinājumā ar ES15 valstu banku meitasbankām, kurās rezidentu noguldījumu atlikums veidoja vairāk nekā 85% no kopējā noguldījumu atlikuma. Turklāt lielāko daļu nerezidentu noguldījumu pārējās bankās veidoja pieprasījuma noguldījumi. Lai gan nerezidentu noguldījumu termiņi bija ļoti īsi, šīs banku grupas noguldījumu bāze vēsturiski saglabājās stabila, un arī 2010. gadā bija vērojams nerezidentu noguldījumu atlikuma pieaugums.

10.4. attēls

PĀRĒJO BANKU KNA DINAMIKA
(%)

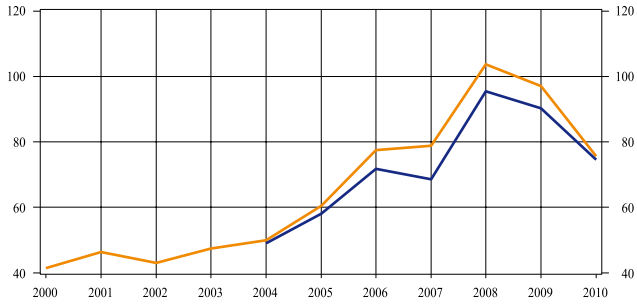

KNA
Kredītu attiecība pret noguldījumiem un MFI finansējumu ar termiņu ilgāku par 1 gadu

Ilgtermiņa uzkrājumu produktu piedāvājums un attīstība mazinātu Latvijas banku ievainojamību saistībā ar svārstībām pasaules finanšu tirgos.

4.2. Banku valūtas risks

Bankas turpināja īstenot konservatīvu un piesardzīgu ārvalstu valūtu atklāto pozīciju vadības politiku. 2010. gadā banku kopējā tīrā atklātā valūtas pozīcija saglabājās samērā zemā līmenī un tās svārstības bija nelielas[21]. Gada laikā tā pieauga tikai par 0.1 procentu punktu, t.i., no 3.5% attiecībā pret banku pašu kapitālu gada sākumā līdz 3.6% gada beigās.

Banku kopējās tīrās atklātās valūtas pozīcijas dinamiku kopumā nosaka banku bilancēs divu nozīmīgāko valūtu, t.i., eiro un ASV dolāra, atklāto pozīciju svārstības. Banku vidējā svērtā eiro atklātā pozīcija jau kopš 2007. gada 1. pusgada (kad tika atjaunota eiro tīrās atklātas pozīcijas ierobežojuma prasība 10% apmērā no bankas pašu kapitāla[22]) saglabājās 5% robežās attiecībā pret banku pašu kapitālu. 2010. gadā banku eiro vidējās atklātās pozīcijas svārstības bija minimālas: tā samazinājās par 0.1 procentu punktu, t.i., no 2.5% attiecībā pret banku pašu kapitālu gada sākumā līdz 2.4% gada beigās. Savukārt banku vidējā svērtā ASV dolāra atklātā pozīcija nedaudz palielinājās (no 0.6% attiecībā pret banku pašu kapitālu gada sākumā līdz 0.8% gada beigās, t.i., par 0.2 procentu punktiem; sk. 37. att.).

37. attēls

BANKU VIDĒJĀS SVĒRTĀS ATKLĀTĀS VALŪTAS POZĪCIJAS
(% no pašu kapitāla)

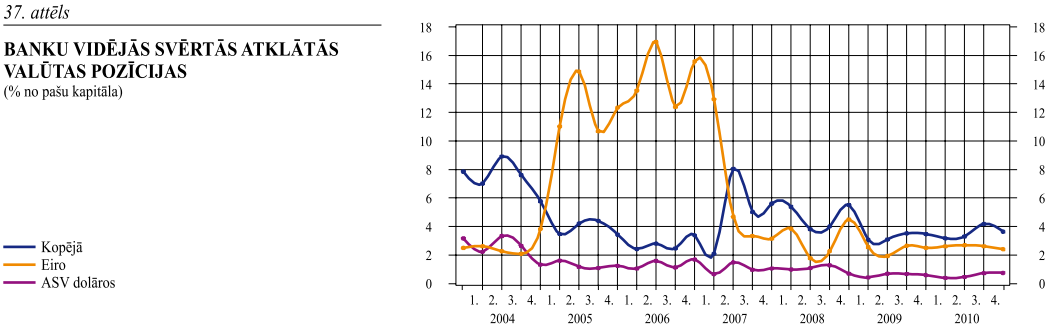

Piezīmes. Par 2008. gada 4. ceturksni–2010. gada 4. ceturksni izmantoti dati, neietverot AS "Parex banka" datus.
Aprēķinos izmantotas atklāto valūtas pozīciju absolūtās vērtības. Par svariem izmantots banku pašu kapitāls. Sakarā ar lata piesaisti eiro no 2005. gada 1. janvāra līdz 2007. gada maijam eiro atklātās pozīcijas netika iekļautas kopējās atklātās valūtas pozīcijas aprēķinā.

Valūtas riska kvantitatīvā rādītāja VaR[23] novērtēšanas rezultāti arī liecina, ka 2010. gadā banku tiešais valūtas risks kopumā saglabājās samērā zemā līmenī (sk. 38. att.). 2010. gadā banku VaR vērtība procentos no banku pašu kapitāla svārstījās 0.02–0.05% robežās, t.i., samērā zemā līmenī.

38. attēls

VALŪTAS RISKS: 1% 10 DIENU VaR NO VALŪTAS SVĀRSTĪBĀM KOPĀ LATVIJAS BANKĀS

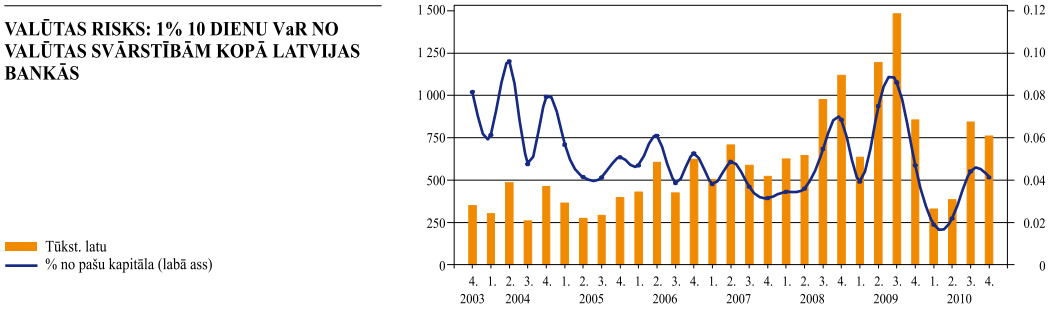

Piezīme. Par 2008. gada 4. ceturksni–2010. gada 4. ceturksni izmantoti dati, neietverot AS "Parex banka" datus.
Jāņem vērā, ka VaR kopā Latvijas bankās iegūts, summējot individuālo banku VaR. Patiesais kopējais banku VaR ir mazāks, jo individuālo banku VaR nav pilnībā pozitīvi korelēti savā starpā.

Jutīguma analīzes rezultāti arī liecina par zemu banku pakļautību tiešajam valūtas riskam. 2010. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu pieauga banku jutīgums pret potenciālo ASV dolāra kursa svārstību palielināšanos (sk. 39. att.). Taču kopējie banku zaudējumi no ASV dolāra kursa attiecībā pret latu kāpuma

[21] Šeit un turpmāk tekstā izmantoti dati par banku kopējās tīrās atklātās valūtas pozīcijas un atsevišķu valūtu tīro atklāto pozīciju dinamiku, VaR vērtībām un jutīgumu pret ASV dolāra svārstībām no 2008. gada 4. ceturkšņa līdz 2010. gada 4. ceturksnim, neietverot AS "Parex banka" datus.
[22] FKTK 26.04.2007. noteikumi Nr. 57 "Grozījumi "Kapitāla pietiekamības aprēķināšanas noteikumos"".
[23] VaR vērtība atspoguļo maksimālos gaidāmos zaudējumus noteiktā laika posmā ar noteiktu varbūtību. 1% 10 dienu VaR no valūtas kursa svārstībām nozīmē, ka nākamajās 10 dienās ir tikai 1% varbūtība, ka zaudējumi no valūtas kursa svārstībām pārsniegs VaR vērtību. Šajā pārskatā VaR iegūts, balstoties uz individuālo banku atklātajām valūtas pozīcijām katra ceturkšņa beigās. Aprēķinos izmantotas vēsturiskās valūtas kursa dienas pārmaiņas viena gada laikā pirms VaR novērtējuma datuma (attiecīgā ceturkšņa pēdējās dienas). Kopš lata piesaistes eiro VaR aprēķinā eiro komponents netiek iekļauts.

par 10% 2010. gada beigās nepārsniegtu 0.05% no banku pašu kapitāla. Arī zaudējumi no ASV dolāra kursa samazinājuma būtu samērā nelieli – aptuveni 0.06% no banku pašu kapitāla.

39. attēls

LATVIJAS BANKU JUTĪGUMS PRET ASV DOLĀRA KURSA SVĀRSTĪBĀM
(kopējie zaudējumi; % no banku pašu kapitāla)

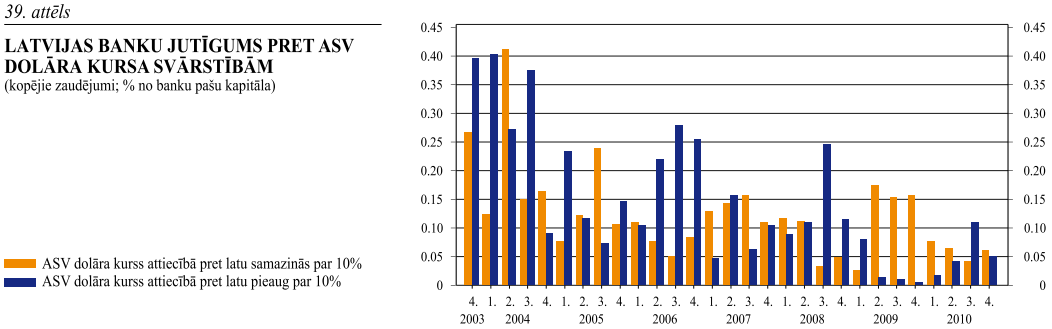

Piezīme. Par 2008. gada 4. ceturksni–2010. gada 4. ceturksni izmantoti dati, neietverot AS "Parex banka" datus.

Banku tiešais valūtas risks ir neliels salīdzinājumā ar banku kopējiem riskiem. 2010. gada beigās ārvalstu valūtas riska prasības daļa banku kapitāla prasību kopsummā veidoja tikai aptuveni 0.5% (kopējā tirgus risku prasības daļa – 1.4%).

4.3. Banku procentu likmju risks

2010. gadā notikušas PJA un PJS termiņstruktūras pārmaiņas. Nedaudz mazinājusies Latvijas banku PJA un PJS sabalansētība termiņu intervālā[24] līdz 1 gadam. Procentu likmju riska vadībā nozīmīgs rādītājs – kumulatīvā 1 gada PJA un PJS attiecība – 2010. gadā nedaudz pieauga un gada beigās bija 1.13 {1.04}[25] (sk. 40. att.). Šādas pārmaiņas galvenokārt noteica PJS samazinājums. PJS sarukumu šajā intervālā veicināja samērā būtisks PJS pret kredītiestādēm un centrālajām bankām kritums un pret procentu likmju pārmaiņām nejutīgo noguldījumu apjoma pieaugums. PJS pret kredītiestādēm un centrālajām bankām apjoms gada laikā saruka aptuveni par 1.5 mljrd. latu. Lielāko daļu šā saistību apjoma veido ilgtermiņa ārvalstu mātesbanku finansējums ar procentu likmes pārskatīšanu periodā līdz 3 mēnešiem. Tāpēc samērā būtiski samazinājās PJS termiņu intervālos līdz 1 mēnesim un 1–3 mēneši. Pret procentu likmju pārmaiņām nejutīgo noguldījumu pieaugums savukārt skaidrojams ar banku noguldījumu procentu likmju noteikšanas nosacījumu pārmaiņām, kuru rezultātā par daļu pieprasījuma noguldījumu (par norēķinu kontiem) vairs netiek maksāti procenti.

40. attēls

LATVIJAS BANKU PJA UN PJS ATTIECĪBA

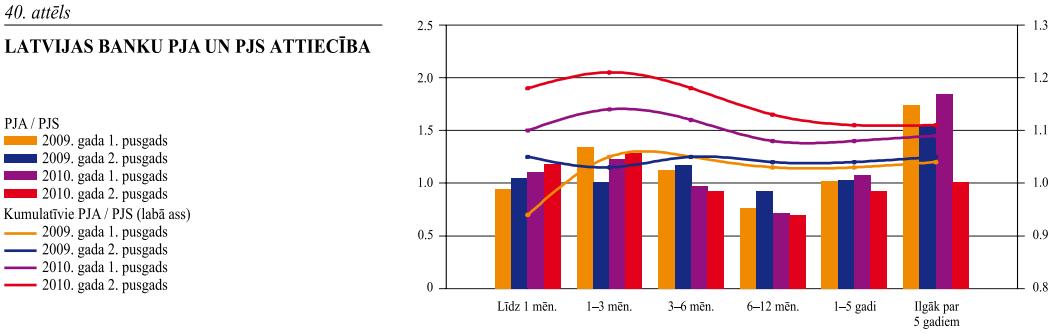

Pārmaiņas PJA un PJS termiņstruktūrā noteica GAP[26] pieaugumu. Kumulatīvā 1 gada GAP attiecība pret banku aktīviem 2010. gada beigās palielinājās līdz 10.6% {3.6%}. Visbūtiskāk (līdz 7.8% {2.1%}) GAP pieauga termiņa intervālā līdz 1 mēnesim, kopš 2009. gada 2. pusgada sarūkot PJS pret kredītiestādēm šajā termiņu intervālā (sk. 41. att.).

[24] PJA un PJS tiek sadalīti termiņu intervālos pēc atlikušā termiņa, t.i., laika no pārskata perioda pēdējās dienas līdz līguma beigu dienai vai dienai, kad saskaņā ar līguma noteikumiem jāveic attiecīgās summas atmaksa un/vai jāpārskata procentu likmes (sk. FKTK 07.03.2008. "Procentu likmju riska pārvaldīšanas, ekonomiskās vērtības samazinājuma aprēķināšanas un procentu likmju riska termiņstruktūras pārskata sagatavošanas normatīvos noteikumus").

[25] Figūriekavās norādīts iepriekšējā gada atbilstošā perioda rādītājs.

[26] GAP noteiktā termiņa intervālā ir starpība starp PJA un PJS vērtību konkrētajā termiņa intervālā. Jo lielāka ir GAP, jo lielāka bankas pakļautība procentu likmju riskam. Ja GAP ir pozitīva, banka cietīs zaudējumus no procentu likmju pazemināšanās, jo, tā kā PJA ir vairāk nekā PJS, bankas procentu ienākumi samazināsies vairāk nekā izdevumi. Ja GAP ir negatīva, banka cietīs zaudējumus no procentu likmju pieauguma, jo, tā kā saistību ir vairāk nekā aktīvu, bankas procentu izdevumi pieaugs vairāk nekā ienākumi.

41. attēls

GAP ĪPATSVARS KOPĒJOS LATVIJAS BANKU AKTĪVOS
(%)

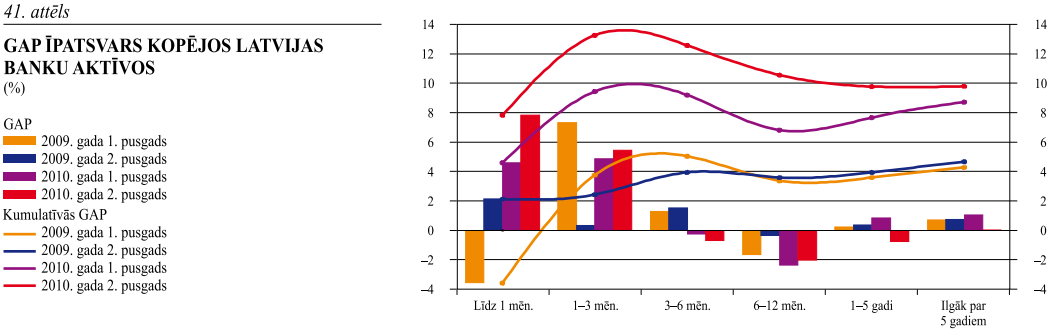

Īstermiņa jutīguma analīzes rezultāti rāda, ka iespējamu procentu likmju paralēlo pārmaiņu ietekme uz Latvijas banku tīrajiem gada procentu ienākumiem[27] 2010. gada beigās kopumā būtu lielāka salīdzinājumā ar iepriekšējā gada beigām, taču tā joprojām ir samērā nenozīmīga (sk. 42. att.).[28] Procentu likmēm paralēli pieaugot par 200 bāzes punktiem[29] (t.i., 2 procentu punktiem), pozitīvā GAP (termiņu intervālos līdz 1 mēnesim un 1–3 mēneši) palielinātu Latvijas banku tīros gada procentu ienākumus par 2.5% no kopējā banku pašu kapitāla. Kopumā, ņemot vērā samērā nelielu negatīvo GAP (termiņu intervālos 3–6 mēneši un 6–12 mēneši), procentu likmes paralēls pieaugums par 200 bāzes punktiem palielinātu banku tīros gada procentu ienākumus par 2.3% (kumulatīvā ietekme) no kopējā banku pašu kapitāla. GAP pārmaiņas noteica banku galveno procentu likmju riska rādītāju sadalījuma pārmaiņas (sk. 42. att.).

42. attēls

ĪSTERMIŅA JUTĪGUMA ANALĪZE: PROCENTU LIKMJU PIEAUGUMA PAR 200 BĀZES PUNKTIEM IETEKME UZ LATVIJAS BANKU TĪRAJIEM GADA PROCENTU IENĀKUMIEM TERMIŅU DALĪJUMĀ
(% no pašu kapitāla)

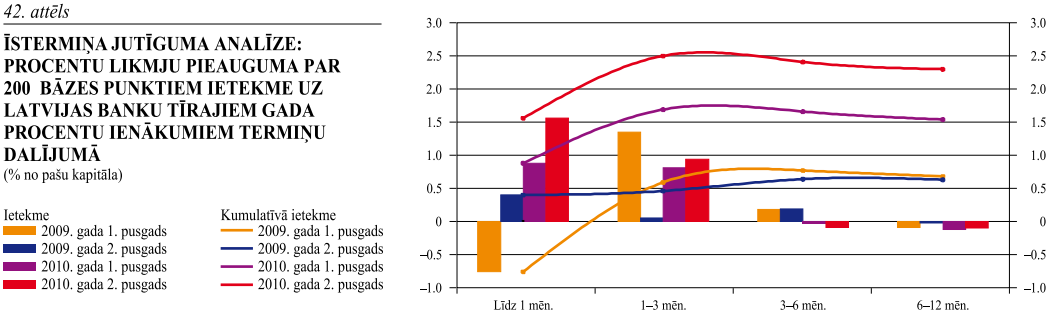

Gandrīz pusei banku procentu likmju kāpums radītu papildu ienākumus. Starpkvartiļu intervāls rāda, ka procentu likmju paralēla pieauguma par 200 bāzes punktiem ietekme uz tīrajiem gada procentu ienākumiem pusei banku būtu starp –0.1%{–1.6%} un 4.7%{2.2%} no pašu kapitāla. Banku dalījumā procentu likmju 200 bāzes punktu šoka gadījumā tīro gada procentu ienākumu maksimālais kāpums sasniegtu 13.7%{8.5%} no pašu kapitāla, savukārt potenciāli maksimālais ienākumu samazinājums sasniegtu 2.1%{4.1%} (sk. 43. att.). 2011. gadā tirgus dalībnieki kopumā gaida nelielu procentu likmju kāpumu. Ņemot vērā gaidas un Latvijas banku GAP pārmaiņu raksturu pēdējo gadu laikā, iespēja, ka bankas 2011. gadā var ciest būtiskus zaudējumus procentu likmju riska materializēšanās dēļ, ir neliela.

Lai novērtētu banku spēju absorbēt īpaši nelabvēlīgu procentu likmju līmeņa pārmaiņu ietekmi uz banku tīrajiem gada procentu ienākumiem, tika veikts stresa tests. Aprēķini pamatojās uz būtiska procentu likmju pieauguma (šoka) scenāriju.

[27] Ietekme uz tīrajiem gada procentu ienākumiem katrā termiņu intervālā tiek aprēķināta, reizinot šā intervāla GAP ar procentu likmju pārmaiņas lielumu un konkrētā termiņa intervāla koeficientu, kas raksturo gada daļu, kad šā intervāla GAP būs aktīva. Koeficienta aprēķinā pieņemts, ka procentu likmju pārmaiņas notiek intervāla vidū. Tā, piemēram, 3–6 mēnešu intervāla koeficientu aprēķina šādi: (12 − 0.5 x (3 + 6))/12 = 0.625. Kopējā ietekme uz gada peļņu ir pirmo četru termiņu intervālu ietekmju summa.

[28] Tā kā īstermiņa jutīguma analīze balstās uz GAP metodi, netiek ņemta vērā procentu likmju ietekme uz bankas ekonomisko vērtību un aprēķinu pamats procentu ienākumiem ir banku bilances struktūra 2010. gada beigās.

[29] EBI (CEBS), balstoties uz Bāzeles Komitejas rekomendācijām, iesaka standarta procentu likmju negaidītās paralēlās pārmaiņas (procentu likmju šoka parametra) lieluma noteikšanu 200 bāzes punktu līmenī. Avoti: *Principles for the Management and Supervision of Interest Rate Risk. Basel Committee on Banking Supervision. July 2004; Technical aspects of the management of interest rate risk arising from non-trading activities under the supervisory review process. Committee of European Banking Supervision. October 2006.* Šāds procentu likmju šoka parametra lielums pašlaik ietverts arī FKTK "Procentu likmju riska pārvaldīšanas, ekonomiskās vērtības samazinājuma aprēķināšanas un procentu likmju riska termiņstruktūras pārskata sagatavošanas normatīvajos noteikumos".

43. attēls

ĪSTERMIŅA JUTĪGUMA ANALĪZE: PROCENTU LIKMJU PIEAUGUMA PAR 200 BĀZES PUNKTIEM KUMULATĪVĀ IETEKME UZ LATVIJAS BANKU TĪRAJIEM GADA PROCENTU IENĀKUMIEM BANKU DALĪJUMĀ

(% no pašu kapitāla)

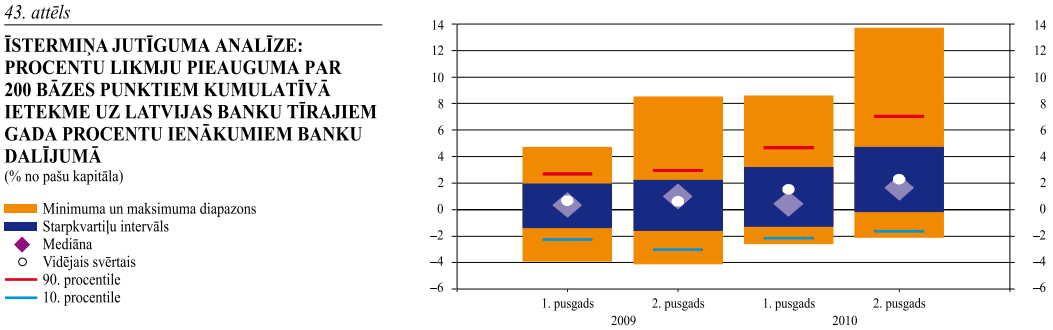

Būtiska procentu likmju pieauguma (šoka) scenārija pieņēmumi ir šādi:
– procentu likmju pārmaiņas notiek termiņa intervāla vidū;
– banku procentu likmju riska pozīcijas[30] novērtējuma brīdī atbilst stāvoklim 2010. gada beigās;
– procentu likmju pieaugums (šoks) atsevišķos termiņu intervālos (t.i., līdz 1 mēnesim, 1–3 mēneši, 3–6 mēneši, 6–12 mēneši) notiek tikai banku saistību pusē;
– aktīvu pusē ienesīguma līknes kāpums nenotiek (ir maznozīmīgs)[31];
– lata procentu likmju pieauguma (šoka) vērtība vienāda ar attiecīgo šoka vērtību eiro;
– procentu likmju pieauguma (šoka) vērtība pārējām valūtām (izņemot latu, eiro un ASV dolāru) vienāda ar eiro un ASV dolāra šoku vērtību aritmētisko vidējo.

2010. gada beigās banku bilancēs lielākās tīrās procentu likmju riska pozīcijas bija eiro, ASV dolāros un latos. Lai novērtētu minēto valūtu procentu likmju iespējamās dinamikas ietekmi uz banku pakļautību procentu likmju riskam, būtiska procentu likmju pieauguma (šoka) scenārijs paredz šādu pieņēmumu. Procentu likmju pieauguma (šoka) apmērs katrā termiņu intervālā noteikts kā starpība starp EURIBOR, *Eurodollar* un pārējo valūtu 3 mēnešu naudas tirgus indeksa implicētās nākotnes likmes 90% konfidences intervāla augšējo robežu (sk. 6. tabulu) un aktuālo 3 mēnešu naudas tirgus indeksa vērtību aprēķina brīdī (t.i., 09.03.2011.).

6. tabula

EURIBOR, *EURODOLLAR* UN PĀRĒJO VALŪTU 3 MĒNEŠU NAUDAS TIRGUS INDEKSA IMPLICĒTĀS NĀKOTNES LIKMES 90% KONFIDENCES INTERVĀLA AUGŠĒJĀ ROBEŽA[32]

(%)

	Līdz 1 mēnesim	1–3 mēneši	3–6 mēneši	6–12 mēneši
Eiro	1.2964	1.6093	2.0975	2.4730
ASV dolārs	0.3762	0.4663	0.5664	0.8769
Pārējās valūtas[33]	0.8363	1.0378	1.3320	1.6750

Stresa testa rezultāti liecina, ka īpaši nelabvēlīga procentu likmju pieauguma scenārija īstenošanās neradītu būtisku negatīvu ietekmi uz banku procentu likmju riska šoku absorbētspēju. Visas bankas bez papildu kapitāla palielināšanas spētu absorbēt papildu zaudējumus, kuri kopumā sasniegtu 1.5% no banku pašu kapitāla. Banku kopējais KPR samazinātos tikai par 0.2 procentu punktiem.

Procentu likmju līmeņa pārmaiņas finanšu tirgū ietekmē ne tikai banku ienākumus, bet arī banku aktīvu, saistību un ārpusbilances pozīciju ekonomisko vērtību.[34] Procentu likmju pārmaiņu ietekmi uz banku ienākumiem un banku ekonomisko vērtību var uzskatīt par divām atsevišķām, bet savstarpēji saistītām procentu likmju riska izpausmēm. Uz bankas ekonomisko vērtību balstītas jutīguma analīzes rezultāti sniedz plašāku (ilgtermiņa) skatījumu uz procentu likmju pārmaiņu potenciālo ietekmi uz banku finansiālo stāvokli. Savukārt uz tīrajiem gada procentu ienākumiem balstīta jutīguma analīze sniedz vērtējumu tikai īstermiņa perspektīvā.

Jutīguma analīzes rezultāti rāda, ka procentu likmju riska ietekme uz banku ekonomisko vērtību kopumā joprojām bija neliela. 2010. gada beigās Latvijas banku ekonomiskās vērtības samazinājums pēkšņu un ne-

[30] Tīrā procentu likmju riska pozīcija ir garo un īso pozīciju starpība (sk. FKTK "Procentu likmju riska pārvaldīšanas, ekonomiskās vērtības samazinājuma aprēķināšanas un procentu likmju riska termiņstruktūras pārskata sagatavošanas normatīvos noteikumus").
[31] Šāds konservatīvs pieņēmums veikts, ņemot vērā banku GAP specifiku termiņu intervālos līdz 1 gadam, lai nonivelētu ienesīguma līknes kāpuma pozitīvo ietekmi uz banku tīrajiem gada procentu ienākumiem. Tas ļauj novērtēt banku spēju absorbēt tīro gada procentu ienākumu samazinājumu banku pasīvu sadārdzināšanās dēļ.
[32] Avots: *Bloomberg*.
[33] Aprēķināts kā EURIBOR un *Eurodollar* 3 mēnešu naudas tirgus indeksa nākotnes likmes 90% konfidences intervāla augšējo robežu vērtību aritmētiskais vidējais (sk. scenārija pieņēmumus).
[34] Bankas ekonomiskā vērtība ir no bankas bilances un ārpusbilances prasībām un saistībām gaidāmās nākotnes tīrās naudas plūsmas diskontētā vērtība.

gaidītu procentu likmju pārmaiņu dēļ netirdzniecības portfelī sasniegtu aptuveni 1.7% {1.4%} no kopējā banku pašu kapitāla, kas kopumā liecina par banku samērā nelielu pakļautību procentu riskam ilgtermiņa perspektīvā.

Pusei banku ekonomiskās vērtības samazinājums procentu likmju pieauguma dēļ nepārsniegtu 5% no pašu kapitāla. Banku dalījumā ekonomiskās vērtības maksimālais palielinājums procentu likmju paralēla kāpuma par 200 bāzes punktiem gadījumā bankām 2010. gada beigās būtu 3.4%{3.9%} no pašu kapitāla, savukārt ekonomiskās vērtības maksimālais kritums sasniegtu 16.6%{14.6%} (sk. 44. att.). Pusei banku procentu likmju paralēla kāpuma par 200 bāzes punktiem ietekme uz ekonomisko vērtību būtu starp 0.7%{–0.3%} un –4.9%{–4.7%} no pašu kapitāla – uz to norāda starpkvartiļu intervāls.

44. attēls

JUTĪGUMA ANALĪZE: PROCENTU LIKMJU PIEAUGUMA PAR 200 BĀZES PUNKTIEM IETEKME UZ LATVIJAS BANKU EKONOMISKO VĒRTĪBU BANKU DALĪJUMĀ
(% no pašu kapitāla)

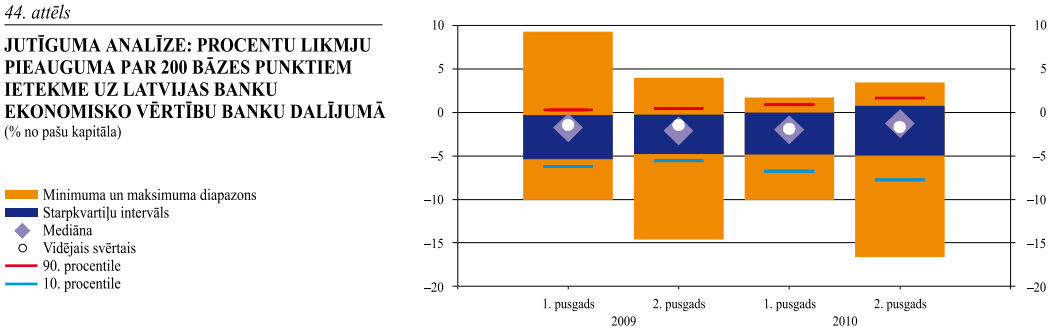

Apkopojot jutīguma analīzes un stresa testa rezultātus, var secināt, ka, neraugoties uz PJA un PJS termiņstruktūras pārmaiņām, kopumā 2010. gadā Latvijas banku tiešā pakļautība procentu likmju riskam bija ierobežota. Tomēr, turpmāk saglabājoties GAP pieauguma tendencei, bankām būtu jāpievērš lielāka uzmanība PJA un PJS sabalansēšanai.

5. NFS DARBĪBAS RISKI

Kopējie NFS aktīvi 2010. gadā turpināja samazināties (līdz 3 205.7 milj. latu; sk. 45. att.), un NFS īpatsvars finanšu nozarē 2010. gada beigās saruka līdz 12.7%. NFS aktīvos dominējošo lomu saglabāja līzinga sabiedrības un citi finanšu starpnieki, kuru pamatdarbība saistīta ar pārējo kredītu izsniegšanu, arī t.s. ātro kredītu sniedzēji un lombardi, veidojot aptuveni 80% NFS aktīvu. NFS aktīvu kritumu visbūtiskāk noteica līzinga kompāniju aktīvu samazinājums.

45. attēls

NFS AKTĪVU STRUKTŪRA
(mljrd. latu)

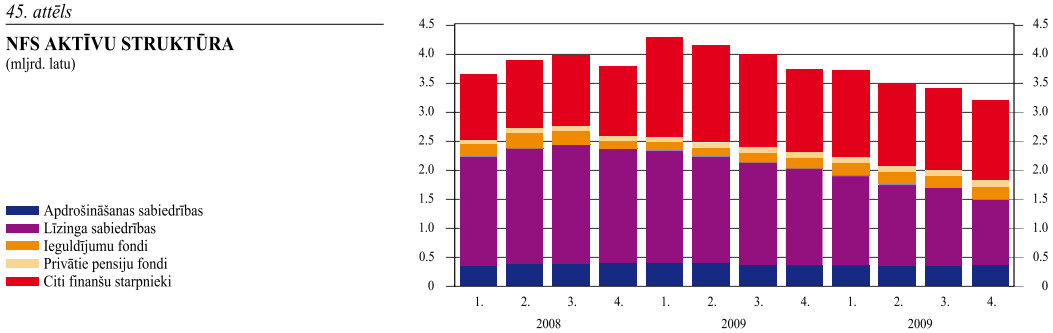

Neraugoties uz līzinga portfeļa atlikuma samazinājumu, 2010. gada 2. pusgadā līzinga tirgū bija manāmas pozitīvas tendences – pirmo reizi kopš 2007. gada pieauga no jauna izsniegto līzinga aizdevumu apjoms (par 88.3% 2010. gada 4. ceturksnī salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu). Lielākais kāpums bija finanšu līzinga segmentā ar līguma darbības termiņu 1–5 gadi. Kopumā līzinga portfeļa atlikums turpināja samazināties vienmērīgā tempā (–26.5% 2010. gada 4. ceturksnī salīdzinājumā ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu). Nozaru dalījumā nefinanšu sabiedrību līzinga atlikuma krituma temps palēninājās transporta, glabāšanas un sakaru un ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes nozarē. Līzinga portfeļa struktūra 2010. gadā nemainījās: līzinga aizdevumu nefinanšu sabiedrībām atlikums bija vidēji 76%, bet aizdevumu mājsaimniecībām atlikums – vidēji 20%.

Arī citu finanšu starpnieku aizdevumu atlikums 2010. gadā turpināja samazināties, un to aizdevumu struktūra būtiski nemainījās. Citi finanšu starpnieki nedaudz vairāk kā pusi visu aizdevumu 2010. gadā

izsniedza rezidentiem (t.sk. 42% – patēriņa kredītu privātpersonām), bet pārējos – nerezidentiem (galvenokārt ārpus eiro zonas esošo valstu rezidentiem).

Tāpat kā iepriekš, līzinga sabiedrības savu darbību finansēja, pārsvarā izmantojot no rezidentu MFI un nerezidentu MFI piesaistītos aizdevumus. Līzinga sabiedrību kopējo aizņēmumu attiecība pret aktīviem veidoja 91% (2009. gadā – 94%). Rezidentu MFI kredītu nozīme līzinga sabiedrību finansējumā samazinājās, bet no nerezidentu MFI piesaistītā finansējuma apjoms ievērojami palielinājās: 2009. gadā aizņēmumu no nerezidentu MFI īpatsvars aktīvos bija 30%, bet 2010. gadā – aptuveni 60% (rezidentu MFI aizdevumi veidoja attiecīgi 34.6% un 28.4% aktīvu).

Citu finanšu starpniecības institūciju finansējums no rezidentu un nerezidentu MFI piesaistīto aizdevumu veidā bija mazāks nekā līzinga sabiedrību finansējums. 2010. gadā citu finanšu starpnieku kopējie aizņēmumi veidoja vidēji 51% aktīvu (2009. gadā – 60% aktīvu), t.sk. aizņēmumi no rezidentu MFI – 9.6% aktīvu (2009. gadā – 14.8% aktīvu).

Dzīvības apdrošināšanas sabiedrību parakstīto apdrošināšanas prēmiju apjoms 2010. gadā nozīmīgi pārsniedza 2009. gadā parakstīto prēmiju apjomu, tomēr tas joprojām bija nedaudz mazāks nekā 2008. gadā. Savukārt izmaksāto apdrošināšanas atlīdzību apjoms bija mazāks nekā 2009. un 2008. gadā. Tādējādi uzlabojās apdrošināšanas darbības tehniskais rezultāts, kas bija pamatā dzīvības apdrošināšanas kompāniju peļņai 2010. gadā. Pretstatā norisēm dzīvības apdrošināšanas tirgū nedzīvības apdrošināšanas sabiedrību bruto parakstīto apdrošināšanas prēmiju apjoms 2010. gadā turpināja kristies, un arī izmaksāto apdrošināšanas atlīdzību apjoms bija nedaudz mazāks nekā 2009. gadā. Tādējādi nedzīvības apdrošinātāju peļņa 2010. gadā bija mazliet lielāka nekā iepriekšējā gadā.

Apdrošinātāju ieguldījumu portfelis būtiski nemainījās. Bija vērojama tendence piesardzīgi palielināt ieguldījumus nefiksēta ienākuma instrumentos dzīvības apdrošināšanas segmentā. Dzīvības apdrošinātāju ieguldījumu portfelī vislielākais joprojām bija termiņnoguldījumu kredītiestādēs īpatsvars (2010. gadā – vidēji 55% visu ieguldījumu finanšu instrumentu tirgū; 2009. gadā – 59%), nemainīgs saglabājās ieguldījumu īpatsvars fiksēta ienākuma vērtspapīros (vidēji 38%). Vienlaikus ieguldījumi nefiksēta ienākuma vērtspapīros, t.i., ieguldījumu fondu apliecībās, pieauga līdz 6.4%, lai arī iepriekš ilgstoši šādu ieguldījumu apjoms bija daudz mazāks. Nedzīvības apdrošinātāju noguldījumi finanšu tirgū pārsvarā izvietoti parāda vērtspapīros un citos vērtspapīros ar fiksētu ienākumu (2010. gadā – vidēji 58% visu ieguldījumu finanšu instrumentos) un termiņnoguldījumos kredītiestādēs (2010. gadā – vidēji 31% kopējā ieguldījumu apjoma finanšu instrumentos).

Ieguldījuma fondu īpatsvars NFS sektorā ir samērā neliels, tādējādi, lai arī tie ir aktīvi finanšu tirgu dalībnieki, ieguldījumu fondu ietekme uz norisēm finanšu sektorā bija neliela. Ieguldījumu fondu neto aktīvi 2010. gadā pieauga par 21.8% un gada beigās bija 204.3 milj. latu. Ieguldījumu fondu attīstību 2010. gadā noteica lielākas riska investīcijas: neto ieguldījumu plūsma uz naudas tirgus fondiem 2010. gadā samazinājās, bet uz fondiem, kas orientēti uz risku, piemēram, uz akciju fondiem, plūsma 2010. gadā palielinājās. Savukārt neto ieguldījumu plūsma uz slēgtajiem ieguldījumu fondiem, kas lielākoties ir banku veidotie nekustamā īpašuma fondi, bija stabila un nedaudz mazāka nekā 2009. gada 2. pusgadā. Ieguldījumu fondu struktūrā joprojām lielākais bija termiņnoguldījumu īpatsvars (36.7%; 2009. gadā – 41.5%). Akciju un citu vērtspapīru ar nefiksētu ienākumu turējuma īpatsvars kopējā ieguldījumu portfelī 2010. gada beigās bija 14.4% (2009. gada beigās – 5.3%). Kopējais ieguldījumu apjoms nekustamajā īpašumā 2010. gadā bija 7% no kopējā ieguldījumu portfeļa.

Privāto pensiju fondu aktīvi palielinājās visu gadu, 2010. gada beigās sasniedzot 114.3 milj. latu. Tas liecina par pozitīvu esošo un jauno dalībnieku iemaksu un fondu darbības dinamiku. Ņemot vērā pensiju fondu darbības specifiku, ieguldījumu struktūra būtiski nemainījās un pārsvarā līdzekļi tika ieguldīti instrumentos ar nelielu risku – noguldījumos kredītiestādēs un augsta reitinga obligācijās.

Aplūkojot NFS darbību finanšu sistēmas stabilitātes kontekstā, nelielā kopējā apjoma dēļ NFS nerada būtiskus riskus Latvijas finanšu sistēmas stabilitātei. NFS sektoru darbības riski galvenokārt saistīti ar tautsaimniecības turpmāko attīstību. Atsevišķos NFS sektoros darbību ietekmēs arī paredzamie tiesību aktu grozījumi, piemēram, 2011. gada rudenī paredzēts sākt t.s. ātro kredītu sniedzēju licencēšanu, kas, visticamāk, radīs korekcijas citu finanšu starpnieku tirgū. Ar ieguldījumu pārvaldi saistītajos NFS sektoros riski kopumā saistīti ar finanšu tirgus riskiem pasaules mērogā, t.sk. procentu likmju kāpumu. Riski apdrošināšanas sektorā galvenokārt saistīti ar tautsaimniecības attīstību un apdrošinātāju spēju palielināt apdrošināšanas segumu, savukārt finanšu jomā apdrošinātāju riski saistīti ar ieguldījumu pārvaldīšanu, jo šīs sabiedrības ir lielākie institucionālie investori finanšu tirgū.

6. FINANŠU INFRASTRUKTŪRA

6.1. Maksājumu sistēmas

Latvijas Banka 2010. gadā veica sistēmiskā riska novērtējumu Latvijas Bankas maksājumu sistēmās SAMS, EKS un TARGET2-Latvija. Veicot sistēmiskā riska novērtējumu, Latvijas Banka izmantoja trīs rādītājus: 1) maksājumu sistēmu īpatsvaru attiecīgo maksājumu segmentā; 2) koncentrācijas rādītāju, kas ir piecu lielāko dalībnieku īpatsvars maksājumu sistēmā; 3) norēķina efekta rādītāju (norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāti maksājumu sistēmās).

SAMS

SAMS ir liela apjoma reālā laika latu maksājumu bruto norēķinu sistēma, kuru izmanto starpbanku maksājumiem, monetāro operāciju norēķiniem, neliela apjoma maksājumu sistēmu un vērtspapīru norēķinu sistēmu norēķiniem, kā arī steidzamu vai liela apjoma klientu maksājumu veikšanai. Tāpēc SAMS galvenokārt raksturo apjoma rādītāji.

2010. gadā SAMS apstrādāti 73.2 tūkst. starpbanku maksājumu, kuru apjoms bija 152.6 mljrd. latu, tādējādi skaita un apjoma ziņā veicot attiecīgi 89.0% un 96.3% no starpbanku kredīta pārvedumiem latos (sk. 46. att.). Pārējo daļu veidoja Latvijas banku savstarpējie kredīta pārvedumi, izmantojot korespondentattiecības.

46. attēls

SAMS APGROZĪJUMA DAĻA LATOS VEIKTAJOS STARPBANKU KREDĪTA PĀRVEDUMOS
(%)

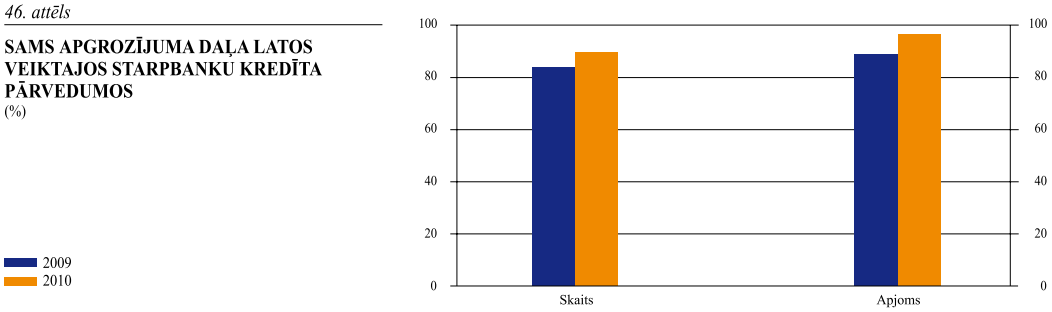

Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu 2010. gadā SAMS skaita koncentrācijas rādītājs pieauga no 72.3% līdz 73.0% un apjoma koncentrācijas rādītājs samazinājās no 85.1% līdz 81.3% (sk. 47. att.). SAMS apjoma koncentrācijas rādītāja kritumu galvenokārt ietekmēja kredītiestāžu pāreja uz noguldījumu iespējas uz septiņām dienām izmantošanu, mazāk izmantojot noguldījumu iespēju uz nakti. Lai gan SAMS apjoma koncentrācijas rādītājs pārsniedz ECB noteikto 80% robežu, tas neliecina par nozīmīgu domino efekta iespējamību sistēmā, jo piecu lielāko sistēmas dalībnieku skaitā ietilpst arī Latvijas Banka, kas nav pakļauta likviditātes riskam un kredītriskam.

47. attēls

SAMS KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI
(%)

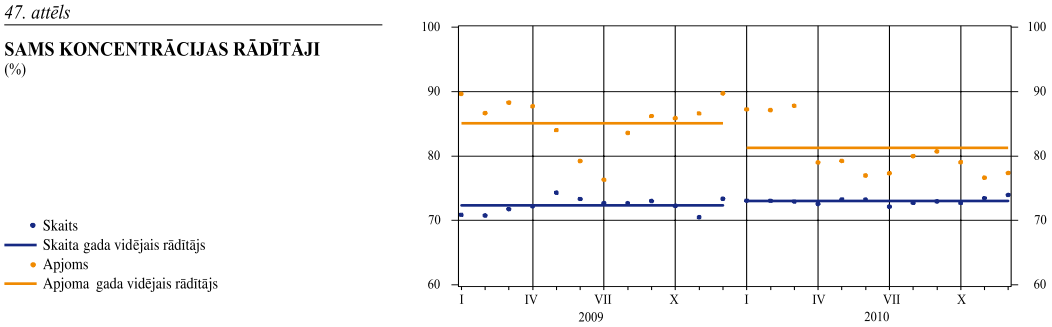

2010. gadā SAMS starpbanku maksājumu apjoms palielinājās par 0.8% (līdz 152.6 mljrd. latu), bet klientu maksājumu apjoms samazinājās par 19.9% (līdz 8.8 mljrd. latu). Savukārt starpbanku maksājumu skaits saruka par 7.0% (līdz 73.2 tūkst.), bet klientu maksājumu skaits – par 2.4% (līdz 96.3 tūkst.). Starpbanku un klientu maksājumi veidoja attiecīgi 43.2% un 56.8% no maksājumu kopskaita, bet starpbanku un klientu maksājumu apjoms veidoja attiecīgi 94.5% un 5.5% no maksājumu kopapjoma.

2010. gadā banku maksājumu apjoma koncentrācijas rādītājs (81.4%) par 0.7 procentu punktiem pārsniedza klientu maksājumu apjoma koncentrācijas rādītāju (80.7%; sk. 48. att.). Abu maksājumu veidu koncentrācijas rādītājs salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu samazinājās.

48. attēls

SAMS MAKSĀJUMU APJOMA KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI
(%)

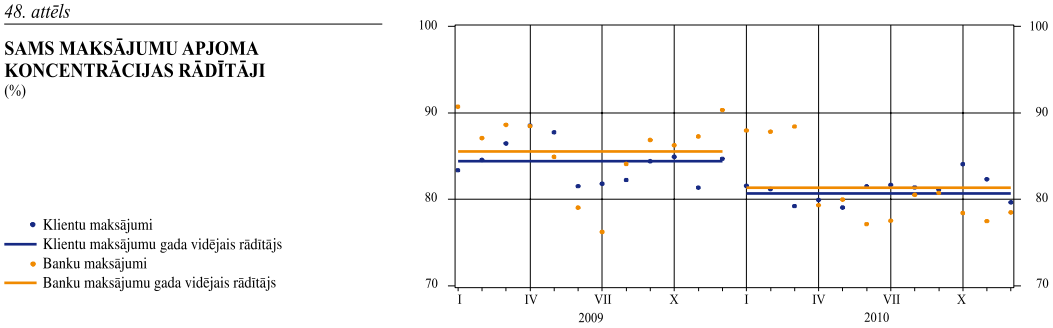

Sistēmisko risku jeb t.s. domino efekta iespēju papildus koncentrācijas rādītājam un maksājumu sistēmas īpatsvaram attiecīgo maksājumu segmentā ietekmē norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāte sistēmās, ko bruto norēķinu sistēmās raksturo norēķiniem izmantoto līdzekļu īpatsvars kontu atlikumos.

Finanšu tirgos norēķiniem latos tiek izmantoti banku norēķinu konti Latvijas Bankā. Attiecīgais efektivitātes rādītājs tiek aprēķināts, attiecinot banku nosūtītos maksājumus SAMS pret banku kontu atlikumiem Latvijas Bankā. Šo kontu atlikumus būtiski ietekmē Latvijas Bankas noteiktā rezervju norma (3% banku saistībām ar termiņu ilgāku par 2 gadiem un 5% banku saistībām ar termiņu līdz 2 gadiem), kas 2010. gadā (tāpat kā 2009. gadā) netika mainīta. 2010. gadā būtiska ietekme bija arī Latvijas Bankas noguldījumu iespējas uz septiņām dienām ieviešanai, kas samazināja SAMS apgrozījuma apjomu, jo līdz tam bankas izmantoja noguldījumu iespēju uz nakti Latvijas Bankā. 2010. gadā banku dienas vidējais kontu atlikums Latvijas Bankā (698.7 milj. latu) bija par 1.4% mazāks nekā 2009. gadā. Savukārt banku maksājumu apjoms SAMS 2010. gadā saruka par 12.6% (līdz 96.9 mljrd. latu). Kopumā tas radīja SAMS norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitātes samazinājumu no 62.6% 2009. gadā līdz 55.0% 2010. gadā (sk. 49. att.), t.i., kontos esošie līdzekļi SAMS maksājumos tika apgrozīti 0.6 reizes.

Visi trīs sistēmiskā riska novērtēšanas rādītāji 2010. gadā raksturoja SAMS kā sistēmu, kas nodrošina tās dalībniekiem un visai finanšu sistēmai efektīvu un drošu maksāšanas vidi.

49. attēls

SAMS NORĒĶINU LĪDZEKĻU IZMANTOŠANAS EFEKTIVITĀTE
(%)

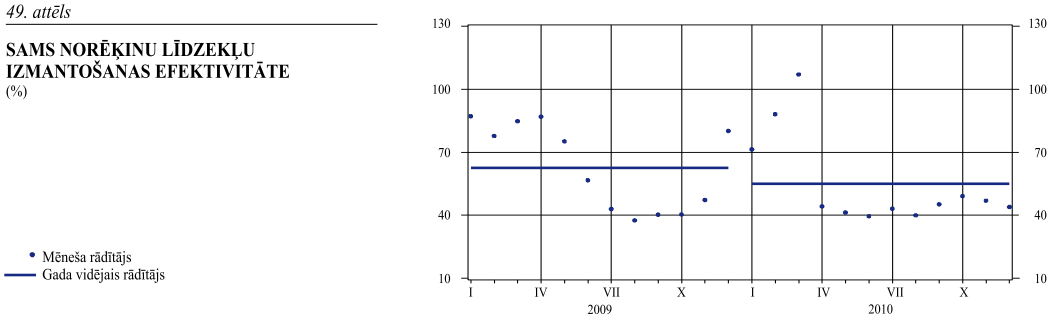

EKS

EKS ir neliela apjoma latu un eiro maksājumu neto norēķinu sistēma ar diviem norēķinu cikliem dienā. 2010. gada 9. novembrī būtiski mainīta sistēmas eiro norēķinu funkcionalitāte, mainot maksājuma ziņojuma standartu, ieviešot vēl vienu norēķinu ciklu un nodrošinot eiro pārrobežu kredīta pārvedumu ziņojumu apmaiņu ar Eiro banku asociācijas STEP2 sistēmu (PE-ACH; *Pan-European Automated Clearing House* – Eiropas automatizētais klīringa centrs), izmantojot *Deutsche Bundesbank* sistēmu *SEPA Clearer*. EKS tiek izmantota neliela apjoma klientu maksājumiem, tāpēc to galvenokārt raksturo maksājumu skaita rādītāji.

EKS latu norēķinos 2010. gadā apstrādāti 74.8% (32.8 milj.) un 74.9% (10.5 mljrd. latu) neliela apjoma latos veikto klientu kredītu pārvedumu starp bankām (2009. gadā – attiecīgi 75.1% un 72.8%; sk. 50. att.). Atlikušo daļu veidoja atsevišķu Latvijas banku savstarpējie norēķini par klientu kredīta pārvedumiem.

2010. gadā EKS latos veikto maksājumu skaita koncentrācijas rādītājs (78.3%) nedaudz samazinājās salīdzinājumā ar 2009. gadu (79.6%; sk. 51. att.). Arī EKS latos veikto maksājumu apjoma koncentrācija nedaudz samazinājās (no 79.1% 2009. gadā līdz 78.2% 2010. gadā). EKS latu norēķinu gada vidējais koncentrācijas rādītājs 2010. gadā gan maksājumu skaita, gan apjoma ziņā bija zemāks par ECB noteikto 80% robežu. 2010. gadā kopējais EKS latu maksājumu skaits palielinājās par 991.3 tūkst. jeb 3.1% (līdz 32.8 milj.), bet apjoms – par 339.4 milj. jeb 3.3% (līdz 10.5 mljrd. latu).

50. attēls

EKS LATU NORĒĶINU APGROZĪJUMA DAĻA LATOS STARP BANKĀM VEIKTAJOS KLIENTU KREDĪTA PĀRVEDUMOS
(%)

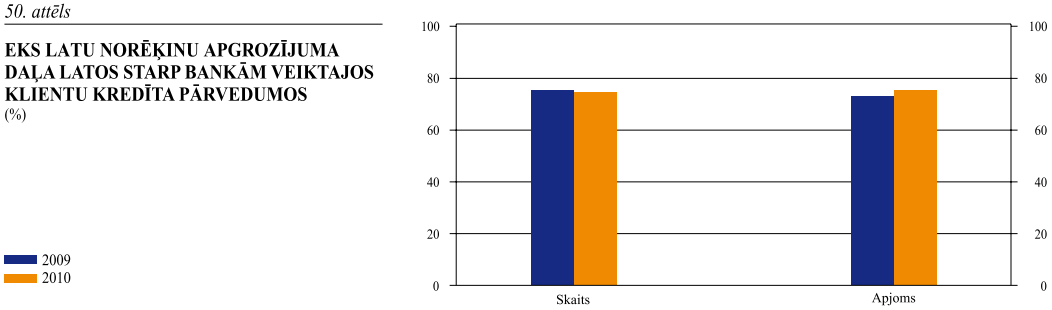

51. attēls

EKS LATOS VEIKTO MAKSĀJUMU KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI
(%)

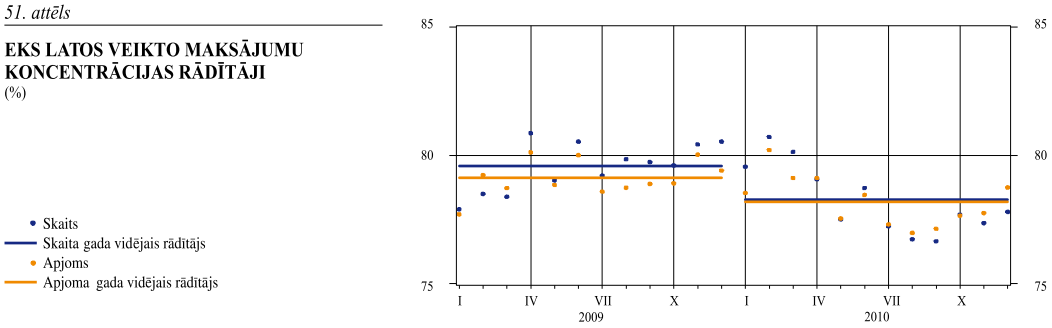

2010. gadā EKS latu norēķinos pirmajā norēķinu ciklā tika apstrādāti 69.9% no visiem latos veiktajiem maksājumiem skaita ziņā un attiecīgi 57.0% no abos norēķinu ciklos apstrādāto latos veikto maksājumu apjoma. 2010. gadā pirmajā norēķinu ciklā tika apstrādāti 22.9 milj. maksājumu 6.0 mljrd. latu apjomā un otrajā norēķinu ciklā – 9.9 milj. maksājumu 4.5 mljrd. latu apjomā. Salīdzinājumā ar 2009. gadu EKS latos veikto maksājumu pirmajā norēķinu ciklā kopējais maksājumu skaits pieauga par 6.1% un apjoms – par 3.1%, savukārt otrajā norēķinu ciklā veikto maksājumu skaits saruka par 3.1%, bet apjoms pieauga par 3.7%. EKS kā neliela apjoma maksājumu sistēmu galvenokārt raksturo maksājumu skaita rādītāji. Salīdzinot abu latos veikto maksājumu ciklu maksājumu skaita koncentrācijas rādītājus (sk. 52. att.), pirmajā norēķinu ciklā 2010. gadā tas bija par 11.1 procentu punktu augstāks nekā otrajā norēķinu ciklā (attiecīgi 81.6% un 70.5%), turklāt bija vērojama tendence rādītājiem abos norēķinu ciklos samazināties. EKS funkcionalitāte, kas paredz iespēju gadījumā, ja maksājums netiek izpildīts pirmajā norēķinu ciklā, izpildīt to otrajā norēķinu ciklā, mazina pirmā norēķinu cikla koncentrācijas rādītāja ietekmi uz sistēmisko risku.

Sistēmisko risku papildus koncentrācijas rādītājam un maksājumu sistēmas īpatsvaram nosaka norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāte maksājumu sistēmās.

52. attēls

EKS LATOS VEIKTO MAKSĀJUMU SKAITA KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI
(%)

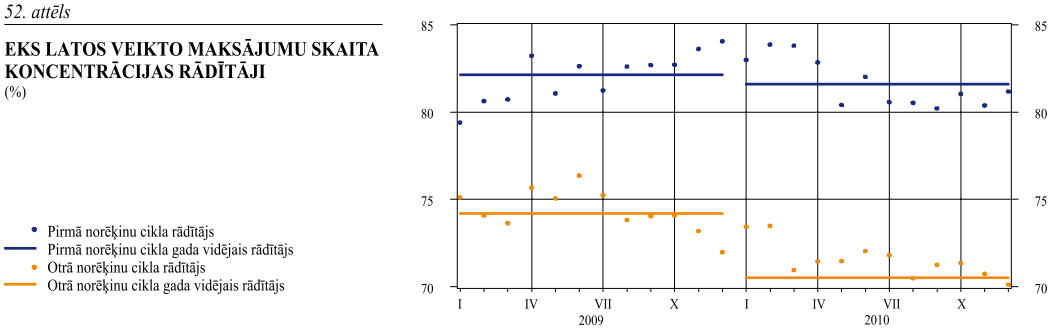

Neto norēķinu sistēmās, t.sk. EKS, norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāti raksturo neto norēķina efekta rādītājs, t.i., sistēmas dalībnieku neto debeta pozīciju apjoma attiecība pret kopējo sistēmas apgrozījumu. Saskaņā ar ECB metodiku, ja sistēmas neto norēķina efekta rādītājs ir mazāks par 10%, tiek uzskatīts, ka sistēma ir augsti efektīva (ar augstu neto norēķina efektu, t.i., lielākā daļa transakciju tiek savstarpēji ieskaitītas un sistēmas dalībniekiem kontā nav nepieciešams papildu likviditātes nodrošinājums). Tomēr norēķinu kļūdu gadījumā augstais neto norēķina efekts var kļūt par nozīmīgu risku, jo sistēmas dalībniekiem rodas papildu saistības, kas var izraisīt likviditātes riska un kredītriska izplatību sistēmā. 2010. gadā EKS latos veikto maksājumu pirmā un otrā norēķinu cikla neto norēķina efekta rādītājs bija attiecīgi 27.2% un 17.8% (sk. 53. att.). Tādējādi

2010. gadā netika konstatēts būtisks neto norēķina risks latos veiktajiem maksājumiem vai tā palielināšanās. Latos veikto maksājumu neto norēķina pozīciju apjoms pirmajā norēķinu ciklā pieauga par 3.8%, bet otrajā norēķinu ciklā samazinājās par 8.3%, savukārt EKS latos veikto maksājumu apjoms pirmajā norēķinu ciklā palielinājās par 3.1%, bet otrajā norēķinu ciklā – par 3.7%. Tādējādi salīdzinājumā ar 2009. gadu latos veikto maksājumu pirmā norēķinu cikla norēķina efekta rādītājs pieauga par 0.2 procentu punktiem, bet otrā norēķinu cikla norēķina efekta rādītājs samazinājās par 2.3 procentu punktiem.

53. attēls

EKS LATOS VEIKTO MAKSĀJUMU NETO NORĒĶINA EFEKTA RĀDĪTĀJI
(%)

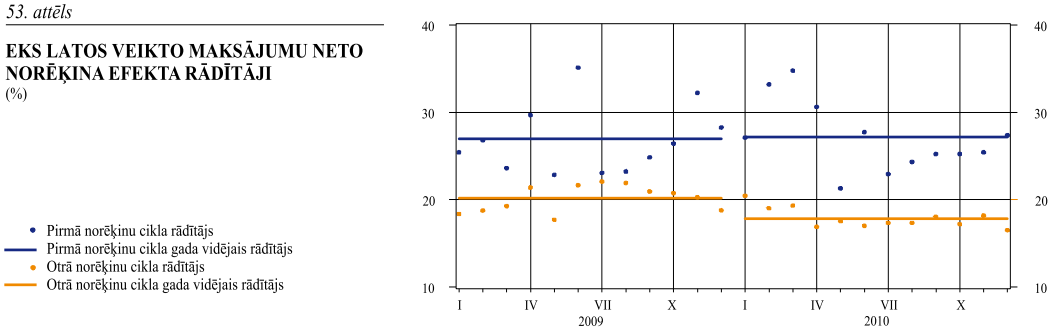

Tā kā 2010. gadā EKS dalībnieku latos veikto maksājumu neto debeta pozīciju apjoms salīdzinājumā ar banku norēķinu kontu atlikumiem Latvijas Bankā bija mazs (vidēji 0.2%), neto norēķina efekts neradīja papildu latu norēķinu līdzekļu nepieciešamību (likviditātes risku) sistēmā.

Ar 2008. gadu EKS uzsāka neliela apjoma eiro veikto maksājumu apstrādi. Tas EKS dalībniekiem sniedz iespēju klientu eiro veiktos maksājumus starp Latvijas bankām izpildīt vienas dienas laikā – līdzīgi kā latos veiktos maksājumus. Nepieciešamību veikt maksājumus līdz darbadienas beigām nosaka Starptautisko norēķinu bankas "Sistēmiski nozīmīgu maksājumu sistēmu pamatprincipu" IV pamatprincips.

2010. gadā veiktas būtiskas sistēmas funkcionalitātes pārmaiņas, lai nodrošinātu atbilstību SEPA prasībām. Pārmaiņas stājās spēkā 2010. gada 9. novembrī, un to rezultātā norēķini tiek veikti trijos ciklos, būtiski mainījies sistēmas dalībnieku skaits un izveidots savienojums ar Eiro banku asociācijas STEP2 sistēmu, izmantojot *Deutsche Bundesbank* sistēmu *SEPA Clearer*.

EKS 2010. gadā apstrādāti 310.1 tūkst. eiro veikto maksājumu par kopējo summu 1.5 mljrd. eiro, t.i., par 22.8% skaita ziņā un par 17.0% apjoma ziņā vairāk nekā 2009. gadā.

2010. gadā EKS nodrošināja tās dalībniekiem un visai finanšu sistēmai efektīvu un drošu maksāšanas vidi.

TARGET2-Latvija

TARGET2-Latvija ir Eiropas automatizētās reālā laika bruto norēķinu sistēmas TARGET2 Latvijas komponents.

TARGET2 ir liela apjoma reālā laika eiro veikto bruto norēķinu maksājumu sistēma, kuru izmanto starpbanku maksājumiem, kā arī steidzamu vai liela apjoma klientu maksājumu veikšanai.

TARGET2-Latvija 2010. gadā apstrādāja 28.0 tūkst. starpbanku maksājumu, kuru apjoms bija 188.5 mljrd. eiro, tādējādi skaita un apjoma ziņā veicot attiecīgi 12.4% un 38.4% no eiro veiktajiem starpbanku kredīta pārvedumiem (2009. gadā – attiecīgi 12.6% un 35.4%; sk. 54. att.). Pārējo daļu veidoja Latvijas banku kredīta pārvedumi, izmantojot korespondentattiecības.

54. attēls

TARGET2-LATVIJA APGROZĪJUMA DAĻA EIRO VEIKTAJOS STARPBANKU KREDĪTA PĀRVEDUMOS
(%)

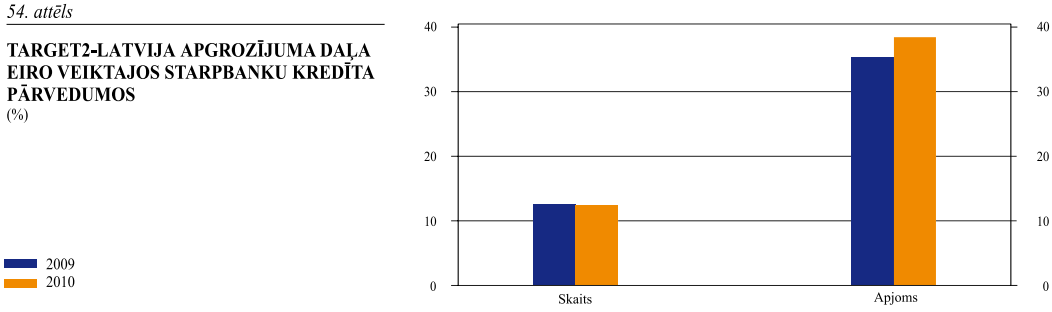

TARGET2-Latvija skaita koncentrācijas rādītājs 2010. gadā bija 62.7%, bet apjoma koncentrācijas rādītājs – 90.7% (sk. 55. att.). Lai gan TARGET2-Latvija apjoma koncentrācijas rādītājs pārsniedz ECB noteikto 80%

robežu, tas neliecina par nozīmīgu domino efekta iespējamību sistēmā, jo piecu lielāko sistēmas dalībnieku skaitā ietilpst arī Latvijas Banka. TARGET2-Latvija ir tikai viens no komponentiem kopējā TARGET2 sistēmā, un tās īpatsvars ir mazāks nekā 0.1% gan skaita, gan apjoma ziņā, tāpēc samērā augsts norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitātes rādītājs vienā TARGET2 komponentā nerakstūro domino efekta risku kopējā TARGET2 sistēmā.

55. attēls

TARGET2-LATVIJA KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI
(%)

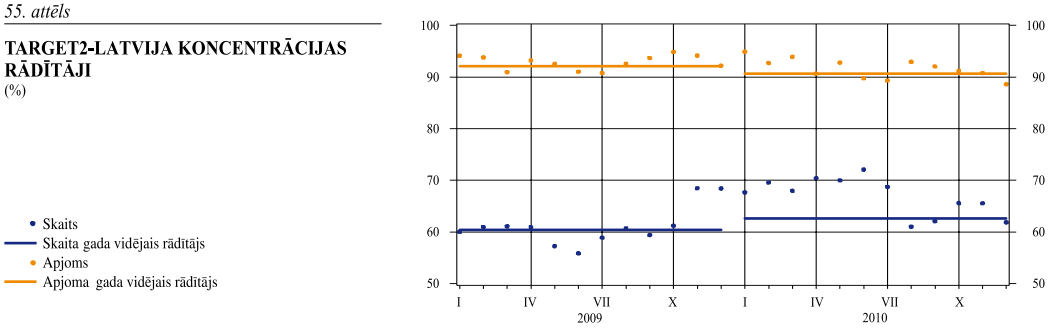

2010. gadā TARGET2-Latvija apstrādāto starpbanku maksājumu apjoms samazinājās par 2.6% (līdz 188.5 mljrd. eiro), bet klientu maksājumu apjoms palielinājās par 61.5% (līdz 9.3 mljrd. eiro). Starpbanku un klientu maksājumi veidoja attiecīgi 10.2% un 89.8% no TARGET2-Latvija apstrādāto maksājumu kopskaita, bet starpbanku un klientu maksājumu apjoms veidoja attiecīgi 95.3% un 4.7% no šo maksājumu kopapjoma. 2010. gadā starpbanku maksājumu apjoma koncentrācijas rādītājs (93.7%) par 28.6 procentu punktiem pārsniedza klientu maksājumu apjoma koncentrācijas rādītāju (65.1%; sk. 56. att.). Salīdzinājumā ar 2009. gadu klientu maksājumu apjoma koncentrācijas rādītājs palielinājās par 5.7 procentu punktiem, bet starpbanku maksājumu apjoma koncentrācijas rādītājs minimāli (par 0.2 procentu punktiem) samazinājās.

Salīdzinājumā ar 2009. gadu starpbanku maksājumu skaits samazinājās par 12.9% (līdz 28.0 tūkst.), bet klientu maksājumu skaits palielinājās par 95.8% (līdz 247.6 tūkst.).

56. attēls

TARGET2-LATVIJA MAKSĀJUMU APJOMA KONCENTRĀCIJAS RĀDĪTĀJI
(%)

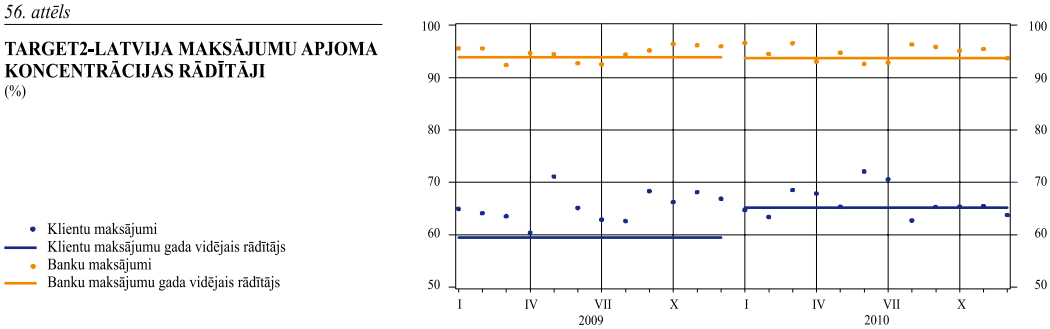

TARGET2-Latvija norēķina efekta rādītājs aprēķināts, attiecinot dalībnieku nosūtītos maksājumus TARGET2-Latvija pret dalībnieku eiro kontu atlikumiem TARGET2-Latvija. 2010. gadā vidēji kontos esošie līdzekļi TARGET2-Latvija maksājumos tika apgrozīti 25.6 reizes (sk. 57. att.; aprēķinā tiek ņemti vērā visu sistēmas dalībnieku, t.sk. Latvijas Bankas un Valsts kases, maksājumi un kontu atlikumi). Šāds samērā augsts TARGET2-Latvija norēķina efekta rādītājs skaidrojams ar to, ka kontos TARGET2-Latvija dalībnieki glabā naudas līdzekļus tikai ar mērķi nodrošināt ikdienas maksājumu veikšanu atšķirībā no kontiem SAMS, kuros papildus ikdienas maksājumu veikšanai nepieciešamajiem naudas līdzekļiem tiek glabātas arī obligātās rezerves. Dalībnieku dienas vidējais eiro kontu atlikums TARGET2-Latvija 2010. gadā palielinājās par 10.9% (līdz 30.2 milj. eiro), savukārt maksājumu apjoms TARGET2-Latvija samazinājās par 0.2% (līdz 200.0 mljrd. eiro). Kopumā tas izraisīja nelielu TARGET2-Latvija norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitātes kritumu (no 28.7 reizēm līdz 25.6 reizēm, t.i., par 3.1 punktu).

TARGET2-Latvija 2010. gadā nodrošināja tās dalībniekiem un visai finanšu sistēmai efektīvu un drošu maksāšanas vidi.

57. attēls

TARGET2-LATVIJA NORĒĶINU LĪDZEKĻU IZMANTOŠANAS EFEKTIVITĀTE
(reizes)

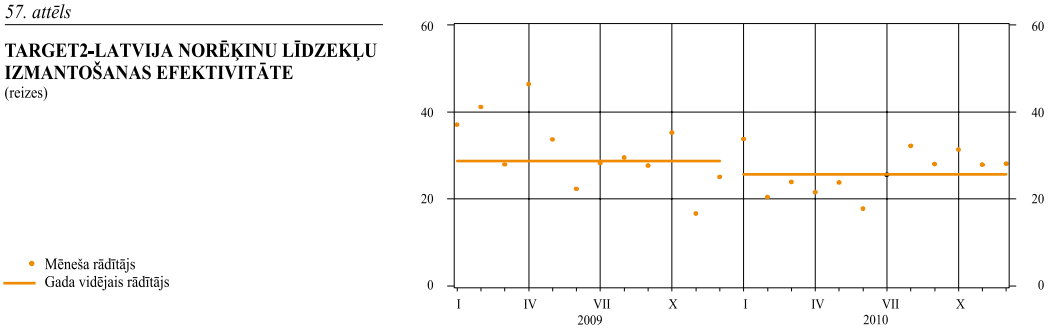

6.2. Vērtspapīru norēķinu sistēmas

Problēmas vērtspapīru norēķinu infrastruktūrā var radīt maksājumu sistēmu darbības traucējumus, apgrūtināt monetārās politikas īstenošanu un ietekmēt finanšu sistēmas stabilitāti. LCD ir vienīgais centrālais depozitārijs Latvijā. LCD uzskaita, glabā un veic norēķinus ar visiem Latvijā publiski izlaistajiem finanšu instrumentiem. LCD vērtspapīru norēķinu sistēma ir sistēmiski nozīmīga, jo tā tiek izmantota Latvijas Bankas monetāro operāciju vērtspapīru norēķiniem. LCD veic naudas norēķinus par latos veiktajiem vērtspapīru darījumiem Latvijas Bankas maksājumu sistēmā SAMS.

2010. gada beigās LCD bija grāmatoti vērtspapīri 1.8 mljrd. latu apjomā (par 0.1 mljrd. latu vairāk nekā 2009. gada beigās; sk. 58. att.). LCD grāmatoto vērtspapīru palielinājumu kopumā noteica LCD grāmatoto kapitāla vērtspapīru pieaugums par 11% (līdz 0.8 mljrd. latu). Vienlaikus ar LCD grāmatoto obligāciju apjoma palielinājumu par 22% (līdz 0.6 mljrd. latu) LCD grāmatoto īstermiņa parāda vērtspapīru apjoms samazinājās par 26% (līdz 0.4 mljrd. latu). Šādas pārmaiņas skaidrojamas ar kredītiestāžu likviditātes uzlabošanos un procentu likmju kritumu – tāpēc palielinājās valsts ilgtermiņa parāda vērtspapīru pieprasījums, kas Latvijas valdībai deva iespēju aizņemties uz ilgākiem termiņiem. Lai gan no citiem depozitārijiem pārvesto LCD grāmatoto vērtspapīru apjoma īpatsvars kopējā LCD grāmatoto vērtspapīru apjomā ir neliels (2010. gada beigās – 3.5%), salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu tas pieauga 2.3 reizes.

58. attēls

LCD GRĀMATOTO UN NO CITIEM DEPOZITĀRIJIEM PĀRVESTO VĒRTSPAPĪRU ATLIKUMS
(gada beigās; mljrd. latu)

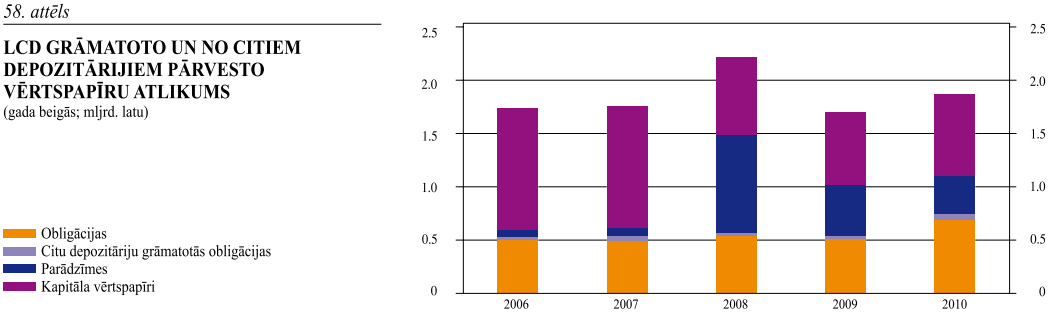

18.6% no LCD grāmatotiem vērtspapīriem 2010. gada beigās glabājās vērtspapīru kontos VNS. Salīdzinājumā ar 2009. gada beigām VNS grāmatoto vērtspapīru apjoms saruka par 32.7%, jo uzlabojās banku likviditāte un mazinājās nepieciešamība piedalīties Latvijas Bankas monetārajās operācijās, kur VNS grāmatotie vērtspapīri tiek izmantoti par ķīlu Latvijas Bankas monetārās politikas instrumentiem.

VNS grāmatoto vērtspapīru atlikums 2010. gada beigās bija 0.34 mljrd. latu (t.sk. valdības parādzīmes – 0.05 mljrd. latu, valdības obligācijas – 0.29 mljrd. latu; sk. 59. att.). Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu obligāciju apjoms samazinājās par 9.9%, bet parādzīmju apjoms saruka par 83.2%.

Samazinoties vērtspapīru atlikumam VNS, tās apstrādātais uzdevumu apjoms nozīmīgi saruka. 2010. gadā VNS apstrādātais uzdevumu apjoms beznaudas darījumiem bija 0.28 mljrd. latu, t.i., par 78.5% mazāk nekā iepriekšējā gadā, bet ar naudas norēķiniem saistīto uzdevumu apjoms veidoja 0.03 mljrd. latu, t.i., par 99% mazāk nekā iepriekšējā gadā (sk. 60. att.).

59. attēls

NO LCD PĀRVESTO UN VNS GRĀMATOTO VĒRTSPAPĪRU ATLIKUMS
(perioda beigās; mljrd. latu)

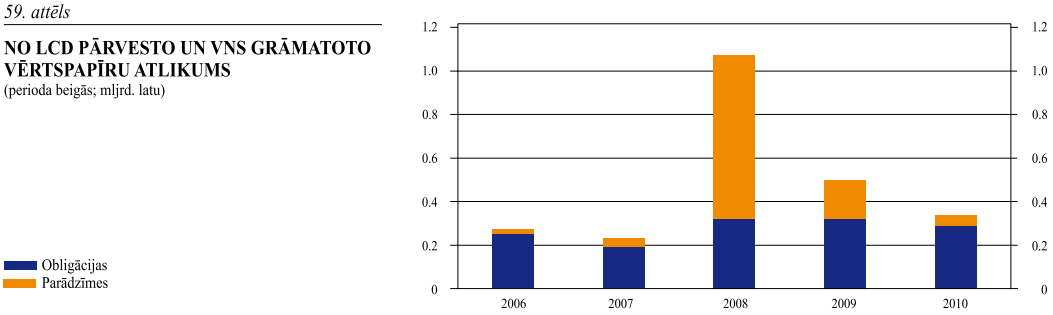

60. attēls

LCD UN VNS APSTRĀDĀTO UZDEVUMU APJOMS
(mljrd. latu)

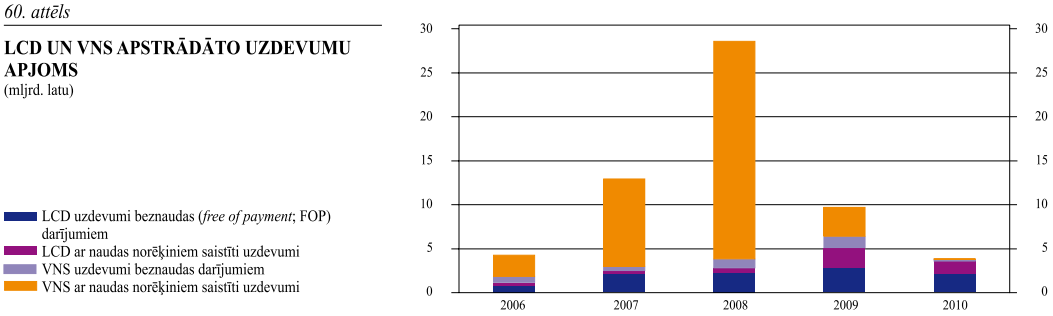

LCD un Latvijas Banka 2010. gadā nodrošināja finanšu tirgu dalībniekiem un visai finanšu sistēmai efektīvu un drošu vērtspapīru darījumu norēķinu veikšanas vidi.

PIELIKUMS

Banku darbības rādītāji

	ES15 valstu banku grupu meitasbankas					Pārējās bankas				
	2006	2007	2008	2009	2010	2006	2007	2008	2009	2010
Bilances rādītāji										
Banku un ārvalstu banku filiāļu skaits	7	7	9	9	9	17	16	18	18	20
Aktīvu kopsumma (milj. latu)	9 161.8	12 383.5	13 736.8	13 138.2	12 626.2	6 745.5	9 532.5	9 506.6	8 540.1	9 341.0
Kredītu īpatsvars aktīvos (%)	81.4	81.1	83.3	81.2	76.7	50.7	51.1	54.1	55.7	49.7
Noguldījumu īpatsvars pasīvos (%)	36.1	31.6	28.6	29.9	32.6	65.9	65.7	61.3	65.8	74.9
Saistību pret MFI īpatsvars pasīvos (%)	52.9	56.7	59.3	51.8	50.5	16.2	18.4	16.7	11.4	5.2
Kredītu un noguldījumu attiecība (%)[34]	229.8	259.2	302.4	283.7	247.7	77.5	78.8	103.8	97.1	75.6
Aizņemto resursu koeficients (%)[35]	6.6	7.9	7.5	6.3	6.6	8.9	8.0	7.0	9.0	8.3
Pelnītspēja										
ROE (%)[36]	11.4	13.5	5.7	–30.5	–12.5	14.0	10.6	–2.1	–11.1	–28.6
ROA (%)[37]	0.9	1.2	0.4	–2.7	–1.0	1.1	0.8	–0.2	–0.8	–2.4
Izdevumu un ienākumu attiecība (%)[38]	42.6	37.0	41.8	42.6	56.4	51.7	54.3	62.5	70.2	93.8
Peļņas marža (%)[39]	52.0	61.3	27.0	–172.1	–44.8	53.9	46.0	–5.7	–75.1	–127.0
Kapitāla pietiekamība										
KPR (%)	9.4	10.8	12.7	15.4	15.2	11.4	11.4	10.8	13.5	14.0
Pirmā līmeņa kapitāla attiecība (%)	7.7	9.5	11.6	11.8	11.4	10.6	10.3	8.8	11.0	11.5
Likviditāte										
lr (%)[40]	40.6	46.4	48.7	64.0	57.4	59.4	62.1	56.3	61.9	75.9
Likvīdo aktīvu īpatsvars aktīvos (%)[41]	14.9	15.5	13.0	14.1	19.5	36.0	37.4	34.0	31.8	37.7
Aktīvu kvalitāte										
Uzkrājumu nedrošajiem parādiem īpatsvars kredītportfelī (%)	0.5	0.6	1.6	9.3	10.9	0.8	0.6	3.5	9.8	13.4
Kredītu ar maksājumu kavējumu ilgāku par 90 dienām īpatsvars kredītportfelī (%)	0.3	0.5	3.0	14.8	15.0	0.8	1.2	4.9	20.0	27.3

[35] Neietverot valdības un pašvaldību kredītu atlikumu un noguldījumu atlikumu.

[36] Kapitāla un rezervju un aktīvu attiecība.

[37] Uz gadu attiecināta pārskata perioda peļņas vai zaudējumu attiecība pret vidējo kapitālu un rezervēm (rādītāja aprēķinā netiek ietverti ārvalstu banku filiāļu dati).

[38] Uz gadu attiecināta pārskata perioda peļņas vai zaudējumu attiecība pret vidējiem aktīviem.

[39] Izdevumu attiecība pret ienākumiem = (administratīvie izdevumi + nemateriālo aktīvu un pamatlīdzekļu vērtības nolietojums un atsavināšana)/(tīrie procentu ienākumi + dividenžu ienākumi + neto komisijas naudas + finanšu instrumentu tirdzniecības darījumu peļņa vai zaudējumi + finanšu instrumentu pārvērtēšanas rezultāts + neto parastie ienākumi + pārdošanai pieejamo finanšu aktīvu vērtības samazinājuma korekcija) x 100.

[40] Peļņas pirms nodokļiem un finansiālās darbības peļņas attiecība.

[41] FKTK noteiktie likvīdie aktīvi (nauda kasē; tās prasības pret Latvijas Banku un maksātspējīgām kredītiestādēm, kuru atlikušais termiņš nepārsniedz 30 dienu, un noguldījumi ar citu termiņu, ja līgumā paredzēta iespēja izņemt tos pirms noteiktā termiņa; ieguldījumi finanšu instrumentos, ja tiem ir pastāvīgs, neierobežots tirgus) nedrīkst būt mazāki par 30% no banku kārtējo saistību, kuru atlikušais termiņš nepārsniedz 30 dienu, kopsummas.

[42] Likvīdie aktīvi = nauda kasē + prasības pret centrālajām bankām un citām kredītiestādēm + centrālo valdību parāda vērtspapīri ar fiksētu ienākumu.